

Sukupuolen- tutkimus

GENUSFORSKNING

1 | 2024

Sukupuolentutkimus 1 | 2024

GENUSFORSKNING

PÄÄKIRJOITUS

Varpu Alasuutari, Sanna Karhu & Heidi Kosonen	Uudet päätoimittajat esittäytyvät – feministinen väkivallan kritiikki ajankohtaisempaa kuin koskaan	1

ARTIKKELIT

Suvi Pihkala & Satu Suvanto	Häkeltyminen ja feministinen vastuullisuus (tutkimus)-kohtaamisissa lasten taidetekejen kanssa	9
Jaana Vuori	Viileä ammattilainen kohtaa estyneen sekä kuumaksi käyvän kotoutujan. Tieto ja tunteet kotouttamistyön opasvideoissa	24

PUHEENJOHTAJALTA

Leena-Maija Rossi	Yhteistyö on voimaa sukupuolentutkimuksessakin	44

HANKEPUHEENVUORO

Mervi Heikkinen, Eveliina Ylitalo & Anna Reetta Rönkä	Tasa-arvo ja risteävät erot pohjoismaiden arktisissa yliopistoissa – sukupuolentutkijoiden NOS-HS-työpajojen sarja	46

LEKTIO

Maiju Parviainen	Seksologiset tulkinnat halun ja seksin merkityksestä heteroparisuhteessa	54

TAITEILIJAN ESITTELY

Marttu Väisänen	Suurin rakkauteni on kuva	60

UUDET PÄÄTOIMITTAJAT ESITTÄYTYVÄT

Feministinen väkivallan kritiikki ajankohtaisempaa kuin koskaan

Varpu Alasuutari, Sanna Karhu & Heidi Kosonen

Silmäilemäsi numero on ensimmäinen, jonka *Sukupuolentutkimus–Genusforskning*-lehden uusi päätoimitustiimi on toimittanut yhdessä. Lehden päätoimitusvastuu on perinteisesti kiertänyt eri yliopistoissa kahden vuoden kausissa. Päätoimittajat ovat siis tulleet paitsi samasta yliopistosta, myös usein samalta paikkakunnalta ja todennäköisesti myös tunteet toisensa. Nyt aloittavan kokoonpanon tilanne on erilainen: tulemme eri yliopistoista ja eri kaupungeista, emmekä ole vielä kokoustaneet kasvokkain – olemme toimittaneet lehteä etäyhteyksin. Vaikka päätoimittajatiimiin hyppääminen uusien kollegoiden kanssa tuntuu jännittävältä, ajattelemme, että monialaisuus ja -paikkaisuus on vahvuutemme. Meistä jokainen tuo tiimiin omat ainutlaatuiset näkökulmansa, mikä vahvistaa aidosti monitieteisyyttä – sukupuolentutkimuksen ydintä!

Eri kaupunkeihin hajautunut päätoimitus kertoo myös jotain ajastamme. Vaikka etätyö on ollut yliopistomaailmassa tavanomaista jo pitkään, koronapandemia on vakiinnuttanut sitä entisestään. Samalla kaikille tutuksi tulleet etäkokoustamiskäytännöt ovat tehneet mahdolliseksi sen, että päätoimittamisenkin kaltainen tiivis yhteistyö onnistuu myös etänä. Toivomme, että yhteistyömme päätoimittajina näyttää hyvää esimerkkiä, jotta jatkossakin lehden päätoimittajiksi voidaan valita tutkijoita eri yliopistoista – tällainen vuorovaikutus luo uutta synergiaa tutkijoiden ja yliopistojen välille.

Myös tutkimusintressimme levittäytyvät sukupuolentutkimuksen eri alueille. Varpu Alasuutari on sukupuolentutkimuksen tutkijatohtori, joka työskentelee tällä hetkellä Tampereen yliopistossa Suomen Akatemian rahoittamassa *Affektiivinen aktivismi: queer- ja transmaailmojen luomisen paikat* -tutkimushankkeessa. Alasuutari on tarkastellut hankkeessa Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon kohdistuneen queer-aktivismin historiaa ja aktivismiin liittyviä tunteita (Alasuutari 2023). Tunteet ja affektit olivat vahvasti läsnä myös Alasuutarin (2020) väitöstutkimuksessa, jossa hän tarkasteli queer- ja transihmisten kokemuksia läheisen kuolemasta ja suomalaisesta kuolemankulttuurista. Kesällä 2024 Alasuutari palaa Turun yliopiston sukupuolentutkimuksen oppiaineeseen, josta hän on myös väitellyt tohtoriksi, ja aloittaa Koneen Säätiön rahoittaman tutkimuksensa queer-yksinäisyyden kokemuksista Pohjoismaissa. Alasuutarin tutkimusintresseihin lukeutuvat paitsi queer- ja transtutkimus sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen elämisen ja kuoleamisen olosuhteet myös aktivismin, ihmissuhteiden ja negatiivisten affektien tutkimus.

Sanna Karhu on feministifilosofi ja tutkimusprojektin *Animal Trouble: A New Ecofeminist Critique of Speciesism* (Koneen Säätiö) johtaja sukupuolentutkimuksessa Helsingin yliopistossa. Projektissa hän kehittää uudenlaista ekofeminististä filosofiaa lajisorron ongelman näkökulmasta. Hänen uusim-

mat artikkelinsa ”Ecofeminist Critique of the Milk Industry: from Mammal Mothers to Biocapitalist Bovines” (2024) ja ”Maitoutopioita ja outoja nautintoja: imetyksen queer-ekologinen politiikka” (tulossa) pyrkivät luomaan uutta tutkimusala, ekofeminististä ja queer-feminististä maitotutkimusta, joka tarkastelee kriittisesti niin kapitalistista maidontuotantoa ja sen väkivaltaisia seurauksia eläimille kuin imetystä normatiivisena ja poliittisena käytäntönä. Karhun projektissa työskentelee myös väitöskirjatutkija Jenna Kuronen, joka tutkii maidon myyntityä rakentumista suomalaisessa maidontuotannossa ja maidon markkinoinnissa ekofeministisestä näkökulmasta. Karhu on väitellyt vuonna 2017 Judith Butlerin filosofiasta ja viimeistelee tällä hetkellä monografiaa normien, väkivallan ja väkivallattoman etiikan suhteesta Butlerin ajattelussa. Karhu on julkaissut artikkeleita esimerkiksi *Hypatia* ja *Signs*-lehdissä sekä lukuisissa antologioissa niin filosofian kuin feministisen tutkimuksen aloilla. Karhu on julkaissut myös paljon suomeksi: hänen artikkelinsa teurastamoiden toiminnassa tapahtuvasta tappamisesta näkymättömäksi tekemisestä on ehdolla Vuoden Tiedekynä 2024 -palkinnon saajaksi. Karhu on erikoistunut feministisen ja poliittisen filosofian sekä ekofeministisen teorian lisäksi queer- ja transteoriaan, väkivallattomuuden filosofioihin sekä kriittiseen ja feministiseen eläintutkimukseen. Karhu on myös Puistokatu 4 (”Tieteen ja toivon talo”) -tutkijayhteisön jäsen ja aktivisti muun muassa Elokapinassa.

Heidi Kosonen toimii tutkijatohtorina Jyväskylän yliopistossa nykykulttuurin ja taidehistorian oppiaineissa. Kososen juuret ovat visuaalisen kulttuurin tutkimuksessa: hän väitteli tohtoriksi itsemurhan elokuvarepresentaatioista tabun ja biovallan näkökulmista (2020). Sukupuolentutkimus tuli Kososen tutkimukseen mukaan ”vahingossa” tutkimuslöydösten myötä, mutta sukupuolentutkimuksellinen ja etenkin intersektionaalisen feministinen näkökulma on kulkeutunut mukana myös väitöksen jälkeisiin tutkimushankkeisiin. Hän on ollut mukana useammassa vihapuhetta tarkastelevassa hankkeessa, kuten VNK:n rahoittamissa *Viha Vallassa* (2019) ja *Verkkoviha* (2022) -selvityksissä, edistänyt inhon tutkimusta humanistis-yhteiskuntatieteellisistä näkökulmista (Ryynänen ym. 2022) ja

tarkastellut televisiotuotantoa erityisesti sosiaalisen ja ekologisen oikeudenmukaisuuden näkökulmista (”Storytelling for Justice” 2021). Paraikaa Kosonen työskentelee Suomen Akatemian rahoittamassa *Everyday Affective Practices Online: Producing, Experiencing and Managing Hate Speech in the Digital Era* -konsortiossa ja viimeistelee omaa osuuttaan vastapuheen käsitettä ja käytänteitä tarkastelevassa, Koneen Säätiön rahoittamassa *Aktivismi taiteen ja tieteen välineenä: ”tutkivismia” vaikuttavasta vastapuheesta suomalaisessa verkko-yhteisössä* -hankkeessa (Arjoranta ym. 2024). Kesällä 2025 Kosonen tulee hyppäämään Koneen säätiön rahoittamaan *Epämukava museo: kohti turvallisia, rohkeita tiloja* -hankkeeseen, jossa negatiivisia museokokemuksia yhteiskunnallista huomiota vaativista aiheista lähestytään tuottavina voimavaroina (Viita-aho ym. 2023). Kososen itsenäinen väitöksenjälkeinen tutkimus liittyy ympäristöökriisin tabuluonteisuuden problematiikkaan erityisesti ”planetaarisen kuoleman” näkökulmasta (Kosonen 2023b). Näin ollen Kososen tutkimusta yhdistävät monet hankalan affektiiviset, jopa tabuluonteisiksi määriteltävät ilmiöt, kiinnostus vallan ja väkivallan lonkeroihin sekä intersektionaalisen feministinen ja posthumanistinen, oikeudenmukaisempaa maailmaa kohti pyristelevä tutkimusote.

Kuten jo yllä olevista kuvauksista saattaa huomata, tutkimusintressimme kurottelevat moneen suuntaan, mutta yhdistäviäkin tekijöitä on. Niistä eräs keskeisin on kuolemantutkimus, mikä heijastuu ensimmäisen päätoimittajavuotemme erikoisnumeron teemaan. Avasimme alkuvuodesta kirjoituskutsun kuolemaa, tappamista ja suremistä käsittelevään teemanumeroon, jonka tavoitteena on käsitellä aiheita laaja-alaisesti feministisistä, intersektionaalisisista, monilajisista ja ekologisista näkökulmista.

Kuolema, tappaminen ja sureminen ovat paitsi keskeisiä aiheita tutkimusintressiemme kannalta, myös valitettavan ajankohtaisia teemoja. Pääkirjoitusta laatiessamme Vantaalla Viertolan alakoulussa tapahtui ampumavälikohtaus, jossa 12-vuotias koululainen surmasi aseella yhden luokkatoverinsa ja haavoitti vakavasti kahta muuta. Poliisi on tiedottanut, että tekijän motiivina on ollut koulukiusaaminen. Vaikka kiusaamisen ja ampumisen välille

seuraussuhteen vetäminen on liian hätäistä, tieto motiivista on jo aloittanut säännöllisin väliajoin esiin nousevan keskustelun koulukiusaamisesta. Kouluväkivallasta puhutaan usein psykologisoiden kiusaajien ja kiusattujen ominaisuuksia, mutta enemmän huomiota tulisi kohdistaa yksilökeskeisten analyysien sijaan siihen, että koulussa tehty väkivalta tapahtuu aina yhteydessä muuhun yhteiskuntaan ja sen väkivaltaisiin normeihin ja käytäntöihin sekä erilaisiin syrjäyttämisen ja epäoikeudenmukaisuuksien muotoihin. Tässä normikriittisellä ja intersektionaalaisella feministisellä tutkimuksella olisi paljon annettavaa. Väkivallan syihin pureutumisen lisäksi Suomessa tulisi aloittaa kriittinen keskustelu siviilien hallussa olevien ampuma-aseiden suuresta määrästä: niitä on arvioitu olevan yhteensä noin 1,8 miljoonaa (Small Arms Survey n.d.). Vaikka aseiden turvallista säilytystä säännellään tarkasti, tällä asemäärällä riski vahinkoihin tai tahallisiin huolimattomuuksiin kasvaa. Kenenkään lapsen ei pitäisi päästä aseeseen käsiksi. Toisaalta asemäärä kertoo myös aseellisen väkivallan normalisoitumisesta Suomessa. Vaikka suurin osa aseista olisi tarkoitettu metsästämiseen (metsästäminen eettinen oikeutus ei sekään ole selviö), aseiden omistaminen tarkoittaa yleensä myös tapoa – ja mahdollisuutta tappaa.

Polttavan ajankohtaiseksi esimerkiksi tappamisesta nousevat myös Israelin sotatoimet palestiinalaisia vastaan. Hamasin lokakuussa 2023 tekemää terrori-iskua seuranneessa Israelin hyökkäyksessä on tapettu jo yli 30 000 palestiinalaista, eli moninkertainen määrä suhteessa Hamasin iskujen 1139 uhriin, ja luku jatkaa kasvamistaan (Pesonen 2024). Valtaosa Israelin tappamista ja vammauttamista ihmisistä on ollut siviilejä, etenkin lapsia ja naisia. Jotta ymmärtäisimme näiden sotatoimien historiallisen ja poliittisen kontekstin, niitä tulee tarkastella suhteessa Israelin kolonialistiseen valtioon. Israelin hyökkäys ei tällöin näyttäydä ainoastaan suhteettoman suurena kostona Hamasin iskuihin vaan jatkumona sille systemaattiselle sorrolle, rasisiselle dehumanisaatiolle ja tappamiselle, jota Israelin valtio on kohdistanut palestiinalaisiin sen väkivaltaisesta perustamisesta lähtien (ks. esim. Högback ym. 2023). Tällä hetkellä kansainvälinen tuomioistuimien (ICJ) tutkii Israelin mahdollista syyllistymistä kansanmurhaan. Tammikuisen päätök-

sen mukaan Israelin on tehtävä kaikkensa palestiinalaisten kansanmurhan estämiseksi Gazassa (ICJ 2024; ks. myös Amnesty Finland 2024; Segal 2023). Kansanmurhan pysäyttämiseksi pelkkä tulitauko ei kuitenkaan vielä riitä, vaikkakin se on välttämätön ehto palestiinalaisten järjestelmällisen tuhoamisen lopettamiseksi Gazassa ja ruoka- ja muun avun perillepääsyn takaamiseksi. Kansanmurhan juurisyyhyyn eli rasisiseen nationalismiin puuttuminen edellyttäisi Israelin kolonialistisen miehityspolitiikan purkamista kaikkialla Palestiina-Israelissa ja palestiinalaisten vapauttamista vuosikymmeniä jatkuneesta alistamisesta.

Samaan aikaan jatkuu myös Venäjän vuonna 2022 aloittama hyökkäyssota Ukrainassa. Siinä missä Venäjän sotatoimet Ukrainassa on Suomessa ja muualla Euroopassa laajasti tuomittu, Israelin ja Palestiinan osalta julkisessa keskustelussa ovat vallinneet kaksoisstandardit. Venäjän hyökkäyksen jälkeen Helsingin yliopiston päärakennus valaistiin Ukrainan lipun väreillä, ja Ukrainan puolesta liputetaan edelleen monessa julkisessa rakennuksessa Helsingin päärautatieasemasta lähtien. Israelia kritisoivia ja palestiinalaisia puolustavia ääniä on kuitenkin yritetty vaientaa. Esimerkiksi Helsingin yliopisto on poistanut poliisin avustuksella Palestiinaa puolustaneita ja mieltään osoittaneita opiskelijoita tiloistaan (Karhu & Tuhkanen 2023). Lisäksi palestiinamyönteisiä näkökulmia esittäviä tutkijoita, journalisteja ja taiteilijoita on sensuroitu ja irtisanottu sekä tapahtumia peruttu muuallakin Euroopassa, esimerkiksi Israelin valtion perustamiseen tiukasti kietoutuneessa Saksassa (Burdeau 2023). Näemme, että yliopistoyhteisön jäsenillä, kuten opiskelijoilla ja tutkijoilla, on eettinen oikeus – ja sananvapaus – puhua ja toimia kansanmurhaa vastaan. Suomessa esimerkiksi Tutkijat Palestiinan puolesta -ryhmä on esittänyt yhdeksi akateemiseksi toimintakeinoksi Israelin yliopistojen boikottia (Snellman 2024). Yliopistojen keskeinen tehtävä tutkimuksen ja opettamisen lisäksi on yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Tämä ei voi tarkoittaa vain kasvavaa yritysyritystyötä vaan myös ja erityisesti vaikuttamista erilaisista alistamisen järjestelmistä vastaan, koskivatpa ne sitten rasismia, kolonialismia, nais-, homo-, tai transvihaa tai esimerkiksi opiskelijoiden taloudellista sortoa.

Kolonialismin ja sotien lisäksi elämää tuhoavia käytäntöjä nykymaailmassa ovat myös jatkuvasti kiihtyvä elinympäristöjen ja ekosysteemien hävittäminen. Niin ihmisten kuin muidenkin elämänmuotojen elämisen edellytykset ovat vaakalaudalla ilmastokriisin ja kiihtyvän sukupuutto- aallon takia, eivätkä valtavaa ekologista tuhoa aiheuttavat sodat ja resurssien louhiminen aseleollisuuden tarpeisiin aut ympäristökriisin ja kuudennen massasukupuuton pysäyttämiseksi. Nämä kysymykset tappamisesta ja ekokatastrofista sekä niihin kietoutuvista sortavista ja väkivaltaisista diskursseista sekä retorikoista ovat myös ajankohtaisia intersektionaalisessa feministisessä teoriassa ja tutkimuksessa. Niitä voidaan lähestyä esimerkiksi Donna Harawayn (2008) ”tapettavuuden” (*killability*) käsitettä käyttäen tai tarkastelemalla Judith Butlerin (2009) tavoin elämisen (*livable life*) ja suremisen (*grievable life*) arvoisen elämän poliittisia ja normatiivisia ehtoja. Voidaan myös soveltaa vaikkapa Mel Y. Chenin (2012) elollisuushierarkian käsitettä ja kysyä, millainen elämä lasketaan arvostettavaksi, puolustettavaksi ja surtavaksi elämäksi, millainen puolestaan ei – ja miksi näin on? (Ks. myös esim. Karhu 2017; Kosonen 2023ab). Keskustelu näistä kysymyksistä jatkuu loppuvuodesta julkaistavassa kuolemaa, tappamista ja suremista käsittelevässä teemanumerossamme.

Vallitseva yhteiskunnallinen ja globaali tilanne, jossa päätoimituspestiä aloittelemme, tarjoaa toki monia muitakin esimerkkejä sukupuolentutkimuksellisten ja feminististen näkökulmien tärkeydestä. Tällaisia ovat vaikkapa sateenkaari-ihmisten asema ja sukupuolittuneet kulttuuriset representatiot. Esimerkiksi vastikään käydyt tasavallan presidentinvaalit korostavat heteronormatiivisuuden ja homofobian kietoutumista suomalaiseen asenneilmapiiriin. Pekka Haaviston homoseksuaalisuuden vaikutus ihmisten äänestyskäyttäytymiseen nostettiin puheeksi Ylen vaalilähetyksessä 28.1.2024, ja tämän jälkeen asiaa puitiin laajasti. Vaikka homouden merkitystä presidentinvaaleissa kommentoivat mediassa monenlaiset asiantuntijat, seksuaalisuuden- ja sukupuolentutkijoilta pyydettiin kannanottoja vasta toisen kierroksen loppumetreillä tai vaalien jälkeen (Jäärn 2024; Kallionpää 2024; Mikkonen 2024). Kuten sukupuolentutkija Tuula Juvonen huomauttaa *Helsingin Sanomien* haastattelus-

saan, medially on keskeinen rooli asenneilmapiiriin synnyssä: merkittävää on se, miten ja mihin sävyyn tabuluontoisina pidetyistä aiheista, kuten homoseksuaalisuudesta, mediassa kirjoitetaan, vai kirjoitetaanko lainkaan. Juvonen toteaaakin, että homoseksuaalisuuden käsittelyssä medially on pitkät vaikenemisen perinteet (Mikkonen 2024; ks. myös Penttilä 2024).

Keskustelu oli tärkeää myös presidentinvaalien tapauksessa, koska epätasa-arvoa ruokkivat käsitykset ja normit tulivat päivänvaloon: kyselyiden mukaan kolmannes äänestäjistä – ja jopa 40 prosenttia Alexander Stubbin äänestäjistä – piti Haaviston puolisoa tai seksuaalista suuntautumista syynä olla äänestämättä häntä (Lehtinen 2024; Kallionpää 2024). Voimme kysyä, millaisen viestin tämä tieto lähettää Suomen sateenkaariväestölle ja etenkin sateenkaarinuorille, jotka etsivät paikkaansa ja pohtivat tulevaisuuden mahdollisuuksiaan. Varmaa kuitenkin on, että vallitsevista konservatiivisista ja homofobisista asenteista vaikeneminen ei auta niiden purkamisessa.

Vanhoillisten arvojen vahvistumiseen viittaa myös niin sanotun anti-gender-liikkeen saama maailmanlaajuinen vaikutusvalta. Monien intersektionaalisten feministitutkijoiden tavoin myös queer-feministi ja filosofi – ja sukupuolentutkimuksen ”queer-vanhempi” – Judith Butler ruotii aihetta juuri julkaistussa teoksessaan *Who’s Afraid of Gender?* (2024). Teos on Butlerin ensimmäinen suurelle yleisölle suunnattu teos ja vahva puheenvuoro sukupuolen moninaisuuden puolesta. Teos on myös paluu ”juurille”: hänen aiempi nimenomaan sukupuoleen keskittyvä teoksensa on parinkymmenen vuoden takainen *Undoing Gender* (2004). Toisaalta kuten aiemminkin teoksissaan, myös tuoreimmassa kirjassaan Butler käsittelee sukupuolta suhteessa muihin valtajärjestelmiin. Tutulla – mutta edelleen ajankohtaisella – tavallaan hän vetoaa sorrettujen ryhmien välisen solidaarisuuden ja eri yhteiskuntaliikkeiden voimien yhdistämisen puolesta taistelussa äärioikeistoa, fasismia ja kapitalismia vastaan.

Yhdysvaltain elokuva-akatemian jokavuotiseen Oscar-galaan liittyvä keskustelu puolestaan muistuttaa kulttuurisiin representaatioihin liittyvien pohdintojen tärkeydestä. Gala, samaten kuin elokuvatuotanto laajemminkin, ovat historiallisesti

olleet valkoisten cisheteromiesten tannerta, ja siksi on tärkeää tarkastella, keitä nimitetään ehdolle palkinnonsaajiksi ja millaista maailmankuvaa ehdokaslistat ja ehdolle asetetut elokuvat rakentavat. Tänä vuonna Oscareihin liittyvässä keskustelussa kuohuttivat erityisesti Greta Gerwigin ohjaaman, patriarkaalisia valtarakenteita kriittisesti tarkastelevan *Barbie*-elokuvan fiktion heijastuminen todellisuuteen: samalla kun Ken-nukelle kasvot antanut Ryan Gosling nostettiin ehdokkaaksi parhaan miesvivuroolin kategoriaan, Barbietä näytellyt Margot Robbie ja Gerwig ohitettiin parhaan naispääroolin ja ohjaajan kategorioissa (Heritage 2024). Myös Yorgos Lanthimosin ohjaama, lukuisia palkintoja kahminut ja ”feministiseksi mestariteokseksi” nimetty *Poor Things* on herättänyt kiihkeää keskustelua muun muassa titteliinsä ja Emma Stonen seksuaalisesti estottomaan, ”lapsinainfrankensteinin” roolihaamoon liittyen (Ahmed 2024). Voiko feministisenä mestariteoksena oikeastaan juhlistaa miesohjaajan käsikirjoittamaa ja ohjaamaa elokuvaa, jossa – niin ansiokas kuin se monilta osin onkin – toistuvat naisten infantiilisoinnin, eläimellistämisen ja seksuaalisen esineellistämisen historialliset kuvastot?

Vaikka erinäisissä gaaloissa ehdolle asetettujen ihmisten ominaisuuksien tarkastelu ja eri vähemmistöjä edustavien ehdokkaiden laskeminen voi tuntua pikkumaiselta, on se edelleen tasa-arvotyössä ajankohtaista. Näin on todennut esimerkiksi *Helsingin Sanomien* sunnuntaiesseen sukupuolijakautumaa tarkastellut Saara Särämä (2024a). Kyse on siitä, kenen näkökulmat koemme maailmassa tärkeiksi ja kenen tarinat – ja millaiset tarinat – kiertävät ja jäävät elämään. Mitä moninaisempi on näkökulmiaan ja tarinoitaan esille saavien ja tunnustettujen ihmisten kirjo, sitä todenmukaisemmaksi ja yhdenvertaisemmaksi myös kertomuksemme maailmasta muotoutuu – ja maailma sen mukana. Tietynlaisten näkökulmien korostuminen ja kierto selittäneekin sitä, miksi keskustelumme feminismistä värittävät edelleen vuonna 2024 vuosisatoja vanhat käsitykset miehiä vihaavista ja syrjivistä naisista (esim. viimeisimpänä *Sana on Vapaa*-podcast 7.3.2024; Särämä 2024b) tai yhteiskuntarauhua horjuttavasta sukupuolentutkimuksesta. Kysymys siitä, kenellä on valta kuvata maailmaa ja saada äänensä kuuluviin, on erityisen tärkeä, kun huomioidaan sukupuolentut-

kijoihin ja muihin kriittisten tieteenalojen tutkijoihin kohdistuvan häirinnän, vihapuheen ja maalittamisen lisääntyminen (ks. esim. Rossi 2024; Pető 2021).

Siispä tervetuloa lukemaan *Sukupuolentutkimus-Genusforskning*-lehteä myös meidän toimituskaudellamme! Lehdessä julkaistavassa feministisessä tutkimuksessa kyseenalaistetaan myös seuraavan kahden vuoden aikana vahingollisia normeja, representaatioita, stereotyyppioita, hierarkioita ja dikotomioita, paljastetaan erilaisia vallan ja väkivallan muotoja sekä pyritään purkamaan niitä ja luomaan vaihtoehtoisia, feministisiä maailmoja niiden tilalle.

Ryhdyimme työhön suurella innostuksella ja pienellä jännitykselläkin. Jo tähänastisen toimitustyön perusteella olemme saaneet kokea, millaisen näköalapaikan päätoimittajuus suomalaisen sukupuolentutkimuksen kentälle avaa: olemme vaikuttuneet tarjolle lähetettyjen ja toimittamiemme tekstien monialaisuudesta ja laadusta. Vaikka meillä kaikilla on jo aiempaa toimituskokemusta akateemisten joutaalien toimituskunnista ja erikoisnumeroiden ja artikkelikokoelmien toimittamisesta, päätoimittajuuden vaatimat ponnistukset uusliberaalin yliopistomaailman kiireissä sekä astahtamisen kulisista näkyville jännittävät. Tartumme silti tähän haasteeseen iloisesti ja toiveikkaasti! Toivomme, että onnistumme päätoimittamaan lehteä solidaarisesti ja toisiamme kannatellen, pehmeässä vastarinnassa suhteessa yliopistomaailman ongelmallisiin piirteisiin ja rohkeasti omasta äänestämme ja näkökulmistamme kiinni pitäen.

Tässä numerossa julkaistaan kaksi vertaisarvioitua artikkelia, joissa molemmissa tunnustellaan tunteiden tuottavaa vaikutusta jollakin tavalla hankalien kohtaamisten äärellä. Satu Suvannon ja Suvi Pihkalan feminististä uusmaterialismia edustavassa artikkelissa ”Häkeltyminen ja feministinen vastuullisuus (tutkimus)kohtaamisissa lasten taidetekojen kanssa” tarkastellaan lasten taidetekojen herättämien tunteiden ja niihin liittyvien eettisten kohtaamisten mahdollisuuksia. Kohteena ovat tutkijoiden ja taiteilijoiden ohjeistamien *Unelmien kaverimaa*-taidepajojen taideteokset, joiden välityksellä 10–12-vuotiaat lapset ovat tutkineet vertaisuhteisiin liittyviä

vallan ja valtavien kysymyksiä, erityisesti sukupuoli- ja seksuaalisuuteen sekä niitä koskeviin normatiivisuuksiin liittyen. Jane Bennettin lumoutumisesta johdettu *häkeltyminen* käsite sekä Karen Baradin ja Donna Harawayn *response-ability*-käsitteeseen kytkeytyvä välittävän vastaamisen idea kutsuukin tutkija-taiteilijoita tarkastelemaan niin omia kohtaamisiaan lasten taideteosten kanssa kuin yleisöjen reaktioita julkiseen tilaan kuratoitujen *Unelmien kaverimaiden* äärellä. Kuten Suvanto ja Pihkala argumentoivat, häkeltyminen lasten taideteoksista voi sekä rikkoa sitkeää vaikenemisen ja vaientamisen kulttuuria että kutsua aikuisia eettisesti ja poliittisesti tiedostavampiin vastaanottamisen, vastaamisen ja eteenpäin ojentamisen käytäntöihin.

Jaana Vuoren kulttuurintutkimuksellisessa, representaatioiden analyysiin perustuvassa artikkelissa tarkastellaan Väestöliiton tuottamaa *Seksuaalioikeudet puheeksi kotouttavassa työssä* -videosarjaa, joka on tarkoitettu kotouttamistyön ammattilaisten tueksi. Vuori kysyy, miten valistukselliseksi tarkoitettuihin videoissa esitetään kotouttamistyön ammattilaisten ja heidän asiakkaidensa tietoa sekä tietoon liittyviä tunteita. Tarkassa diskursiivis-lähiluennallisessa analyysissään Vuori tuo esiin, kuinka videoiden tapa kuvata ”viileiden” ammattilaisten sekä ”tunteiltaan estyneiden” ja ”kuumaksi käyvien” kotoutujien tietoa ja tunteita on toiseuttava ja rodullistava. Artikkelillaan Vuori osallistuu keskusteluun siitä, miten kotouttamistyössä tuotetaan normatiivista, nationalistista ja rasistista kulttuurista ymmärrystä, joka sivuuttaa maahanmuuttajien oman näkökulman.

Tässä numerossa julkaistaan myös Maiju Parviaisen luento ”Seksologiset tulokset halun ja seks-

sin merkityksestä heteroparisuhteessa”. Hankepuheenvuorossaan Mervi Heikkinen, Eveliina Ylitalo ja Anna Reetta Rönkä esittelevät sukupuolentutkijoiden tutkivan työpajan sarjaa ”Tasa-arvo- ja risteävät erot Pohjoismaiden arktisissa yliopistoissa”. Pyrimme myös elvyttämään lehden taiteilijaesittelyt, joita ei rahoituksen puuttuessa ole voitu vuosin toteuttaa. Aiemmin lehdessä esiteltiin feministisesti sekä sukupuoli- ja seksuaalipoliittisesti orientoitunutta taidetta. Nyt Suomen tiedekustantajilta saatu rahoitus mahdollistaa parin lehden kuvittamisen. Ensiksi on vuorossa Oulussa vaikuttava valokuvaa ja Martu Väisänen.

Lopuksi haluamme kiittää Sukupuolentutkimuksen seuran väistyvää puheenjohtajaa Leena-Maija Rossia, jonka viimeinen puheenjohtajan tervehdys julkaistaan tässä numerossa. Leena-Maija on monialainen pioneeri sukupuolentutkimuksessa, aktiivinen ja rohkea yhteiskunnallinen kommentoija, todellinen feministinen vastarannankiiski kaikissa metaforan positiivisissa merkityksissä sekä lämmin ja hauska kollega, kuten olemme saaneet eri yhteyksissä todistaa. Leena-Maija myös keräsi kokoon nykyisen päätoimittajatiimin. Lämpimät kiitoksemme Leena-Maijalle siitä, että näit meissä päätoimittajallista potentiaalia, toit meidät yhteen ja kannustit meitä ryhtymään tähän ainutlaatuisen vastuutehtävään suomalaisen sukupuolentutkimuksen kentällä!

Tampereella, Helsingissä ja Jyväskylässä 12.4.2024

Varpu Alasuutari, Sanna Karhu ja Heidi Kosonen

KIRJALLISUUS

Ahmed, Samira (2024) 'She's Bound and Gagged for Laughs': Is Poor Things a Feminist Masterpiece – or an Offensive Male Sex Fantasy? *The Guardian* 24.1.2024. <https://www.theguardian.com/film/2024/jan/24/bound-gagged-poor-things-feminist-masterpiece-male-sex-fantasy-oscar-emma-stone-ruffalo> (haettu 12.4.2024).

Alasuutari, Varpu (2023) 'Again the Same Hopeless Feel-

ing': Christian Queer Activism as a Personal Experience in Finland, 1960s–2000s. *Gender & History*, 1–16. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-0424.12734> (haettu 12.4.2024).

-- (2020) *Death at the End of the Rainbow: Rethinking Queer Kinship, Rituals of Remembrance and the Finnish Culture of Death*. Väitöskirjatutkimus. *Annales Universitatis Turkuensis B* 513. Turku: Turun yliopis-

- to. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8074-1> (haettu 12.4.2024).
- Amnesty Finland (2024) Kansainvälisessä tuomioistuimessa alkavat kuulemiset ovat elintärkeä askel palestiinalaisten siviilien suojelemiseksi. *Amnesty.fi* 11.1.2024. <https://www.amnesty.fi/kansainvalisessa-tuomioistuimessa-alkavat-kuulemiset-ovat-elintarke-kea-askel-palestiinalaisten-siviilien-suojelemiseksi/> (haettu 12.4.2024).
- Arjoranta, Jonne, Jauhiainen, Jenna, Kosonen, Heidi & Nousiainen, Susi (2024) Vastapuhe ratkaisuna verkkovihan ongelmaan? *Kaivolla*-blogi 5.3.2024. <https://koneensaatio.fi/tarinat-ja-julkaisut/vastapuhe-ratkaisuna-verkkovihan-ongelmaan/> (haettu 12.4.2024).
- Burdeau, Cain (2023) In Germany, Debate Rages Over a State Policy to Support Israel, No Matter What. *Courthousenews.com* 5.12.2023. <https://www.courthousenews.com/in-germany-debate-rages-over-a-state-policy-to-support-israel-no-matter-what/> (haettu 12.4.2024).
- Butler, Judith (2024) *Who's Afraid of Gender?* New York: Farrar, Straus and Giroux.
- (2009). *Frames of War: When is Life Grievable?* London: Verso.
- (2004) *Undoing Gender*. London and New York: Routledge.
- Chen, Mel Y. (2012) *Animacies: Biopolitics, Racial Mattering, and Queer Affect*. Durham and London: Duke University Press.
- Haraway, Donna (2008) *When Species Meet*. Minneapolis-London: University of Minnesota Press.
- Heritage, Stuart (2024) Happy Kending: Why Righteous Anger Might be the Role That Wins Ryan Gosling an Oscar. *The Guardian* 24.1.2024. <https://www.theguardian.com/film/2024/jan/24/barbie-ryan-gosling-margot-robbie-greta-gerwig-oscars-snob> (haettu 12.4.2024).
- Högback, Freja, Karhu, Sanna, Kauppinen, Lumi & Ääri, Helinä (2023) Unmasking the State of Israel's Genocidal Tactics: Insights on Dehumanization, Animalization, and Vegan Washing. *Eläimiksi: kriittisen eläintutkimuksen näkökulmia* 22.11.23. <http://www.elaimiksi.fi/2023/11/21/unmasking-the-state-of-israels-genocidal-tactics-insights-on-dehumanization-animalization-and-veganwashing/> (haettu 12.4.2024).
- ICJ (2024) Order of 26 January. International Court of Justice. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240126-ord-01-00-en.pdf> (haettu 12.4.2024).
- Jäärni, Clarissa (2024) Vaalit lähenevät ja keskustelu velloo Haaviston seksuaalisessa suuntautumisessa – tutkija: Puolueet on pantu kaappiin. *Yle.fi*. 9.2.2024. <https://yle.fi/a/74-20073717> (haettu 12.4.2024).
- Kallionpää, Katri (2024) ”Järkyttävä luku” – Asian-tuntijat kommentoivat kyselyä, joka kartoitti syytä olla äänestämättä vastaehdokasta. *Helsingin Sanomat* 5.2.2024. <https://www.hs.fi/hyvinvointi/art-2000010205138.html> (haettu 12.4.2024).
- Karhu, Otsi & Tuhkanen, Ari (2023) Poliisi otti Helsingin yliopistolla kiinni 13 palestiinalaisia tukenutta mielenosoittajaa. *Yle.fi*. 29.11.2024. <https://yle.fi/a/74-20062701> (haettu 12.4.2024).
- Karhu, Sanna (tulossa) Maitoutopioita ja outoja nautintoja: imetyksen queer-ekologinen politiikka. Teoksessa Seppä, Anita & Klein, Juni (toim.) *Queer-ekologia ja taide*. [Kirjan nimi varmistuu myöhemmin.] Helsinki: Parv and Helsinki University of Arts.
- (2024) Ecofeminist Critique of the Milk Industry: From Mammal Mothers to Biocapitalist Bovines. Teoksessa Irni, Kuura, Aavik, Kadri & Joki, Milla-Maria (toim.) *Feminist Animal and Multispecies Studies: Critical Perspectives on Food and Eating*. Leiden: Brill.
- (2017) *From Violence to Resistance: Judith Butler's Critique of Norms*. Väitöskirjatutkimus. Helsinki: University of Helsinki.
- Kosonen, Heidi (2023a) “Isn't Self-destruction Coded into Us, Programmed into Each Cell?": A Thanatological, Posthumanist Reading of Garland's Annihilation (2018). *Journal of Ecohumanism* 2:2, 161–175. <https://doi.org/10.33182/joe.v2i2.3007> (haettu 12.4.2024).
- (2023b) Planetaarinen kuolema elämän rihmastomaisissa prosesseissa. *Ympäristöahdistus.fi* 13.12.2023. <https://www.ymparistoahdistus.fi/artikkelit/planetaarinen-kuolema-elaman-rihmastomaisissa-prosesseissa/> (haettu 12.4.2024).
- (2020) Gendered and Contagious Suicide: Taboo and Biopower in Contemporary Anglophone Cinematic Representations of Self-Willed Death. Väitöskirjatutkimus. JYU Dissertations 292. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8313-0> (haettu 12.4.2024).
- Lehtinen, Don (2024) Svenska Yle: Kolmasosa ei äänes-

- täisi Haavistoa hänen puolisonsa takia. *Helsingin Sanomat* 2.2.2024. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000010200987.html> (haettu 12.4.2024).
- Mikkonen, Minttu (2024) Median puhetapa on yksi syy sille, miksi presidentin homoseksuaalisuus olisi niin monelle ongelma, sanoo tutkija. *Helsingin Sanomat* 23.2.2024. <https://www.hs.fi/hyvinvointi/art-2000010230402.html> (haettu 12.4.2024).
- Penttilä, Pauliina (2024) Kyllä, vieläkin pitää puhua. *Suomen Kuvalehti* 9.2.2024. <https://suomenkuvalehti.fi/mielipide/pitaako-tasta-yha-puhua-homon-edelleen-haukkumasana-joten-median-ei-pidat-hyssytella/> (haettu 12.4.2024).
- Pesonen, Pertti (2024) Toimittajalta: Hamasin vanerien kohtalo ahdistaa Israelissa, Gazan siviiliuhreista ei välitetä. *Yle.fi*. 8.3.2024. <https://yle.fi/aihe/a/20-10006438> (haettu 12.4.2024).
- Pető, Andrea (2021) Feminist Stories from an Illiberal State: Revoking the License to Teach Gender Studies in Hungary at a University in Exile (CEU). Teoksessa Bluhm, Katharina, Pickhan, Gertrud, Stypinska, Justyna & Wierzycholska, Agnieszka (toim.) *Gender and Power in Eastern Europe: Changing Concepts of Femininity and Masculinity in Power Relations*. Cham, Switzerland: Springer, 35–44.
- Rossi, Leena-Maija (2024) Moninkertainen pelko uhkaa tutkimuksen ja opetuksen vapautta. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 36:3–4). 43–45. <https://journal.fi/sukupuolentutkimus/article/view/143219> (haettu 12.4.2024).
- Ryynänen, Max, Heidi Kosonen & Susanne Ylönen (toim.) (2022) *Cultural Approaches to Disgust and the Visceral*. Lontoo: Routledge. doi: 10.4324/9781003205364 (haettu 12.4.2024).
- Segal, Raz (2023) Statement of Scholars in Holocaust and Genocide Studies on Mass Violence in Israel and Palestine since 7 October. *Contending Modernities* 9.12.2023. <https://contendingmodernities.nd.edu/global-currents/statement-of-scholars-7-october/> (haettu 12.4.2024).
- Small Arms Survey (n.d.) Global Firearms Holdings. <https://www.smallarmssurvey.org/database/global-firearms-holdings> (haettu 12.4.2024).
- Snellman, Otto (2024) Akateeminen boikotti – vähintä mitä yliopistot voivat tehdä kansanmurhan ja opinmurhan estämiseksi. *Tieteessä tapahtuu* 42:1. <https://www.tieteessatapahtuu.fi/numerot/1-2024/akateeminen-boikotti-vahinta-mita-yliopistot-voivat-tehda-kansanmurhan-ja-opinmurhan> (haettu 12.4.2024).
- Storytelling for justice (2021) University of Winnipeg News 4.2.2021. <https://news.uwinnipeg.ca/storytelling-for-justice/> (haettu 12.4.2024).
- Särmä, Saara (2024a) Sinun ei ole mikään pakko identifioitua feministiksi – koko käsite ymmärretään usein väärin. *Rapport* 14.3.2024. <https://www.rapport.fi/saara-sarma/sinun-ei-ole-mikaan-pakko-identifioitua-feministiksi-koko-kasite-ymmarretaan-useinvaarin-bfeaeg> (haettu 12.4.2024).
- (2024b) Sunnuntaiessee on upea idea, mutta miksi kirjoittajina on vain miehiä, kysyy Saara Särmä. *Journalisti.fi* 4.3.2024. <https://journalisti.fi/nakokulmat/2024/03/sunnuntaiessee-on-upea-idea-muttamiksi-kirjoittajina-on-vain-miehia-kysyy-saara-sarma/> (haettu 12.4.2024).
- Viita-aho, Mari, Koistinen, Aino-Kaisa, Kosonen, Heidi, Matikainen, Minni, Turunen, Johanna & Vargas, Rita (2023) Epämukava, transformatiivinen ja rohkea museo? *Tahiti* 13:2, 86–92. <https://doi.org/10.23995/tht.137443> (haettu 12.4.2024).

Häkeltyminen ja feministinen vastuullisuus (tutkimus)kohtaamisissa lasten taidetekeiden kanssa

Satu Suvanto & Suvi Pihkala

Artikkelimme osallistuu keskusteluihin uusmaterialistisen taidelähtöisen tutkimuksen eettispolitiittisista mahdollisuuksista. Aineiston muodostavat tutkijoiden ja taiteilijan autoetnografiset havainnot prosessista, jossa lasten vertaisuuksia käsitteleviä taidetekeä kuratoitiin näyttelyiksi. Uusmaterialistisista teorioista ammentaen kehitämme artikkelissa häkeltyksen käsitteen, jonka avulla tarkastelemme affektiivisiä kohtaamisia lasten taidetekeiden kanssa prosessin eri vaiheissa. Artikkelissa avaamme käsitteellisiä ja käytännöllisiä näköaloja uusmaterialistisen taidelähtöisen tutkimuksen muutosvoimaan ja siihen kietoutuvaan vastuullisuuteen, joiden merkitystä pohdimme erityisesti lasten vertaisuuksien ja sukupuolien tutkimuksen kontekstissa.

AVAINSANAT: FEMINISTINEN UUSMATERIALISMI, FEMINISTINEN VASTUULLISUUS, HÄKELTYMINEN, LAPSET, LASTEN TAIDETEOT

Feministiset enemmän-kuin-ihmiskeskeiset uusmaterialistiset lähestymistavat ja metodologiset avaukset ovat viimeisten vuosien aikana ohjanneet tutkijoita tarkastelemaan tietämisen ja tiedontuotannon eettispolitiittisuutta uusin tavoin (Hyvärinen ym. 2021; Irni & Kyrölä 2016; Leppänen & Tiainen 2016). Esimerkiksi kasvatustieteellisen feministisen uusmaterialistisen tutkimuksen kentällä (Osgood & Robinson 2019; Ringrose ym. 2019; Taylor & Hughes 2016) ne ovat inspiroineet tutkijoita pyrkimään ylittämään puheperustaisten menetelmällisten kehikkojen rajoitteita (ks. esim. Huuki, 2018) ja löytämään luovia keinoja tuottaa tietoa ja käsitellä luonteeltaan sensitiivisiä, esimerkiksi häiritään, suhteisiin ja sukupuoleen liittyviä vaikeasti artikuloitavia kokemuksia ja vähän käsiteltyjä aiheita yhdessä lasten ja nuorten kanssa. (Hickey-Moody 2021; Huuki ym. 2022a; Pihkala & Huuki 2019; Renold 2018;

Renold & Ivinson 2022). Luovien taidelähtöisten lähestymistapojen avulla on pyritty ravitsemaan muutoksen (mikro)prosesseja uusin tavoin, ja niistä on etsitty entistä enemmän myös keinoja kommunikoida tutkimusta laajemmille yleisöille (Pihkala & Huuki 2019; Renold ym. 2020; Renold 2018). Tässä artikkelissa osallistumme näihin keskusteluihin ja jatkamme niitä tarkastelemalla taidelähtöistä lasten vertaisuuksien valtaa ja valtavainoumia käsittelevää tutkimusprosessia.

Artikkelimme keskiössä on uusmaterialistisista taidelähtöisistä ja luovista lähestymistavoista ammentanut prosessi, joka pohjautuu Oulun yliopiston FIRE-tutkimuskollektiivin tutkimukseen ja luoviin työpajoihin – *Kaveripajoihin*. Kaveripajoissa 10–12-vuotiaat lapset ovat tutkailleet vertaisuuksiin liittyviä kokemuksia ja ajatuksia erilaisin luovin aktiviteetein (piirtämällä, maalaamalla, rakenta-

malla erilaisista materiaaleista, tekemällä animaatioita yhdessä tutkijoiden ja taiteilijoiden kanssa. Kaveripajat ovat keskittyneet erityisesti sukupuoleen kietoutuvan häirinnän ja turvallisten kaverisuhteiden teemoihin (Huuki ym. 2021). Pajojen tavoitteena on tarjota lapsille mahdollisuus tunnistaa ja käsitellä heidän arjessaan risteileviä vertaissuhteisiin ja niissä navigoimiseen liittyviä kokemuksia turvallisesti, vähä vähältä ja omista lähtökohdistaan, samalla visioiden niille eettisesti kestävämpiä vaihtoehtoja. (Huuki 2019; Huuki ym. 2021; Pihkala ym. 2022; Pihkala & Huuki 2019; Pihkala ym. 2019). Työskentellessä teemojen parissa lasten kokemuksista, ajatuksista ja toiveista käsin, pajojen metodologia on pyrkinyt purkamaan lapsi-aikuinen-dikotomiaa ja -hierarkiaa, jotka ovat leimanneet vertaissuhteiden ja sukupuolen käsittelyä ja niihin liittyvää kasvatusta ja tietoa (esim. Lehtonen ym. 2023) mutta yhtä lailla myös lasten taidetta koskevia keskusteluja ja käytänteitä (Venäläinen 2019, 13).

Uusmaterialistisesti inspiroituneen metodologisen työn osana tutkimuskollektiivin huomio on laventunut myös luoviin prosesseihin kietoutuvaan ”voimaan välittää” lasten usein sivuun jääviä kokemuksia ja olla aktivoimassa muutosta julkisessa keskustelussa ja pedagogisissa käytänteissä. Kaveripajojen aikana syntyneitä lasten taidetta ja ajatuksia onkin siksi haluttu viedä pajojen jälkeen lasten avulla julkisen rajapinnoille luovin keinoin.

Tässä artikkelissa tarkastelemme taidelähtöisen tutkimuksen potentiaalista muutosvoimaisuutta ja siihen liittyvää vastuullisuutta pysähtymällä affektiivisiin hetkiin, jotka aktivoituivat lasten pajoissa tekemän taiteen äärellä prosessin eri vaiheissa. Taidelähtöisten prosessien muutosvoimaisuuden ymmärtämiseksi ajattelemme Erin Manningin (2016) ja Katve-Kaisa Kontturin (2013) inspiroimana, etteivät lasten pajoissa tekemät taideteokset vain *ole* vaan myös *tekevät*, ne ovat ontologisesti aina muutoksellisia prosesseja. Barbara Bolt (2004) korostaa tätä muutoksellisuutta ja aktiivisuutta käsitteellä taiteen teos (*work of art*) taideteoksista puhumisen sijaan. Häntä mukailien puhumme siksi tässä artikkelissa lasten *taideteoista*. Tällä korostamme taiteen toimijuutta mutta myös lasten toimijuutta niin taiteen kuin suhteita ja sukupuolta koskevan tiedon yhteydessä.

Keskitymme erityisesti työskentelyyn ”Unelmien Kaverimaa”-nimisten lasten taidetekojen kanssa. Unelmien kaverimaat syntyivät osana Kaveripajojen luovaa prosessia, jonka aikana lapset olivat ensin tutkailleet kaverisuhteiden mukavilta ja toisaalta hankalilta tuntuvia ulottuvuuksia aiheeseen orientoituen, itsenäisesti omien kokemusten pohjalta taiteillen sekä ajatuksia ja mielipiteitä luovin keinoin kommunikoiden (Huuki ym. 2021). Unelmien kaverimaa oli aktiviteetti prosessin loppupuoliskolla, jonka aikana ei-toivotusta kutsuttiin liikkumaan myönteisten kuvitelmien suuntaan; siihen, millaisia asioita lapset pitäisivät unelmien kaverimaissaan tärkeinä. Unelmien kaverimaissa lapset käsitelivät muun muassa turvallisten kaverisuhteiden puitteita ja tiloja, joissa kukin saisi olla sellainen kuin on. Pajojen jälkeen, osana pajoihin sisäänrakennettua ajatusta lasten kokemusten, ajatusten ja taidetekojen välittämisestä laajemmille yleisöille, kuratoimme tutkija-taiteilijayhteistyössä taidetekojen pohjalta kaksi näyttelyä. Niissä lasten taideteot tulivat osaksi uusia yleisöjä ja uudenlaisia materiaalisia puitteita, ensin julkisessa avoimessa tilassa Oulun keskustassa ja myöhemmin Oulun yliopistolla.

Pajojen loppupuolelle sijoittuneina taidetekoina ajattelemme Unelmien kaverimaat materiaalisina prosesseina. Niiden materia(alisuus) ei siis ole vain neutraali pinta, johon ajatukset ja kokemukset piirtyisivät ja joista merkitykset olisivat erotettavissa (Barad 2007; Kontturi 2013). Ajattelemme Unelmien kaverimaiden koostuvan niistä kokemuksista ja kantavan niitä kokemuksia ja sitä vertaissuhteiden ja sukupuolen teemaa käsittelevää luovaa prosessia, jonka osana ne ovat syntyneet (ks. Renold 2018, 28). Ajattelemme niihin liittyvän sensitiivisyyttä, sillä ne ”kantavat” lasten kanssa vähän käsiteltyjä aiheita ja ovat osa prosessia, joka on kutsunut lapset luovaan tekemiseen niiden äärellä.

Otamme analyttiseen tarkasteluun (tutkimus)-kohtaamiset lasten taidetekojen kanssa, kun taideteot liikkuvat tutkimusprosessin aikana lasten taidelähtöisen työskentelyn ääreltä julkisen rajapinnoille. Analyttiseksi navigaatiovälineeksi (Braidotti 2013) muotoutuu *häkeltyminen* ajatus, jota on inspiroinut Jane Bennettin (2016) *lumoutumisen* käsite sekä uusmaterialistinen ”hankaluuksien kanssa pysyvä” eettinen orientaatio (Barad 2007; Haraway

2016). Häkeltyamisen käsitteen avulla kysymme: Mitä lasten taideteiden kanssa tapahtuu häkeltyamisen hetkissä sensitiivisiä aiheita käsittelevän (tutkimus-)prosessin eri vaiheissa? Minkälaisia muutospotentiaalia ja minkälaisia vastuullisuuksia ja eettisiä suhteisuuksia häkeltyamisen hetkiin liittyy?

Häkeltyamisen hetkiin pysähtymällä artikkelimme osallistuu feministisiin uusmaterialistisiin, muun muassa kasvatustieteiden ja sukupuolentutkimuksen kentillä käytyihin metodologisiin keskusteluihin, jotka ovat nostaneet esiin luovien ja taidelähtöisten lähestymistapojen potentiaalia sensitiivisten aiheiden käsittelyssä ja tutkimuksessa (mm. Hickey-Moody ym. 2021; Renold 2018; Tumanyan & Huuki 2020). Tästä huolimatta nämä metodologiset keskustelut ovat kuitenkin toistaiseksi ulottuneet vähemmässä määrin siihen mitä tapahtuu, kun taideteot kuljetetaan julkisen rajapinnoille osana tutkimusprosessia (ks. kuitenkin esim. Pihkala & Huuki 2019; Pihkala ym. 2019; Renold & Ivinson 2022). Lähestymme näitä lasten taiteen näkökulmasta laajemmin käsiteltyjä teemoja (esim. Venäläinen ym. 2019) tässä artikkelissa tutkimusprosessin ja sen eettispoliittisuuden näkökulmasta. Taideteot prosessin osana haastavat ajattelemaan siihen liittyviä vastuullisuuksia ja mahdollisuuksia uudella tavalla. Artikkelimme tarjoaa käsitteellisiä ja käytännöllisiä näkökulmia siihen, mitä feministinen eettispoliittisuus tarkoittaa sensitiivisiin teemoihin liittyvän taidelähtöisen ja muutokseen orientoituvan tutkimuksen ja työskentelyn käytännöissä. Ehdotamme häkeltyamisen käsitettä keinona tavoittaa taideteiden kanssa kohtaamisissa ilmenevää ihmetystä, ristivetoisuutta ja jännitteisyyttä ja keriä auki kohtaamisiin kytkeytyvää muutosvoimaa ja eettisen välittävän vastaamisen mahdollisuuksia.

TAIDETEKOJEN HÄKELLYTTÄVÄ MATERIAALISUUS

Tutkimuksemme kytkeytyy ”ontologiseen käänteseen” ja sen aalloilla virinneisiin feministisiin uusmaterialistisiin teoreettis-metodologisiin keskusteluihin, jotka ovat kiinnittäneet enenevässä määrin huomiota materian toimijuuteen ja affektiivisuu-

teen (Bennett 2016; Barad 2007), todellisuuden yhteisluontoutuvaan luonteeseen (*intra-action*) (Barad 2007) ja eettisyyteen erottamattomana osana materiaalis-diskursiivisten kietoumien jatkuvaa yhteisluontoutumista; niiden kehkeytyvyyttä (Barad emt.; Haraway 2016). Tämä ontologinen käänne on inspiroinut uusia luovista lähestymistavoista ja taiteesta ammentavia metodologisia avauksia, joissa kiinnostus on representaation sijaan taiteen prosessiluonteessa (Bolt 2004; Kontturi 2013; Hongisto ym. 2013). Huomio suunnataan siis enemmän siihen mitä taide tekee kuin mitä se on (Manning 2016; Kontturi 2013). Metodologisesta näkökulmasta esimerkiksi feministisen ja sukupuolentutkimuksen kentällä tutkijat ovat näitä luovia lähestymistapoja hyödyntäen etsineet keinoja ”avata tiloja” tutkia esimerkiksi lasten ja nuorten sukupuoleen liittyviä ajatuksia ja kokemuksia (Renold 2018; Huuki ym. 2022). Samalla, ja yhä enenevässä määrin, feministisen tutkimuksen eettispoliittisuuden luontevana jatkumona tutkijat ovat käsitelleet taiteen ja luovan tekemisen muutosvoimaisuutta osana tutkimuksen erilaisia prosesseja (Renold 2018).

Huomion laventuminen luovien menetelmien muutosvoimaisuuteen on tarkoittanut samalla sitä, että tutkimuksessa tuotettu tieto – ja tämän tutkimuksen kontekstissa lasten taideteot – eivät vain ”ole”, vaan ne kehkeytyvät joka hetki ja jokaisessa kohtaamisessa aina uusiin kietoumiin tullessaan. Näin ajatellen taideteot ja niiden materiaalisuus on affektiivista, väreilevää ja eläväistä sekä poliittista; niillä on kyky vaikuttaa ja tulla vaikutetuksi (Bennett 2020). Bennettille (2016) tällä materian eläväisyydellä on pysäyttävää voimaa, josta hän keskustelee *lumoutumisen* käsitteen avulla. Bennett (2016, 5) kuvaa lumoutumista olotilana, joka sisältää yllättävän kohtaamisen, jota ei odottanut ja johon ei ole aivan valmistautunut. Yksi tapa tunnistaa lumoutuminen on väliaikainen kronologisen ajan ja kehon liikkeiden jännittyminen. Lumoutuminen on yllättävyydessään miltei lamauttava kohtaaminen, joka kiinnittää huomion. Bennett (2016) kuvaa lumoutumisen olevan ihmetystä, lapsenomaista innostusta elämästä; siinä on positiivinen vire. Toisaalta Bennett (2016, 111–112) kuvaa myös, miten lumoutumiseen voi liittyä lisäk-

si outo, häiritsevä tunne keskeytetyksi tulemisesta.¹ Lumoutuminen operoi suhteisesti, intensiteetteinä, ohi rationaalisten ja tietoisten rekisterien (esim. Bennett 2016; Massumi 1995), ja juuri siksi se antaa välineitä myös taidetekojen aktivoimien affektiivisten kohtaamisten tarkasteluun.

Lumoutumisella on affektiivisuudessaan voima avata näkemään uudenlaisia mahdollisuuksia ajatella ja toimia. Esimerkiksi Noora Pyyry (2022, 78) on kirjoittanut tästä lumoutumiseen liittyvää radikaalista voimasta Bennettin teorian kanssa keskustellen ja sitä täydentäen. Pyyry kuvaa, miten lumoutumisen muutosvoima piilee juuri tässä mahdollisuudesta repäistä ihminen irti totutuista tavoista – lumoutumisen hetkessä mikään ei tunnu selkeältä, ja juuri siihen liittyvä epärointi tekee mahdolliseksi muutoksen ja toisin toimimisen. Lumoutumisen voi siis ajatella olevan ratkaisevan tärkeää eettisen toiminnan motivoimiseksi, sillä eettinen toiminta ei synny vain ulkoisia koodeja noudattamalla vaan vaatii affektiivisen eettiseen suhteeseen havahtumisen (Bennett 2016).

Lumoutumisen eettisessä ”voimassa” onkin kosketuspinta Karen Baradin (2007) ”kietoutumisen etiikkaan”, jossa myöskään eettisyys ja vastuullisuus ei palaa ihmismieleen vaan materiaalsiin kietoutumisiimme maailmassa ja sen osana. Jokainen hetki kutsuu ja mahdollistaa eettisen vastaamisen, huomasimme sitä tai emme (Barad 2007). Kietoumat kytkevät meidät historioiden, nykyisyyksien ja tulevaisuuksien hankaluuksiin velvoittavalla tavalla: Donna Harawayn (2016) sanoin meidän tulee nimenomaan pysyä hankaluuksissa, niiden kanssa-ajatellen, eettisesti kestäviä ja elinkelpoisia maailmoja rakentaaksemme. Barad (2007) ja Haraway (2016) käyttävät tässä yhteydessä termiä *responsibility*, jonka esimerkiksi Päivi Jokinen (2022, 73) on väitöstutkimuksessaan kääntänyt ’eettiseksi vastaimiseksi’. Tässä artikkelissa lähestymme sitä kuitenkin *välittävän vastaamisen* ajatuksen avulla. Näin pyrimme tavoittamaan käsitteen kaksoismerkityksen: jokaiseen hetkeen kytkeytyy kutsu vastuullisuuteen sekä tuon kutsun välittämiseen ja vastaamisen mahdollistamiseen toiselle, joka ei ole koskaan meistä

täysin erillinen (Haraway 2016). Se on eräänlainen kutsu eteenpäin ojentamisen ja vastaanottamisen liikkeisyyden ylläpitämiseen.

Bennettin (2016) keskustelema lumoutumisen pysäyttävä, keskeyttävä ja hetkeen kiinnittävä voima sekä Baradin (2007) ja Harawayn (2016) luennasta ajatteluumme tarttuva välittävän vastaamisen tilanteisuus, mahdollinen hankaluus sekä välttämättömyys resonoivat tutkimuksessamme niissä pysäyttävissä kohtaamisissa tai hetkissä, jotka risiteilivät osana työskentelyämme lasten taidetekojen kanssa. Aineistossamme lasten taideteot tulevat yhteen tutkijoiden ja taiteilijoiden sekä taidetekojen äärelle hidastaneiden ohikulkijoiden kanssa aina eläväisellä, lumoavalla mutta myös jännitteisellä ja ristivetoisuuksia sisältävällä tavalla. Sanallistamme näitä usein ihmetyksen ja jännittyneisyyden sekaisia kohtaamisia *häkeltyminen* käsitteen avulla. Lumoutumisen positiivisten konnotaatioiden rinnalla häkeltyminen käsite tavoittaa hyvin sen, kuinka kohtaamisissa lasten usein vaiettujen ja hankalia aiheita käsittelevien taidetekojen kanssa oli monesti jotain ambivalenttia, häiritsevää, hankalaa, mutta hankaluudessaan velvoittavaa. Häkeltymisestä tulee siksi tarkasteluamme ohjaava käsite. Häkeltyminen hetkien ajatteleminen uusmaterialistisen vastuullisuuden kanssa auttaa puolestaan kiinnittämään huomiota niihin välittävän vastaamisen mahdollisuuksiin, joita työskentely ja kohtaamiset taidetekojen kanssa pitävät sisällään. Häkeltyminen hetket ovat ikäänkuin intensiivisiä, tiheästi tapahtuvia kutsuja välittävään vastaamiseen. Tämän artikkelin kontekstissa häkeltyminen toimii siksi keinona kiinnittää huomiota näihin lasten taidetekojen aikaansaamiin, joskus hankaliin ja jännitteisiin kohtaamisiin tutkimusprosessin ja taidetekojen kuraamisen aikana ja niiden eettispoliittiseen potentiaaliin aikaansaada välittävää vastaamista.

LASTEN SENSITIIVISTEN TAIDTEKOJEN KANSSA TYÖSKENTELY

Artikkelimme perustuu kiertävään *Unelmien kaverimaa* -taidenäyttelyyn sekä siihen liittyvään tut-

¹ Taiteentutkimuksen kentällä taiteen herättämistä tunteista on keskusteltu esimerkiksi subliimin ja ihmetyksen käsitteillä (Nummenmaa & Hari 2023).

kija-taiteilijayhteistyönä toteutettuun kuratointiprosessiin. Näyttely- ja kuratointiprosessi ovat osa Tuija Huukin johtaman FIRE-tutkimuskollektiivin 2010-luvun puolivälistä alkaen tekemää työtä lasten vertaissuhteiden, vallan ja sukupuolen teemojen ja niiden käsittelyn keinojen parissa (esim. Huuki 2019; Pihkala & Huuki 2019; Pihkala ym. 2022). Osana tätä työtä kollektiivi on suunnitellut ja toteuttanut yhteistyössä tutkijoiden, taiteilijoiden ja media-tuottajien kanssa lukuisia luovia työpajoja näiden teemojen käsittelemiseksi yhdessä 10–13-vuotiaiden lasten kanssa. Pajoihin on vuosien aikana osallistunut kymmeniä koululuokkia ja yhteensä yli kaksisataa pohjoissuomalaista lasta useissa eri tutkimushankkeissa². Pajoihin osallistumista ja niiden luovaa toimintaa linjaa mukana olleiden lasten ja heidän huoltajiensa suostumus, yhteistyö osallistuneiden koulujen kanssa sekä tarkoin linjatut eettiset periaatteet, jotka tunnistavat aihepiirin sensitiivisyyden ja koskevat muun muassa anonymiteettiä³. Periaatteet koskivat niin pajojen toteutusta kuin niistä kommunikointia.

Kaveripajojen eettisenä ja metodologisena johtajatuksena on mahdollistaa vertaissuhteisiin, valtaan ja sukupuoleen liittyvien kokemusten ja ajatusten käsittely hienovaraisesti, ohjaten aiheen pariin moniaistisilla luovilla aktiviteeteilla, artikulaatioilla ja materiaalisilla elementeillä (Pihkala ym. 2022; Pihkala & Huuki 2023a). Metodologiaa ohjaa kollektiivin työstämä ajatus ”enemmän-kuin-inhimillisistä monitoimijuuksisista ja intra-aktivistisista sommitelmista” (Pihkala ym. 2022; Pihkala ym. tulossa; ks. myös Manning 2016; Renold & Ringrose 2016): pajat on rakennettu siten, että tila, värit, tekstiilit, esillä olevat taideteokset ja -materiaalit kutsuvat (taide)tekemisen äärelle ja auttavat suuntaamaan työskentelyä kohti Kaveripajojen aiheita olettamatta ennalta, mihin prosessi johtaa tai mitkä teemat nousevat sen aikana keskeisiksi. Tutkijat ja taiteilijat osallistuvat lasten työskentelyyn sommitelmien osana, tarjoten tukea tekemisen äärellä, keskustel-

len ja jutellen. Pajojen aktiviteetit on suunniteltu orientoimaan lapsia käsittelemään vertaissuhteiden aiheita eri tulokulmista ja vähä vähältä. Sommitelman lähtökohtana on (intra-)aktivoida muutosta kohti tasa-arvoisia, turvallisempia vertaissuhteita (Huuki ym. 2017; Huuki ym. 2021; Huuki, 2019; Pihkala & Huuki 2023a).

Vuosien saatossa toteutettujen pajojen aikana lapset ovat toteuttaneet yhdessä tai pareittain lukemattoman määrän erilaisia taideteoksia, jotka käsittelevät sukupuolta, valtaa, häirintää ja lasten vertaissuhteiden valtavainoumia sekä lasten kaverisuhteisiin liittyviä myönteisiä visioita. Taideteon keskeinen viesti on voinut olla kokemus jostain, joka on tuntunut pahalta. Joskus viesti saattoi olla ajatus siitä, että saisi olla oma itsensä riippumatta siitä, kenestä tykkää, tai toive siitä, että suhteiden teemojen käsittelylle olisi turvallisia paikkoja. Kaveripajojen pohjalta kollektiivin tutkijat ovat myös erilaisin kokoonpanoin etsineet väyliä välittää ja kommunikoida lasten taideteoksia, tietoa ja kokemuksia laajemmille yleisöille.

Tämän artikkelin keskiössä ovat tutkijoiden ja taiteilijan kohtaamiset erityisesti Unelmien kaverimaa -aktiviteetin myötä syntyneiden taideteosten äärellä tutkimusprosessin aikana ja niiden kohdatessa laajemman yleisön taidenäyttelyissä. Artikkelin ensimmäinen kirjoittaja työskenteli tutkimusprojektissa ensin taiteilijana rakentaessaan luovia työpajajaloja. Työpajojen jälkeen hän tuli uudelleen mukaan taiteilijana ja tutkimusavustajana kuratoimaan lasten töitä taidenäyttelyksi yhdessä tutkijatiimin kanssa ja jatkoi tämän jälkeen tutkijana. Prosessin aikana syntyi ajatus *Unelmien kaverimaa* -installaatiosta ja samannimisestä näyttelystä.

Unelmien kaverimaa -installaation kuratointi aloitettiin loppuvuodesta 2021. Seuraavien noin kolmen kuukauden aikana taiteilija rakensi yhdessä tutkijoiden kanssa installaation lasten vuosien saatossa tuottamien ja tutkimuskäyttöön sallittujen Unelmien kaverimaiden elementeistä. He viettivät

2 Suomen Akatemian tutkimushankkeet *Vallan visaiset seurustelu- ja kaverisuhteet alakoulussa sekä taidelähtöiset menetelmät suhteiden eheyttämisessä (2016–2021) ja Taidelähtöiset menetelmät ja tutkimusaktivismi seksuaalisen häirinnän tutkimiseksi ja käsittelemiseksi alakouluikäisten vertaissuhteissa (2019–2023)*.

3 Kaikki kollektiivin tuottamat ja myös tässä artikkelissa viitatu teokset on toteutettu siten, että lapset eivät ole tunnistettavissa.

alkuperäisten Unelmien kaverimaiden äärellä aikaa reflektoiden taidetekojen kantamia luovia prosesseja ja niiden aikana lasten pohtimia ja kertomia ajatuksia, kokemuksia ja toiveita. Taidetekojen kanssa ajatellen tutkijat ja taiteilija alkoivat poimimaan taidetekojen yksityiskohtia, jotka puhuttelivat ja jotka resonoivat lasten vertaissuhteisiin liittyvien ajatusten kanssa erityisellä tavalla. Valittuja elementtejä valokuvattiin, rajattiin ja niitä suurennettiin kuvankäsittelyohjelmalla. Elementit tulostettiin ja liistrettiin pahville, käsiteltiin säänkestäväksi ja niihin kiinnitettiin siimat ripustamista varten. Unelmien kaverimaiden elementit täyttivät pian kokonaisen huoneen, jossa tutkijat ja taiteilija palasivat yhä uudelleen istumaan niiden äärellä, elementtejä varoen siirrellen, sommitellen ja niiden kanssa työskennellen installaation rakentamiseksi (Kuva 1).

Kuva 1. Installaatio rakentuu.

Unelmien kaverimaa niminen näyttely toteutettiin ensin Oulussa sijaitsevassa asematunnelissa. Galleria oli suuren ikkunan taakse suojaan jäävä syvennys asematunnelin seinässä (Kuva 2). Näyttely piti sisällään installaation lisäksi pienellä näyttöllä pyörivän, Kaveripajojen yhteydessä tuotetun *Vallan vinksautuksia* -animaation (Huuki ym. 2022b). Animaatiossa digitaalisin keinoin tunnistamattomina toimivat lapset esittivät kannanottoja ja toiveita turvallisemmista kaverisuhteista. Tämän jälkeen installaatio koottiin osittain uudelleen Kasvatustieteiden ja sukupuolentutkimuksen päivien ajaksi Oulun yliopiston avoimeen aulatilaan loppuvuodesta 2022.

Kuva 2. Ohikulkijoita galleriatilan edessä.

Kuratointi- ja näyttelyprosessin aikana tutkijat ottivat valokuvia, kävivät yhteisiä pohdintoja ja keskusteluja ja kirjoittivat tutkimusmuistiinpanoja. Taidetapahtumien jälkeen, tämän artikkelin kirjoittamisen aikana, kokoonnuimme tutkijatiimin⁴ kanssa yhteen uudestaan. Tapaamisen alussa Kaveripajojen ja kuratointiprosessin tuntuja aktivoitiin luovan kirjoittamisen harjoituksella. Harjoituksen ohjeistus oli kirjoittaa noin viiden minuutin ajan prosessista juuri sillä hetkellä kumpuavia ajatuksia. Tämän jälkeen jatkoimme keskustellen ja kokemuk-siamme jakamalla. Kaksituntiseen äänittämällä tallennettuun yhteismuotoutuvaan keskustelutilanteeseen (vrt. *'intraview'*, Warfield 2017) osallistuivat paitsi tutkijat myös lattialle levitetty Unelmien kaverimaa -elementit.

Aineiston muodostavat kuratointi- ja näyttelyprosessin aikana tuotetut autoetnografiset (Ryynänen ym. 2021) muistiinpanot tapahtumista, kohtaamisista ja keskusteluista sekä tutkijatiimin tapaamisen aikana syntyneet kirjoitukset ja keskustelu, joka litteroitiin. Aineiston analyysiprosessin aluksi ensimmäinen kirjoittaja kävi aineistoa läpi lukien, tapaillen, tunnustellen ja merkiten kohtia, jotka kertoivat jotain siitä, mitä lasten taideteokset tekevät. Näissä aineistokohdissa tutkijat kuvasivat, kuinka taideteot olivat pysäyttäneet, havahduttaneet ja herättäneet keskustelua, muistoja tai tunteita. Aineiston alustavan luennan jälkeen analyttistä lähestymistapaa on ohjannut ”kanssa-ajattelu” (*thinking with*; Jackson & Mazzei 2012; ks. myös Haraway 2016)

⁴ Tutkijatiimiin lukeutuivat tässä vaiheessa kirjoittajien lisäksi Tuija Huuki, Eveliina Puutio ja Anu Uusikylä.

häkeltyksen käsitteen kanssa. Aloimme erityisesti seuraamaan niitä prosessin eri vaiheissa esiin nousseita kohtaamisia taideteiden kanssa, joissa oli läsnä ihmetystä ja/tai jonkinlaista jännitteisyyttä, joka myöhemmin alkoi käsitteellistyä häkeltyksenä.

Seuraavissa luvuissa keskityimme häkellyttäviin kohtaamisiin erityisesti kolmessa prosessin vaiheessa. Kuvaamissamme kohtaamisissa häkeltymistä tapahtuu lasten kokemuksiin kantavien taideteiden, tutkija-aikuisten ja välillä ohikulkijoiden kanssa. Keskityimme ensin tutkijatiimin pohdintojen avulla kuratointiprosessiin. Sen aikana häkeltyksen hetket havahduttivat tutkija(aikuiset) painavuuteen, joka liittyi lasten taideteiden kanssa työskentelyyn ja niiden eteenpäin kuljettamiseen eettisesti kestäväällä tavalla osana tutkimusprosessia. Toisessa ja kolmannessa osiossa tarkastelemme häkellyttäviä kohtaamisia taideteiden matkattua julkisen rajapinnoille. Avaamme ensin taideteiden kohtaamiseen liittyvää ennaltamääräytymättömyyttä hetkessä, jossa taideteot kohtaavat vastustusta. Tämän rinnalle nostamme toisenlaisen hetken, jossa taideteot aikaansaavat ohikulkijoissa samaistumista ja vastuullista välittämistä. Näiden kohtaamisten avulla avaamme näkökulmia siihen, kuinka lasten kokemuksiin ja tietoa kantavilla (Renold 2018) taideteoilla on voima häkellyttää, heilauttaa totuttua olemisen tapaa ja saada siten aikaan uudenlaista järjestystä. Näin tehdessään ne kutsuvat esiin (vaikka joskus pieniäkin) välittäviä tekoja, jotka kannattelevat muutosta lasten arjessa elintärkeiden – joskus vaiettujen ja hankalien – asioiden äärellä. Taideteot alleviivaavat näin tarvetta etsiä eettisesti kestäviä keinoja, joilla tutkimusta tai sen aikana syntyneitä ”tuotoksia” ei vain kommunikoida vaan, joissa lasten taideteot tunnustetaan ja niitä tuetaan mahdollisuuksien aktivoina, kanavana kohti uusia olemassaolon ja tietämisen muotoja (ks. Manning 2016).

TAIDETEKOJEN PAINAVUUS JA HÄKELTYMINEN KUTSUNA VÄLITTÄVÄÄN KULJETTAMISEEN

Tutkijatiimin työskentely lasten kaveripajojen ja kuratointiprosessin aikana on pitänyt sisällään kymmeniä ja kymmeniä tunteja lasten taideteiden äärellä työpajatilassa ja sen ulkopuolella. Tutkijoiden

muisteluissa piirtyy kuva työpajatilasta pöydistä, jolle on koottu viereen vuosien saatossa karttuneita värikkäitä Unelmien kaverimaita. Niiden pienet ja veikeät, usein huolellisesti harkitut pikkutarkat yksityiskohdat kutsuvat kumartumaan ja tarkastelemaan niitä lähemmin. Unelmien kaverimaissa on rakennusmateriaaleja muffinssivuosta legopalikoihin, värikkäisiin teippeihin ja pumpuliiniin. Hauskat yksityiskohdat ilahduttavat ja pysäyttävät.

Tutkijatiimin kollektiiviset reflektiot tavoittivat Unelmien kaverimaiden materiaalis-affektiivisen voiman: katseen kimpoilun värikkäistä yksityiskohdasta toiseen ja huomion kiinnittymisen toistoihin ja yhteyksiin, esimerkiksi vartijoihin. Erään Unelmien kaverimaan reunalla seisoi rinnakkain kaksi pyöreää, pehmeää, vihreää pörröistä vartijaa kellot hattuinaan. Toisessa vartijoina toimi kaksi oranssia kanaa korkean navetan katolla ja seuraavassa kaksi ryhdikästä pyykkipoikaa kiiltävien sinihopeisten sateenvarjojen alla. Monessa Unelmien kaverimaassa toistuvat aidat, jotka olivat esimerkiksi legopalikoita tai jäätelötikkuja, joita pystyi liikuttamaan jonkin uhkaavan tilanteen sattuessa. Lapset olivat itse nimenneet hahmot vartijoiksi ja aidat aidoiksi. Siinä missä tutkijoiden reflektioissa kaksi piipunrassiportin alla seisovaa pörröistä olentoa ”*alkoivat ensin kutsua värikkyydellä ja pörröisyydellä*”, ”*katsoen takaisin suurilla nappisilmillään*”, vartijoiden ja aitojen toistuminen ”*pysäytti uudella tavalla*”.

Tutkijoiden pohdinnat tavoittivat kohtaamisissa läsnä olevan ilon ja innostuksen. Samalla kommentit kaikuivat jotain jännitteisellä tavalla pohdittavaa: ”*Miten niin arkinen asia kuin kaverijutut on sellainen, että kun sitä mieltii, siihen kuuluu aidat ja vartijat?*” Tutkijoiden pohdinnassa vartijat ja aidat toivat viittauksen uhkaan. Ne muistuttivat taideteiden kantamien kokemusten ristivetoisuudesta, siitä, kuinka ”*huumorin ja värikkyyden alta pilkahdelti kipukohtia lasten arjesta*”, kuten yksi tutkijoista sanoitti.

Vartijoiden ja aitojen toistoihin havahtumista ja niiden pysäyttävää voimaa voi ajatella Bennetin (2016) tavoin kiinnittymisenä, kiintymisenä ja lähentymisenä lasten maailmojen kanssa. Huomion kiinnittyminen on kehollista, aikoja ja paikkoja ylittävää ja yhteen punovaa: Tutkijoiden kehot kurottavat materiaalisesti lähemmäs teoksia mut-

ta myös lasten kokemusmaailmoja. Kohtaamisiin kietoutuu tuntuina yhtäaikaisesti jokin itselle vieras, joka saa kysymään, ja jokin tuttu, joka kytkeytyy henkilökohtaisiin kokemuksiin ja historioihin. Häkeltyminen hetkeen saattoivat liittyä esimerkiksi omat lapsuusmuistot (ks. myös Pihkala ym. 2019).

Yksityiskohtien ja toiston huomaaminen, niihin kurottuminen kietoo hetkeen mukaan myös tekoprosessit. Häkeltyminen hetkeä tuottavat taideteossa mukana oleva lapsi ja lapsen kipeät kokemukset kaverisuhteista. Tässä häkeltyminen hetkessä tutkijoilla on läsnä kokemus ja tieto Unelmien kaverimaista, joissa aidat ja vartijat olivat nimenomaan rakentamassa turvallisempaa tilaa kiusaamisen, häirinnän, konfliktien ja väkivallan varalta. Vartijoiden ja aitojen toistuminen havahdutti jälleen siihen, miten paljon satuttavia kokemuksia lasten kaverisuhteisiin voi liittyä. Vaikka nämä nimenomaiset työpaikat olivat ohii ja lapset olivat jo lähteneet, kulkivat ja kulkevat lapset ja tekoprosessit taideteoissa mukana edelleen. Ne kietoutuvat häkeltyminen hetkeen materiaalistien yksityiskohtien kautta, kuten yksi tutkija sanoitti: ”[M]un mielestä nää lapset on niinku läsnä näissä töissä, että kun he näkyy, heidän käsiala näkyy, nuo näkyy nuo heidän liimaklöntit noissa ja kaikki miten he on painellut ja miettinyt näitä.”

Häkeltyminen hetket ovatkin hyvin tiheitä, eri paikkojen ja aikojen kudelmia (Barad 2007; Haraway 2016) tai liikkeelle lähteviä verkostoja, kuten yksi tutkijoista kuvasi. Samalla tuohon lapsuuteen liittyvien tietojen, kokemusten, aikojen ja paikkojen tiheään verkostoon liittyy häkeltyminen eettispoliittinen liikuttavuus (Bennett 2016): häkeltyminen ei vain kiinnitä meitä johonkin vaan aktivoi havaitsemaan ja tuntemaan lasten kaverisuhteisiin liittyvien unelmien ja haaveiden taustalla olevia arkitodellisuuksia uudella tavalla. Häkeltyminen lasten kaverisuhteita ja niiden kipukohtia käsittelevien taideteokojen äärellä operoi tutkijoissa eri tavoin. Yhtäältä se herätti tutkijoissa ”iloa, toivoa ja ylpeyttä lapsen puolesta” ja lasten merkittävästä tiedosta ja syvälistä pohdinnoista. Tämä vahvisti halua kaiuttaa lasten tietoa eteenpäin.

Samalla tutkijat sanoittivat, että ilon, toivon, ylpeyden ja innostuneisuuden rinnalla hetkissä oli läsnä ”puristava tunne” ja huoli siitä, miten taidete-

ot kohdataan – varsinkin silloin, kun ne kantoivat mukanaan ja kommunikoivat erityisen herkkiä sukupuoli- ja seksuaalisuuden moninaisuuden teemoja, kuten osa taideteoista teki: ”[J]os se on vaikka joku sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen liittyvä [taideteo], mihin ihmiset voi suhtautua myös silleen, et EI, niin silloin se EI sanotaan myös sille lapselle, joka on mukana siinä.” Tutkijat pohtivat lapsen läsnäoloa teoksissa: ”[M]iten ympäröivä maailma ottaa tämän teoksen ja nämä teoksen teemat vastaan, minkälaista rumuutta nuo kauniit ajatukset kohtaa ja miten ne ehkä taipuu vastarinnan myötä.”

Tutkijoiden työskentelyssä taideteokojen kanssa ristellivät jännitteiset kysymykset siitä, mikä määrittäyty merkitykselliseksi ja merkityksettömäksi, mikä tulee hyväksytyksi, mikä torjutuksi ja kuinka lasten tiedot ja kokemukset asettuvat osaksi maailmaa, joka ensisijaisesti aikuisten tiedot ja tavat ajatella. Ne tihentyivät affektiivisena painavuutena, jonka voimme Bennettiin (2016) viitaten ajatella ikään kuin painovoiman tavoin kiinnittävän meidät maailmaan ja samalla havahduttavan eettiseen suhteisuuteen. Painavuus muistutti vastuusta ja velvollisuudesta suhteessa siihen, kuinka kuljettaa lasten kokemuksia julkisen rajapinnoille turvallisesti, sekä siitä, mitä tämä tarkoittaa taideteokojen matkatessa aikana, jossa sallivamman, moninaisuuden mahdollistavan keskustelun rinnalla ilmenee yhteiskunnassa yhä esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa syrjintää (Jokela ym. 2020). Tutkijat tunnustivat kuitenkin myös lasten tietojen merkityksen lapsille ja sen, että liian usein lasten kokemukset ohitetaan eikä niitä kuulla (ks. esim. Pihkala & Huuki 2019). Siksi painavuus kutsui paitsi suojelemaan myös etsimään keinoja välittää lasten tietoa tavoilla, jotka herättäisivät muitakin vastuulliseen eettiseen suhteisuuteen ilmiön kanssa.

Unelmien kaverimaan kuratointinnainaikaiset häkeltyminen hetket informoivat konkreettisia toimia, joilla kuljettaa taideteoja välittävällä tavalla. Nämä ovat kysymyksiä, joista lasten taiteen kontekstissa on keskusteltu myös laajemmin (Venäläinen ym. 2019). Kysymykset korostuvat erityisellä tavalla prosessissa, jossa taidelähtöiset lähestymistavat ja sensitiivisiä aiheita käsittelevä tutkimus operoivat yhdessä. Tässä tapauksessa taideteokojen välittävä kuljettaminen tarkoitti en-

sinnäkin sitä, että pyrimme rakentamaan näyttelytavalla, joka kuljettaa prosessia mukana, muistuttaen siitä, että taideteot kohdatessaan ohikulkija kohtaa myös lapsen. Teimme tämän avaamalla näyttelyn kuvauksissa tekoprosessia ja korostamalla niissä lasten tekijyyttä. Laitoimme näyttelyiden ohien linkin pajavideoon, joka havainnollisti anonyymillä tavalla lasten työskentelyä Kaveripajoissa (Huuki ym. 2021). Installaatiota rakentaessamme valikoimme lisäksi tekniikan siten, että lasten oma kädenjälki jäisi näkyviin ja suurennettuna jokainen yksityiskohhta korostuisi. Kuitenkin, *toiseksi*, vaikka halusimme muistuttaa lasten läsnäolosta, pyrimme toimimaan tavalla, joka ei asettaisi lapsia alttiiksi turvattomuudelle tai arvostelulle. Valittu tekniikka mahdollisti sen, että lasten alkuperäisiä töitä ei tarvinnut viedä esille sellaisinaan. Tämä lisäsi osallistujien anonymiteettiä, varjeli alkuperäisiä töitä mahdolliselta ilki-vallalta ja suojeli lapsia ohikulkijoissa mahdollisesti negatiivisten reaktioiden tuomalta turvattomuudelta (vrt. Tuukkanen 2024). *Kolmanneksi* näyttelyn kuratointia ohjasi sitoutuminen etsimään keinoja kaiuttaa lasten viestiä ja ”välittää” se niin, että se olisi mahdollista vastaanottaa ja siihen olisi mahdollista vastata (Haraway 2016; Barad 2007). Tämä tarkoitti tutustumista näyttelypaikkaan ja sen erityispiirteisiin ja materialisoitui erityisesti tuodesamme karuun galleriatilaan värikkäiden elementtien kommunikoimia myönteisiä visioita, iloa ja luontoääniä siten, että ohittamisen sijaan *Unelmien kaverimaa* kutsuisi kiinnittymään, ehkäpä juuri Bennettin (2016) lumoutumisen tavoin.

”POJAT EI SAA TANSSIA” – VÄLITTÄVÄN VASTAAMISEN ENNALTAMÄÄRÄYTYMÄTTÖMYYS

Asematunnelissa lasten taideteot tulivat osaksi tilan ja ohikulkijoiden uusia kietoumia. Alla olevassa ensimmäisen kirjoittajan kuvauksessa näyttelyn koostamisesta värikkäät elementit tuottivat uusia häkeltymisen hetkiä ja muistuttivat kohtaamisten ennaltamääräytymättömyydestä (Barad 2007).

Olimme toisen tutkijan kanssa lasikopin sisällä viimeistelemässä näyttelyn ripustamista. Ohikulkija pysähtyi näyttelytilan lasisen seinän taakse oven

rakoon ja huudahti: ”*En ole kyllä koskaan nähnyt mitään tämmöistä!*” Aivan kuin *Unelmien kaverimaa* olisi avautunut yllättävällä tavalla alikulkutunnelin muuten harmaasta ja rosoisesta seinästä. Ohikulkija jäi kiinnostuneena seuraamaan työskentelyämme napaten myös meidän huomiomme läsnäolollaan. Hetken päästä hänen katseensa kiinnittyi *Vallan vinksautuksia* -animaation, joka pyöri pienellä ruudulla gallerian nurkassa. Ruudulla oli teksti:

”Tiesitkö, että pojat voivat olla minkälaisia tahansa?”

Pojat voivat meikata

Pojat voivat tanssia

Pojat voivat käyttää mitä vaatteita tahansa

ANNA MINUN OLLA MINÄ!”

Ohikulkija luki ääneen ”*Pojat voivat tanssia*” tiuskaisten vihaisesti heti perään ”*pojat ei saa tanssia!*” Tunnelma muuttui jännittyneeksi ja hieman uhkaavaksi. Valpastuimme. Hetken hiljaisuuden jälkeen henkilö jatkoi ”*paitsi heviä.*” Kohtaamisen käänne hämmensi. Toinen meistä vastasi naurahtaen, että ”*eikö sekin ole tanssimista?*” toisen pohtiessa kysyen eikö olisi hyvä, jos pojatkin voivat ilmaista itseään, miten haluavat, muutenkin kuin tanssimalla heviä. Onhan olemassa myös paritansseja ja *Tanssii tähtien kanssa* -ohjelma. Niissäkin on miehiä. Ohikulkija vastasi tähän edeltänyttä rauhallisemmin ja vähän pohdiskellen, kuinka hänelläkin oli nuorempana pitkä tukka ja hän tanssi heviä. Tilanne kiristyi jälleen, kun ohikulkija näki animaatiossa olevan lapsen viestin ”*Älä ole rasisti.*” Hän mutisi lauseen ääneen ja vaikutti ärsyntyvän tästä tekstistä entistä voimakkaammin. Hänen katseensa kierteli hetken, kunnes se pysähtyi seinällä olevaan lapsen kirjoittamaan huoneentauluun. Hän luki ääneen ”*Kaikki on siellä erilaisia ja ne saa olla sellaisia, kuin haluaa.*” Tähän hän ärähti vihaisesti: ”*eikö nämä tekstit ole ristiriidassa keskenään?!*”, ”*Te opettatte, että jokainen saa olla minkäläinen haluaa, niin eikö*

sitten pitäisi saada olla myös rasisti?!", "Ei lapsille saa opettaa tällaista!".

Asematunnelin suljetussa lasikopissa, jonka ainoan poistumisreitoin mies tukki, tilanne tuntui pelottavalta ja ennalta-arvaamattomalta. Jatkoimme kertomalla korostetun rauhallisesti työstämme. Lopulta ohikulkija lähti sanoen *"No joo, ehkä tämä oli minulta vähän laiskaa argumentointia"*.

Kohtaamisessa taideteot tuntuivat tuottavan häkeltyksen hetken, jonka läpäisee jännitteisyys, ehkäpä juuri Bennettin (2016) puhuma materiaan – tässä tapauksessa taideteon – kyky nykäästä ja heilauttaa jotain totuttua ajattelun tai olemisen tapaa ja saada sitä kautta aikaan uutta järjestystä. Ohikulkijan reaktiossa kyseenalaistuu paitsi lasten toive yhdenvertaisuudesta myös lapsi toimijana ja suhteita ja sukupuoli- ja sukupuolta koskevan tiedon tuottajana. Lasten taide-tekosten sisältämät viestit heilauttivat sukupuoleen liittyviä ajatuksia esimerkiksi poikien tanssimisen jyrkästä kieltämisestä hevini tanssimisen sallivuuteen ja jonkinlaiseen sanattomaan konsensukseen: ehkä pojat voivatkin tanssia. Tässä yhteisluotoutuvassa hetkessä eleyt historiati, taiteen materia ja kulttuuriset sukupuoli-, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusdiskurssit operoivat muovaten käsityksiä – myös lasten kokemuksia kyseenalaistaen – siitä, miten saa olla poika, mitä pojat voivat tehdä, kenellä on oikeus olla olemassa ja millä tavalla.

Edellisessä luvussa kuvatut kuratointivaiheen häkeltyksen hetket lasten taide-tekosten kanssa olivat jo saaneet meidät (tutkijoina, taiteilijoina ja aikuisina) miettimään ja räätälöimään keinoja kuljettaa lasten kokemuksia eettisesti kestäväällä tavalla. Nämä ratkaisut operoivat myös tässä hetkessä. Silti hetken ailahtelevuus muotoili vastuullisuuden kutsua yhä uudelleen. Olimme hämentyneitä tilanteisesti kehkeytyneestä turvattomuudesta, yllättävyydestä ja siitä, miten hetkittäin avautuvassa, ailahtelevassa tilanteessa tulisi toimia niin, että kohtaaminen kutsuisi ohikulkijaa vastustamisen sijaan vastaamaan välittävästi taide-tekoihin ja niiden kantamiin lasten kokemuksiin. Kuinka me voisimme kalibroida toimintamme hankalan tuntuudessa hetkessä lasten kokemusten kannatte-

lijoina ja kaiuttajina rakentaen välittävän vastaamisen tilaa ohikulkijalle, jonka reaktiot tuntuivat suorastaan kyseenalaistavan lasten kokemuksia? Hankaluudessaan häkeltyksen hetket vaativatkin hankaluuksien kanssa pysyttelemistä ja samalla niiden kanssa liikkumista (Pihkala & Huuki 2023b; Renold & Ivinson 2022) yhä uudelleen luotoutuvissa hetkissä.

Jokainen hetki oli ohikulkijalle, kuten myös meille, kutsu välittävään vastaamiseen (Barad 2007; Haraway 2016) ilman valmista manuaalia. Häkeltykseen (Bennett 2016) ja välittävän vastaamisen etiikkaan on sisäänkirjoitettu tilanteinen ennalta-määräytymättömyys, joka liittyy ilmiöiden yhteisluotoutuvaan luonteeseen (Barad 2007). Kohtaamisen luonne ailahteli uhkaavan ja jännitteisen, kiinnostuneen ja torjuvan välillä. Hetken ennalta-määräytymättömyys tarkoittaa, että häkeltyminen lasten taide-tekosten kanssa avautuu elävänä, dynaamisena ja kehkeytyvänä, mikä liittyy taiteen luonteeseen myös laajemmin (Lähdesmäki & Koistinen 2021). Se on kuin tanssi, jossa jokainen kohtaaminen taideteon elementtien ja niihin kietoutuvien ajatusten ja kokemusten kanssa voi muuttaa kohtaamisen kurssia.

Kaikessa ennalta-määräytymättömyydessään taideteot pitävät sisällään eettispoliittista potentiaalia ja muutoksen mahdollisuuksia. Tutkimusprosessin osana asematunneliin matkanneet taideteot kykenivät liikauttamaan uudella tavalla tai uuteen suuntaan (Bennett 2016; Pyyry 2022). Yllä kuvattu hetki liikautti sukupuoleen liittyviä normatiivisia tiedon ja toimijuuksien järjestyksiä. Samalla se piti elävänä tutkimusprosessin eettiseen kestävyteen liittyviä vastuita. Häkeltyksen eettinen potentiaali piileekin sen kyvyssä ikään kuin suostutella pakottamatta, jäsentää kokemusta ilman, että tämä jäsenyys tai järjestys pitäisi toistaa samankaltaisena yhä uudelleen ja uudelleen (Bennett 2016, 28). Se määrittyy kohtaamisissa tilanteisesti ja haastaa meitä entistä enemmän tarkastelemaan eteenpäin välittämisen etiikkaa ja politiikkaa ja pistämään myös itsemme tutkijoina alttiiksi kohtaamisten käännteille työskennellessämme lasten taide-tekosten kanssa.

TAIDETEKOJEN AIKAANSAAMAA VÄLITTÄVÄÄ VASTAAMISTA

Asematunnelista unelmien kaverimaan elementit jatkoivat matkaansa yliopiston aulassa toteutettuun näyttelyyn. Siellä eräs ohikulkija pysähtyi näyttelyn äärelle ja huudahti ilahtuneen oloisesti: ”*Vihakoppi, aikuisetkin tarvisi tuollaisen!*” Huudahduksen kirjoitti *Unelmien kaverimaa* -installaation yksityiskohhta – värikäs jäätelötikkurakennelma – jonka lapset olivat nimenneet vihakopiksi. Sen seinässä oli kelmainen kimaltava sydän ja ulkopuolella pörröiset olennot kahvittelemassa. Vihakopin seinien sisällä nökötti punainen pyöreä olento teräväkulmaiseksi taivutetun sähäkän piipunrassin keskellä. Viereen oli avattu lasten kertoma ajatus vihakopin taustalla: ”*Kahvilan vieressä on vihakoppi, jonne voi mennä purkamaan ikäviä tunteita, kuten ärästyystä tai kiukua. Sinne voi mennä rauhoittumaan.*” Jos lasten rakentamaan Unelmien kaverimaan yritti tulla aggressiivisena, joutui kulkemaan vihakopin kautta.

Kohtaaminen muistuttaa meitä siitä, että taide-teot ja niiden materiaalisuus kantavat lasten kokemuksiä, tietoja ja maailmoja. Lasten taideteot ovat kuin Manningin (2020, 22) kuvaamia tuntuvia materiaalisia kokoumia tai komposiitteja, jotka materiaalisoituvat henkilökohtaisen työskentelyn kautta ja välittävät lasten tunteita, kokemuksia, tietoa ja huolenaiheita esteettisellä tavalla aina uusissa yhteyksissä. Ne kantavat mukanaan sitä, mikä on lapsille tärkeää ja millä on heille merkitystä. Häkeltyminen hetkessä taideteot löytävät kosketuspintansa, kuten yllä, kun lasten vaikeiden tunteiden käsittelyyn visioima vihakoppi resonoi ohikulkija-aikuisen kokemusten kanssa. Tässä kohtaamisessa aikuisten ja lasten maailmat kohtaavat ja kietoutuvat toisiinsa; kohtaamisessa aikuisen ja lapsen tietojen, taiteen ja toimijuuksien normatiiviset asemoinnit ja asemat uudelleenjärjestyvät hetkellisesti.

Kosketuspinnat mahdollistavat samaistumista, ja lisäksi niillä avautuu kutsuja välittävään vastaamiseen, vaikka joskus vain pienieleisesti. Esimerkiksi eräs ohikulkija pysähtyi ottamaan kuvia *Unelmien kaverimaasta* ja kertoi näyttelyn ilahduttaneen häntä. Hän kertoi pysähtyvänsä näyttelyn äärelle lähes päivittäin ja lähettävänsä kuvia lapsenlapsilleen ilahduttaakseen heitäkin. Kuvan lähettämisen kautta lapsenlapset tulivat osaksi häkeltyksen tihe-

ää kietoumaa muistuttaen, kuinka pienetkin välittävät teot ja eleet ovat merkityksellisiä osana jatkuvaa välittämisen ja vastaanottamisen ketjua (Haraway 2016). Tämän häkeltyksen hetken tavoin taideteot voivat liikuttaa affirmatiivisella tavalla ja saada aikaan vastuullisuutta, joka voi olla hyvinkin arkista (Haraway 2008, 36), kuten äärelle hidastaminen, kuvan lähettäminen tai kannustava kommentti: ”*Ihanna kun teette tätä.*”

Arkinen ja pienieleinenkin välittävä vastaaminen ei ole kuitenkaan itsestään selvää, vaan vaatii niiden hienovaraisten yhteyksien ja virtuaalisen potentiaalisen huomaamista ja huomioimista, joissa kulloinkin olemme mukana (Barad 2007). Tätä huomiointikykyä ja avoimuutta on mahdollista ruokkia ja herkistää (Bennett 2016). Meille tutkijoina tämä tarkoittaa välittävän vastaamisen orientaatiota, joka kantaa vastuun siitä, millaisia kohtaamisia ja kietoumia me edesautamme synnyttämään lasten taideteokojen (ja niiden kantamien lasten maailmojen) kanssa (Barad 2007, 382).

POHDINTA

Taidelähtöisillä, muutosorientoituneilla feministisillä metodologioilla on valtava potentiaali tutkittaessa, käsiteltäessä ja osallistuttaessa rakentamaan eettisesti kestäviä lapsuuden vertaiskulttuureja. Toisaalta metodologiset kurkottelut tutkimuksen eettispoliittisiin mahdollisuuksiin edellyttävät uudenlaista herkistymistä huomaamaan, mitä vastuullisuuksia sisältyy niihin prosesseihin ja kohtaamisiin, joissa taideteoja kuljetetaan uusiin kietoumiin julkisen (joskus polarisoituneiden keskustelujen) rajapinnoille (Renold & Ivinson 2021). Tässä artikkelissa olemme jäljittäneet häkeltyksen hetkiä, joissa tiheny kutsuja välittävään vastaamiseen – eettisen suhteisuuden kalibroimiseen tutkimuksen, taideteokojen ja niiden kantamien lasten tietojen äärellä.

Hetkissä taideteokojen äärellä yhteen tulevat (tutkija-)aikuiset ja lapset, eri tavoin sallitut vertaissuhteita ja sukupuolta koskevat kokemukset, ajatukset ja tiedot sekä huolella, välittäen kuratoitu taideteokojen veikeä materiaalisuus. Analyysissa häkeltyksen hetket havahduttavat, kiinnittävät ja tekevät painon lailla tuntuvaiksi lasten vertaissuhteisiin liittyvien kokemusten kipukohtia sekä lasten tapoja

tietää ja ajatella niihin liittyviä teemoja. Lasten taideteot ja niiden kantamat ajatukset, kokemukset ja tieto löytävät kosketuspintansa tutkijoissa ja välillä ohikulkijoissa pysäyttävällä ja potentiaalisesti liikuttavalla tavalla. Analysoiduissa häkelymisissä lasten taideteot liikauttavat lasten tietoihin ja taiteeseen liittyviä totunnaisuuksia siitä, kenen tieto, kokemukset ja ajatukset tulevat nähdäksi, millaisin ilmaisun tavoin tietoa saa/voi kommunikoida ja millaisilla kokemuksilla on väliä (Venäläinen ym. 2019). Aina nuo liikautukset eivät ole kivittomia – ne saattavat olla myös hankalia, haastavia ja turvattomia (Haraway 2016).

Huomion kiinnittäminen taidetekojen kykyyn tehdä – häkelyttää – laventaa tutkimuksen eettispoliittista kysymyksenasettelua tärkeällä tavalla niihin aina ennalta määrättyihin affektiivisiin ulottuvuuksiin, joita taide(lähtöisyys) tutkimusprosessiin tuo (Kontturi 2013; Manning 2020 ja 2016). Näissä pohdinnoissa tunnistamme arvokkaita, vielä tutkimattomia yhtymäkohtia taiteen ja tutkimuksen keskustelujen välillä. Analysoimissamme häkelymisen hetkissä punoutuu esiin erityisesti tutkijataiteilijoiden virittyminen jatkuvasti, tilanteisesti uudelleenmuotoutuviin ja prosessiin kietoutuneisiin hienovaraisiin vastuullisuuden kutsuihin, jotka operoivat ohi tutkimuksen tavanomaisten eettisten protokollien (Renold & Iverson 2022). Toisaalta lasten taidetekojen kyky häkelyttää, kiinnittää huomionamme samanaikaisesti niiden potentiaaliin mahdollistaa jotain uutta ja säröittää sitä hiljaisuutta, vaikenemista ja kohtaamisen hankaluutta, joka on meille tutkijoina tuttua tutkimiemme aiheiden ympärillä (Pihkala & Huuki 2019). Tutkija-taiteilijoina eettinen haasteemme onkin rakentaa ja kannatella kohtaamisia, jotka vaikenemisen ylläpitämisen sijaan orientoituvat liikuttamaan – vaikka pienieleisestikin. Kaveripajojen taidelähtöisen ja luovan tutkimuksen näkökulmasta juuri taidetekojen kanssa häkelymisen aikaansaamat pienetkin välittävät teot ovat merkityksellisiä, sillä ne rikkovat sitkeää vaikenemisen ja vaientamisen kulttuuria sensitiiv-

visten kokemusten äärellä – niin lapsuuden vertaisuhteiden kontekstissa kuin laajemminkin. Tässä tarkasteltu taidelähtöinen tutkimusprosessi mahdollisti kohtaamisia lasten ajatusten, tietojen ja kokemusmaailmojen kanssa, avaten aina uusia välittävän vastaamisen ja vastuunkannon paikkoja.

Häkelymisestä kehkeytyi analyttinen navigointiväline, jonka avulla olemme kerineet auki, mitä sensitiivisten aiheiden kanssa tapahtuva tutkimukseen kytkeytyvä ja muutokseen orientoituvaa työskentelyä tarkoittaa ja millaista välittävää vastaamista ja vastuullisuutta se edellyttää – ja mitä se voi mahdollistaa. Olemme tehneet näkyväksi kohtaamisiin kytkeytyvää eettispoliittista potentiaalia ja avanneet näköaloja hankaluuksien kanssa pysyttelevään välittävän vastaamisen orientaatioon taidelähtöisen tutkimuksen käytännöissä. Häkelymisen hetket viestivät taidetekojen rikkaasta eettisestä kapasiteetista ja antavat vihjeitä sellaisten kohtaamisten rakentamiseksi, jotka voivat havahduttaa eettiseen suhteisuuteen. Hetket osoittavat, että lasten taideteoilla on voimaa liikauttaa ja saada aikaan välittävää vastaamista, joskus hyvin arkisesti ja pienieleisestikin. Juuri tämänkaltaisten kohtaamisen kultivoiminen aktivoi feminististen uusmaterialististen metodologioiden eettispoliittista potentiaalia ja ohjaa rakentamaan affirmaatiivisia ja eettisesti kutsuvia ja velvoittavia materiaalisesti merkityksellisiä kohtaamisia.

Satu Suvanto (YTM) tekee väitöskirjaa Oulun yliopistossa sekä opiskelee soveltavaa taidetta Lapin yliopistossa. Hän keskittyy tutkimuksessaan feministisiin uusmaterialistisiin lähestymistapoihin ja soveltavan taiteen mahdollisuuksiin tieteen ja taiteen rajapinnoilla.

FT Suvi Pihkala työskentelee tutkijatohtorina Oulun yliopistossa. Hän keskittyy tutkimuksessaan feministisiin uusmaterialistisiin lähestymistapoihin ja niiden eettisiin ja metodologisiin mahdollisuuksiin.

KIRJALLISUUS

- Barad, Karen (2007) *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press.
- Bennett, Jane (2020) *Materian väre: olioiden poliittinen ekologia*. Tampere: niin & näin. Suomentanut Tapani Kilpeläinen.
- (2016) *The Enchantment of Modern Life: Attachments, Crossings, and Ethics*. Princeton: Princeton University Press.
- Bolt, Barbara (2004) *Art Beyond Representation. The Performative Power of the Image*. London & New York: I.B.Tauris.
- Braidotti, Rosi (2013) *The Posthuman*. Cambridge: Polity.
- Haraway, Donna (2016) *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press.
- (2008) *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hickey-Moody, Anna, Horn, Christine, Willcox, Marissa & Florence, Eloise (2021) *Arts-Based Methods for Research with Children*. London: Springer International Publishing.
- Huuki, Tuija (2019) Collaging the virtual: Exploring Gender Materialisations in the Artwork of Pre-Teen Children. *Childhood* 26:4, 430–447.
- (2018) Pojat ja (väki)valta kolmen metodologisen kehityksen näkökulmasta. Teoksessa Kivijärvi, Antti, Huuki, Tuija & Lunabba, Harry (toim.) *Poikatutkimus*. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, 175–196.
- Huuki, Tuija, Kyrölä, Kata & Pihkala, Suvi (2022a) What Else Can a Crush Become: Working with Artsmethods to Address Sexual Harassment in Pre-Teen Romantic Relationship Cultures. *Gender and Education* 34:5, 577–592.
- Huuki, Tuija, Hänninen, Sami, Louhela, Helena, Pihkala, Suvi, Puutio, Eveliina & Jokinen, Päivi (2022b) *Vallan vinksautuksia. Animaatiokokoelma*. Oulun yliopisto. Url: https://www.youtube.com/watch?v=pR7zED_LTa8 (haettu 6.7.2023).
- Huuki, Tuija, Hänninen, Sami, Louhela, Helena, Pihkala, Suvi & Puutio, Eveliina (2021) *Kaveripajat*. Oulun yliopisto. Url: <https://www.youtube.com/watch?v=Q41lleyVW8g> (haettu 6.7.2023).
- Huuki, Tuija, Hänninen, Sami, Koivukangas, Anna & Tumanyan, Marian (2017) *Pinnalla – pinnan alla*. Oulun yliopisto. Url: <https://www.youtube.com/watch?v=V7aut2us4Jc> (haettu 6.7.2023).
- Hyvärinen, Pieta, Koistinen, Anna-Kaisa & Koivunen, Tuija (2021) Tuottavan hämmennyksen äärellä: näkökulmia feministiseen pedagogiikkaan ympäristökriisien aikakaudella. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 34:1, 6–18.
- Hongisto, Ilona & Kurikka, Kaisa (2013) *Toisin sanoin. Taiteentutkimusta representaation jälkeen*. Turku: Eetos.
- Irni, Sari & Kyrölä, Katariina (2016) Feministiset sommitelmat, uusmaterialistiset politiikat ja äärimmäisyyksien materiat: Johdanto. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 29:3, 3–9.
- Jackson, Alecia Y. & Mazzei, Lisa A. (2012) *Thinking with Theory in Qualitative Research: Viewing Data across Multiple Perspectives*. Lontoo: Routledge.
- Jokela, Satu, Luopa, Pauliina, Hyvärinen, Anni, Ruuska, Tupu, Martelin, Tuija & Klemetti, Reija (2020) *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Kontturi, Katve-Kaisa (2013) Molekulaarinen taidehistoria. Kolme teesiä. Teoksessa Hongisto, Ilona & Kurikka, Kaisa (toim.) *Toisin sanoin. Taiteentutkimusta representaation jälkeen*. Turku: Eetos, 235–260.
- Lehtonen, Jukka, Puutio, Eveliina, Pihkala, Suvi & Huuki, Tuija (2023) Navigating with Pre-teenage Children for Sexuality Education. *Sex Education. Sexuality, Society and Learning*. <https://doi.org/10.1080/14681811.2023.2237428> (haettu 12.3.2024).
- Leppänen, Taru & Tiainen, Milla (2016) Feministisiä uusmaterialismeja paikantamassa: materian toimijuus etnografisessa taiteen- ja kulttuurintutkimuksessa. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 29:3, 27–44.
- Lähdesmäki, Tuuli & Koistinen, Aino-Kaisa (2021) Explorations of Linkages Between Intercultural Dialogue, Art, and Empathy. Teoksessa Maine, Fiona & Vriikki, Maria (toim.) *Dialogue for Intercultural Understanding: Placing Cultural Literacy at the Heart of Learning*, 45–58. Cham: Springer.
- Manning, Erin (2020) *For a Pragmatics of the Useless*. Durham: Duke University Press.
- (2016) *The Minor Gesture*. Durham: Duke University Press.

- Massumi, Brian (1995) The Autonomy of Affect. *Cultural Critique* 31, 83–109. <https://doi.org/10.2307/1354446> (haettu 12.3.2024).
- Nummenmaa, Lauri & Hari, Riitta (2023) Bodily Feelings and Aesthetic Experience of Art. *Cognition and Emotion* 37:3, 515–528. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02699931.2023.2183180> (haettu 12.3.2024).
- Osgood, Jane & Robinson, Kerry (2019) *Feminists Researching Gendered Childhoods: Generative Entanglements*. London: Bloomsbury Academic.
- Pihkala, Suvi & Huuki, Tuija (2023a) Safe and Enabling: Composing Ethically Sustainable Crafty-Activist Research on Gender and Power in Young Peer Cultures. *International Journal of Social Research Methodology* 26:4, 363–375.
- (2023b) Duct-Taped X: Gender and the 'Ethically Enabling Conditions' of Creative-Activism on Pre-Teen Peer Cultures. *Journal of Gender Studies* 32:5.
- (2019) How A Hashtag Matters – Crafting Response(-Abilities) through Research-Activism on Sexual Harassment in Pre-Teen Peer Cultures. *Reconceptualizing Educational Research Methodology* 10:2–3, 242–258.
- Pihkala, Suvi, Huuki, Tuija, Puutio, Eveliina & Louhela Helena (tulossa) Friendship Workshops – Feminist Arts-Based Intra-Activist Methodology with Children and Young People. Teoksessa Hickey-Moody, Anna, Pihkala, Suvi, Coombs, Gretchen & Willcox, Marissa (toim.) *New Materialist Affirmations: Creative Research Interventions in Methods and Practice*. Edinburgh University Press.
- Pihkala, Suvi, Puutio, Eveliina, Louhela, Helena & Huuki, Tuija (2022) Taidelähtöinen tutkimusativismi seksuaalisen häirinnän käsittelemiseksi varhaisnuorten kanssa. Teoksessa Eloheimo, Aino-Maija, Miettinen, Sari, Ojala, Hanna & Saresma, Tuija (toim.) *Intersektionaalinen feministinen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino, 239–247.
- Pihkala, Suvi, Huuki, Tuija & Sunnari, Vappu (2019) Moving with Touch: Entanglements of a Child, Valentine's Day Cards, and Research-Activism against Sexual Harassment in Pre-Teen Peer Cultures. *Social Sciences* 8:8, 226.
- Pyyry, Noora (2022) Kasvatusmaantiede antroposeenin tutkimussuuntana: ihmiskeskeisyydestä kohti lumoutumisen pedagogisia tiloja. *Kasvatus & Aika* 16:3, 70–84.
- Renold, EJ, Edwards, Victoria & Huuki, Tuija (2020) Becoming Eventful: Making the 'More-Than' of a Youth Activist Conference Matter. *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance* 25:3, 441–464.
- Renold, EJ & Ivinson, Gabrielle (2022) Posthuman Co-Production: Becoming Response-Able with What Matters. *Qualitative research journal* 22:1, 108–128.
- Renold, EJ & Ringrose, Jessica (2016) Pin-Balling and Boners: The Posthuman Phallus and Intra-Activist Sexuality Assemblages in Secondary School. Teoksessa Allen, Louisa ja Rasmussen, Mary Loue (toim.) *The Palgrave Handbook of Sexuality Education*. Lontoo: Palgrave Macmillan, 631–653.
- Renold, Emma (2018) 'Feel What I Feel': Making Da(r)ta with Teen Girls for Creative Activisms on How Sexual Violence Matters. *Journal of Gender Studies* 27:1, 37–55.
- Ringrose, Jessica, Warfield, Katie & Zarabadi, Shiva (toim.) (2019) *Feminist Posthumanisms, New Materialisms and Education*. London: Routledge.
- Ryynänen, Sanna, Rannikko, Anni & Hakoköngäs, Eemeli (2021) *Tutkiva mielikuvitus: luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Taylor, Carol & Hughes, Christina (toim.) (2016) *Posthuman Research Practices in Education*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Tumanyan, Maryan & Huuki, Tuija (2020) Arts in Working with Youth on Sensitive Topics: a Qualitative Systematic Review. *International Journal of Arts through Education* 16:3, 381–397.
- Tuukkanen, Terhi (2024) Yksityinen, puolijulkinen ja julkinen tila lasten turvallisuutta koskeissa näkemyksissä, *Yhteiskuntapolitiikka* 1, 18–28.
- Venäläinen, Päivi (2019) Katse lasten ja nuorten taiteeseen. Teoksessa Venäläinen, Päivi, Lindholm, Jemina, Kairavuori, Seija, Pusa, Tiina, & Ylönen, Susanne (toim.) *Jälkikuvia, kuvan jälkiä: lasten ja nuorten taiteen tallentaminen ja tutkiminen*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 9–18.
- Venäläinen, Päivi, Lindholm, Jemina, Kairavuori, Seija, Pusa, Tiina & Ylönen, Susanne (toim.) (2019) *Jälkikuvia, kuvan jälkiä: lasten ja nuorten taiteen tallentaminen ja tutkiminen*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Warfield, Katie (2017) "I Set the Camera on the Handle of my Dresser": Re-matter-ializing Social Media Visual Methods through a Case Study of Selfies. *Media and Communication* 5:4, 65–74.

BEWILDERMENT AND FEMINIST RESPONSE-ABILITY IN (RESEARCH) ENCOUNTERS WITH CHILDREN'S WORKS OF ART

This article contributes to discussions about the ethical and political possibilities of new materialist arts-based approaches. We examined the arts-informed research process with children in a study that aimed to explore pre-teen peer cultures, gender and power. The research data consists of the researchers' and artists' autoethnographic observations of the process by which the children's artworks were curated into exhibitions. With the help of the new materialist ethical orientation of 'staying with the trouble' and the concept of bewilderment as an analytical navigational tool, we examine affective encounters with children's works of art at different stages of the process. In the article, we adopt conceptual and practical perspectives on the transformative power of new materialist arts-informed research methodologies and the responsibilities they entail, particularly in the sensitive field of research on gender and power in children's peer relations.

KEYWORDS: BEWILDERMENT, CHILDREN, CHILDREN'S WORKS OF ART, FEMINIST NEW MATERIALISM, FEMINIST RESPONSE-ABILITY

Viileä ammattilainen kohtaa estyneen sekä kuumaksi käyvän kotoutujan

TIETO JA TUNTEET KOTOUTTAMISTYÖN OPASVIDEOISSA

Jaana Vuori

Analysoin artikkelissa videomateriaaleja, jotka on tuotettu ammattilaisten tueksi kotouttamistyöhön. Videot ovat näyteltyjä, ja niissä esitetään tilanteita, joissa valtaväestöön kuuluva sosiaali- ja terveysalan työntekijä ottaa esille erilaisia seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä kohdatessaan maahanmuuttajataustaisen mies- ja naisasiakkaan. Kerrontaa vie eteenpäin kertojan ääni, joka jakaa tietoa ja antaa ammattilaiselle neuvoja. Henkilöhahmojen ja kertojan äänen lisäksi keskeisessä roolissa ovat myös erilaiset tekstit, joita kuvassa näytetään. Kulttuurintutkimuksellisessa, representaatioiden analyysiin pohjaavassa analyysissä kysyn, miten videoissa esitetään ammattilaisten ja heidän asiakkaidensa tietoa ja tietoon liittyviä tunteita. Videot rakentuvat suomalaisen yhteiskunnan ja globaalin ihmisoikeusdiskurssin tietoa kantavan, tunteiltaan viileän ammattilaisen näkökulmasta. Asiakkaiden kantama kulttuurinen tieto ruumiillistuu tunteiltaan estyneeseen naisasiakkaaseen ja kuumaan miesasiakkaaseen. Videoiden kulttuurista esitystä voi pitää toiseuttavana ja rodullistavana.

AVAINSANAT: KOTOUTTAMINEN, RODULLISTAMINEN, SEKSUAALISUUS, VALISTUS

Analysoin tässä artikkelissa Väestöliiton tuottamaa *Seksuaalioikeudet puheeksi kotouttavassa työssä* -nimistä viiden videon sarjaa. Ne on tehty suomalaisen yhteiskunnan ammattilaisille tueksi työssä, jota he tekevät Suomeen muuttaneiden ohjaamisessa yhteiskunnan käytäntöihin eli kotouttamisessa. Videot käsittelevät seksuaalisuuteen liittyviä teemoja ja erityisesti ”haastaviksi” nimettyjä tilanteita. Videoita pohjustetaan Väestöliiton verkkosivuilla seuraavasti:

Seksuaalikasvatuksessa oleellista on ohjaajan neutraali asenne kuulijoiden elämäntavan sekä seksuaalisuutta ja ihmissuhteita koskevan arvo-

maailman suhteen. Opettaja tai ohjaaja ei saa painostaa keskustelijoita omaksumaan jotakin tiettyä arvomaailmaa tai käsitystä seksuaalisuudesta. Neutraalius ei tarkoita arvokeskustelun välttämistä vaan erilaisten arvovalintojen kunnioittamista. On tärkeää pystyä viestittämään, että ei arvostele kenenkään seksuaalisuutta tai yksityiselämän valintoja. Poikkeuksena tästä ovat seksuaalinen kaltoinkohtelu, hyväksikäyttö ja väkivalta. (Materiaaleja ammattilaisille epm.)

Kotouttamisen konteksti vetää kuitenkin ammattilaisten työtä tasaveroisen keskustelun sijasta pi-

kemmin yksisuuntaisen valistuksen suuntaan. Kotouttamistyön taustalla vaikuttava ajatus on, että muuttajan toimimista yhteiskunnan täysvaltaisena jäsenenä helpottaa se, että hän tuntee yhteiskunnan – lähtökohtaisesti siis suomalaisen yhteiskunnan – ”seksuaalisuuteen ja sukupuolirooleihin liittyviä normeja ja tapoja”, kuten verkkosivuilla sanotaan (Materiaaleja ammattilaisille epm.).

Kysyn, miten kotouttamistyön valistuksellisissa videoissa esitetään ammattilaisten ja heidän asiakkaidensa tietoa ja tietoon liittyviä tunteita. Analyysini pohjalta näytän, miten seksuaalisuutta koskevista käsityksistä rakentuu esitys, jossa tiedon tuottajiksi asettuvat tunteiltaan neutraalit ammattilaiset ja vastaanottajiksi tunteikkaat muuttajat. Vaikka videot ovat näyteltäviä eikä niissä esitetä henkilöhahmoja rodullistettuina suoralla tavalla esimerkiksi alleviivaamalla eri toimijoiden ruumiillisia ominaisuuksia tai ulkoasua, väitän että niissä tapahtuu kuitenkin rodullistamista liittämällä eri toimijoihin erilaisia affektiivisia eli tunteikkaasti sävyttyneitä toimintatapoja.

Tutkimukseni osallistuu keskusteluihin siitä, miten kotouttamistyössä ja siihen liittyvissä teksteissä ja kuvissa tuotetaan suomalaisesta yhteiskunnasta nationalistisesti ja rasistisesti virittyneitä ymmärrystä, jossa ei huomioida maahanmuuttajien omaa näkökulmaa (Kurki 2018; Bodström 2020; Masoud 2023). Olen analysoinut kotouttamiseen liittyvää valistusta sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta 15 vuotta sitten (Vuori 2007 ja 2009), ja on aika katsoa, miten sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevat materiaalit antavat sijaa maahanmuuttajanaisten ja -miesten näkökulmille nykyvalistuksessa.

RASISMI JA TOISEUTTAMINEN KIETOUTUVAT SUKUPUOLEEN JA SEKSUAALISUUTEEN

Rodullistamisen ja rasismin käsitteiden (Rastas 2005; Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021) ottaminen analyysin avuksi ei ole itsestään selvää, vaikka onkin analysoitu jonkin verran sitä, miten maahanmuuttajia ja maahanmuuttoa ilmiönä rodullistetaan ja miten ilmausta maahanmuuttaja käytetään kiertoilmaisuna rodullistavassa kategorisoinnissa (esim. Keskinen & Seikkula 2021). Rotua, rodullista-

mista tai rasismia ei tarkastelemissani videoissa oteta puheeksi; sen sijaan niissä käsitellään paljon kulttuurieroja. Videoiden toteuttama rodullistaminen on julkilausumatonta, tarkoittamatonta ja piiloista – ja siksi ehkä erityisen vaikuttavaa. Videoita voisi myös analysoida yleisemmin ”meidän” ja ”muiden” tai ”Toisten” erotteluna (Mohanty 1988; Hall 1999, 77–222; Löytty 2005), kuten itse olen aiemmin tehnyt (Vuori 2007 ja 2009).

Rodun sijaan nykyisin puhutaan usein *etnisyydestä*, kun halutaan tehdä eroa olemuksellistavaan rotuymmärrykseen (Brubaker 2013; Huttunen 2005). Etnisyyteen, kulttuurieroihin ja rodullistamiseen perustuvia eriarvoistavia erontekoja on kuitenkin vaikeaa tai mahdotonta erottaa toisistaan (Rastas 2005, 76–78; Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021, 55). Pidän etnisyyden käsitettä perusteltuna erityisesti silloin, kun ihmiset itse tekevät eroja itsensä ja muiden välille kulttuuria painottaen – vetoamalla kielellisiin, uskonnollisiin, maailmankatsomuksellisiin, esteettisiin ja arkisiin tapoihin liittyviin eroihin. Etnisen taustan huomioiminen ei siis välttämättä ole toiseuttavaa tai rodullistavaa, kun taas toiseuttaminen tai rodullistaminen aina vääjäämättä ovat valtapositiosta tehtyjä erotteluita, joissa ihmisryhmien välille rakentuu hierarkioita.

Videoissa puhutaan toistuvasti asiakkaiden yhteisöistä, kulttuureista, perinteistä ja maantieteellisistä alueista, joilta he ovat lähtöisin, sekä arvoista ja asenteista, joita heillä ja heidän yhteisöillään on – samalla kun huolellisesti varotaan esittämästä asiakkaita jonkin *tietyn* etnisen ryhmän tai vaikkapa uskonnon edustajina. Ammattilaisen kuvauksessa puolestaan korostuvat hänen yksilölliset näkemyksensä sekä hänen tietonsa, joka pohjaa ennen kaikkea globaaliin ihmisoikeuksien kehukseen ja suomalaiseen lainsäädäntöön. Näin ollen hänet esitetään pikemminkin ei-etnisenä kuin suomalaisen etnisyyden edustajana.

Rodullistamisen ja valkoisuuden käsitteet tuntuvat toiseuttamista täsmällisemmin mahdollistavan analyysin, jossa erot muiden ja meidän välillä paikantuvat ruumiillistuneeseen toimintaan, vuorovaikutukseen, eleisiin sekä tunteisiin tai affekteihin. Valkoisuutta tuotetaan, kun muita ihmisiä rodullistetaan ei-valkoisiksi – kyse on siis suhteen tekemisestä ryhmien välillä niin, että valkoisuus säilyy julki-

lausumattomana mittapuuna. (Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021, 51–62). Gloria Wekker (2016) puhuu valkoisesta viattomuudesta, joka mahdollistaa sen, ettei hallitsevassa asemassa oleva tunnista rodullistamiseen liittyvää valtapositiota, mikä saa hänet näkemään itsensä eettisenä ja kunniallisena toimijana.

Videoissa käsitellään seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä ja siten väistämättä myös sukupuolta. Sukupuolentutkimuksessa on intersektionaalisuuden käsitteen avulla painotettu sitä, että erilaiset sosiaaliset erot risteävät keskenään eikä niitä ole hedelmällistä analysoida irrallaan toisistaan. (Lutz ym. 2011.) Tässä artikkelissa analysoimani videoiden henkilöahmojen tunteet ovatkin paitsi kulttuuristettuja ja rodullistettuja myös kiinnitettyjä nais- ja miesruumiisiin.

Kuten jatkossa osoitan, keskeinen teema videoissa on seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus. Se toistuu puheenaiheena, johon ammattilainen ja asiakkaat reagoivat tunteiden ruumiillisilla ilmauksilla. Jasbir Puar (2007) on analysoinut homonationalismin käsitteen avulla tapaa, jolla ”lännen” paremmuutta suhteessa ”muihin kulttuureihin” rakennetaan sillä, että ”lännessä” suhtaudutaan salivasti ja yksilön vapautta korostaen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin, samalla kun ”toiset” nähdään ahdasmielisinä ja takapajuisina. Samalla käännetään katse pois siitä väkivallasta ja toiseuttamisesta, joka omassa yhteiskunnassa vähemmistöihin kohdistuu.

Vastaavaa arvottavan eron rakentamista suhteessa sukupuolten tasa-arvoon on kutsuttu femonationalismiksi (Farris 2017). Samaan aikaan kun erityisesti Pohjoismaat on usein nähty viattomina poikkeuksina, jotka eivät perustu kolonialismille kuten monet muut Euroopan kansallisvaltiot, pohjoismainen feminismi ja tasa-arvopolitiikka ovat siivuttaneet maahanmuuttaja- ja pakolaisnaisia sekä alkuperäiskansoja koskevat kysymykset ja nähneet vähemmistönaiset lähinnä uhreina, jotka voimaantuvat, kun heidät saadaan omaksumaan hallitseva tasa-arvoymmärrys. (Stolz 2021; Honkasalo & Hjelm 2020; Vuori 2007 ja 2009.) Tätä puhetapaa käyttävät hyväkseen maahanmuuttovastaiset ja islamofobis-

tiset aktivistit, kun he argumentoivat, että maahanmuutto ja erityisesti maahanmuuttajamiehet ovat vahingollisia naisten asemalle. (Venäläinen & Virkki 2019.) Sara Farris (2017, 73–77), joka on tutkinut sukupuolten tasa-arvon käyttöä argumenttina maahanmuuttovastaisessa politiikassa, kiteyttää että femonationalistisessa diskurssissa rasismi sukupuolistuu ja seksualisoituu ja seksismi puolestaan rodullistuu.

Artikkelini näyttää, miten rodullistaminen tapahtuu videoissa ennen muuta tunteiden ja affektien esittämisen kautta. Niistä ei juurikaan suoraan puhuta. Siinä missä tunteet voidaan ajatella sanallistettaviksi ja siten ainakin osittain tiedostetuiksi, affektin käsite viittaa erityisesti ruumiillisesti koettuihin tunteisiin, reaktioihin ja tuntemuksiin, joille ei välttämättä löydy sanallista vastinetta. Tunteiden ja affektien erottaminen on käytännössä kuitenkin empiirisessä analyysissä hankalaa, ja feministiset kulttuurintutkijat käyttävät niitä usein rinnan. Oleellista on, että sukupuoli ja seksuaalisuus yhtäältä koetaan affektiivisesti mutta toisaalta niille myös annetaan kulttuurisia merkityksiä suhteessa tunteisiin. (Ahmed 2018; Koivunen 2010; Kyrölä 2017.)

VIDEOT AINEISTOINA JA NIIDEN ANALYYSIMENETELMÄT

Analysoimani videosarja koostuu viidestä videosta, joissa esitetään erilaisten seksuaalisuuteen liittyvien ”haastaviksi” nimettyjen aiheiden käsittelyä kotouttamistyön ammattilaisen ja hänen asiakkaidensa välillä. Ne on tuottanut Väestöliitto Työ- ja elinkeinoministeriön tuella.¹ Väestöliitto on suuri ja suomalaisessa kontekstissa erittäin vaikutusvaltainen kansalaisjärjestö, joka on perustamisestaan 1941 asti tuottanut erilaisia valistuksellisia materiaaleja perheestä, reproduktio-oikeuksista ja seksuaalisuudesta. Videot liittyvät hankkeeseen *Tietoa tasa-arvosta ja seksuaalioikeuksista kotoutujille*, joka kouluttaa monietnisiä ammattilaisia. Hankkeen taustalla ovat myös Opetushallitus ja Pakolaisapu, ja sitä rahoittaa osaltaan Euroopan unioni. (Tietoa tasa-arvosta epm; Sedaghat 2024.)

Videoiden aiheita ovat naisten sukuelinten silpominen, poikalapsen ympärileikkaus, pakkoavio-

1 Väestöliiton sivujen tietojen pohjalta ei voi arvioida, kuinka paljon ja missä yhteyksissä videoita on käytetty tai mikä niiden vaikutus on käytännössä ollut. En ole tätä myöskään kysynyt, sillä kulttuurintutkimuksellisen analyysin kannal-

liitot, samaa sukupuolta olevien seksuaalisuhteet, abortti, sukupuoli-identiteetit ja seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Ensimmäisellä videolla näiden lisäksi luetellaan myös videokerronnassa ohitettuja aiheita, kuten ikärajat, ehkäisy ja seksiyö. Näin olen tulkitsen, että seksuaalisuus ja sukupuoli sinänsä näyttäytyvät videoissa vaikeina aiheina ammattilaisille ja heidän asiakkailleen. Osa aiheista koskee uhkina erityisesti maahanmuuttajia. Tällöin ne nimitään eksplisiittisesti väkivallaksi. Osa kysymyksistä määrittänyt suomalaista yhteiskuntaa koskeviksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksiksi, joita pitää puolustaa – ja joihin maahanmuuttajataustaisilla ihmisillä on, kuten jatkossa analysoin, vaikea suhde.

Videot ovat näyteltyjä. Vuoropuhelu esitetään eleillä, eikä ääntä kuulu. Juonta vie eteenpäin suomenkielisessä versiossa matala miesääni, *voice-over*, joka lukee myös välitekstit kohtausten vaihtuessa. Hänen puheensa on suunnattu videota katsovalle ammattilaiselle, jota hän myös puhuttelee sinuttelemalla. Näin hän kutsuu videoiden katsojaksi ennen muuta sellaisen ammattilaisen, joka pyrkii kehittämään omaa osaamistaan. Kertoja välittää tietoa ja esittää ammattilaiselle suoria toimintaohjeita.

Ammattilaisia on kaksi. Heistä keskeisessä roolissa on nuorehko valkoinen nainen, jolla on pitkät vaaleat, suorat hiukset ja kevyt meikki. Hän on pukeutunut farkkuihin ja valkoiseen lyhythihaiseen t-paitaan. Nainen esittää sosiaali- ja terveysalan työntekijää, jolla on oma vastaanottohuone. Hän istuu enimmäkseen työpöytänsä takana tietokoneen vieressä. Seinällä on julisteita ja ikkunalla kirjoja. Toinen työntekijä on hänen kollegansa, mustaan vartalon peittävään asuun ja hiukset kokonaan kattavaan huiviin pukeutunut valkoiseksi tulkitsemani nainen. Pukeutuminen viittaa uskontoa hartaasti harjoittavaan muslimiin, joka on kulttuurisesti rodullistettu kategoria.

Asiakkaita on kaksi, keski-ikäinen nainen ja mies. Osassa videoita he ovat vastaanotolla yksin, osassa pariskuntana. Nainen on valkoinen, ja hänellä on vaaleat, keskipitkät hiukset. Hän on pukeutunut kiviolliseen tunikaan ja mustiin jalkoja myötäileviin housuihin. Hänet on kevyesti meikattu, ja hänellä on suurikoinen rannekello ja vihkisormus. Mies on

puolestaan tummahiuksinen ja -partainen, ja hän on pukeutunut vaaleisiin shortseihin sekä valkoiseen kauluspaitaan, jonka hihat on kääritty huolettomasti. Jalassa on mustat tennarit ja valkoiset sukat. Hänellä on vihkisormus. Miehen voi tulkita ulkoiselta olemukseltaan joko valkoiseksi suomalaiseksi tai maahanmuuttajataustaiseksi ja siten rodullistetuksi. Asiakkaat istuvat pääasiassa ammattilaisen työpöytää vastapäätä asetetuissa vierekkäisissä nojatuoleissa.

Suomalaisen yhteiskunnan ammattilaisten esittämisessä vältetään siis samaistamista ammattilaisuutta johonkin tiettyyn rodullistettuun tai etniseen taustaan. Pikemminkin kahden erilaisen työntekijän valinta kuvaa maahanmuuttajatyön potentiaalista moninaisuutta ja pyrkimystä saada suomalaisten työntekijöiden rinnalle muita toimijoita. Tätä tulkintaa tukee se, että eräässä videossa vilahdtaa esite, jonka kansikuvassa on joukko etniseltä taustaltaan, ihonväritään, sukupuoleltaan ja habitukseltaan erilaisia työntekijöitä. Maahanmuuttaja-asiakkaiden esittämistä voi tulkita samoin pyrkimyksenä välttää jonkin tietyn, ruumiillisuudella tai ulkoasulla ilmaistun taustan korostaminen.

Ensimmäinen videoista on varustettu otsikolla *Tieto, arvot, asenteet ja tunteet*. Se kuvaa ammattilaista reflektoimassa omia käsityksiään ja tunteitaan. Videon lopussa esitellään ammattilaisen työtoveri, joka näkyy vain tässä yhteydessä sekä viidennen videon lopussa. Toisen videon aiheena on *Palveluohjaus*. Siinä ammattilaisen asiakkaana esitellään maahanmuuttajanainen, joka on ensikäynnillä hänen luonaan. Kolmannessa videossa mies ja nainen ovat ammattilaisen vastaanotolla avioparina. Videon otsikkona on *Haitalliset perinteet*. Neljäs video on otsikoitu *3K-menetelmäksi*. Väliteksti avaa otsikkoa: *Kunnioitus-Kuuntelu-Kysyminen-menetelmän käyttö mahdollistaa arvostavan keskustelun silloin, kun sensitiivinen aihe on otettava puheeksi*. Ammattilaisen vastaanotolla on tälläkin kertaa aviopari. Viimeisessä videossa asiakkaana on mies yksin. Video käsittelee *uhkaavia tilanteita* ja *ilmoitusvelvollisuutta* eli konfliktia työntekijän ja asiakkaan välillä.

Tieto paikantuu videoilla sekä *voice overin* lukemaan tekstiin että ammattilaiseen, joka jakaa sitä

ta on oleellista, mikä on mahdollinen – tai jopa kulttuurisesti ensisijaistettu tapa – käsitellä aihepiiriä.

asiakkaille suullisesti ja materiaalien objektien, kuten esitteiden, kirjojen ja ammatillisten havain-
tovälineiden, avulla.

Analyysini on diskurssianalyttinen ja luonteeltaan kulttuurisia merkityksiä purkava. Diskurssit eli kulttuuriset puhuvat ohjaavat tapaamme ymmärtää ja representoida eli esittää asioita, vaikka emme niitä arjessa useinkaan tunnista yhteisesti jaetuiksi tulkinnoiksi vaan asioiden tilaksi. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016; Vuori 2001, 79–84.) Väitän, että videoiden tekstuaalista ja visuaalista narratiivia lähilukemalla (Bacon 2000; Pöytä 2015; Pajala epm.) saan esille jotakin sellaista, mikä kuvaa suomalaisen yhteiskunnan käsityksiä ammatillisuudesta, valtaväestön ja maahanmuuttajien suhteesta ja kotouttamistyöstä. Näkökulmani on kriittinen – luen siis videota ikään kuin vastakarvaan, institutionaalista yleisön paikkaa vastustaen (Rojola 2004, 36–43). Tässä tapauksessa se tarkoittaa sitä, että kieltäydyn ottamasta videoiden tarjoamaa katsojan paikkaa, joka ohjaa samaistumaan ammatillaisen työssään kohtaamiin vaikeisiin tilanteisiin ja ottamaan vaarin videolla esitetyistä neuvoista. Luen videoita tekstinä, joissa tullaan esittäneeksi paljon sellaista, mikä ei ole tarkoituksellista ja haluttua.

Analyysin kohteena on ennen muuta näkökulman asettaminen eli fokalisaatio. Tämä tarkoittaa sekä sen analysoimista, mihin kameran ja tekstikerronnan näkökulma kulloinkin kohdistuu, että sen pohtimista, kenen näkökulmasta kerronta kokonaisuudessaan rakentuu ja millaisen kuvan se tarjoaa maailmaan. Jälkimmäistä on nimitetty ideologiseksi fokalisaatioksi. (Bacon 2000, 23–33; Bal 1997, 142–161; Rimmon-Kenan 1991, 92–109; Vuori 2001, 116–120).

Analysoin videoesityksen kertomuksellisia ja audiovisuaalisia yksityiskohtia. Käytännössä tein analyysia niin, että katsoin videoita kohtausta kohtaukselta kirjoittaen samalla siitä, mitä kuvassa kulloinkin näkyy ja mitä kertojan ääni sanoo. Kirjoitin yksityiskohtaisen ja kronologisesti etenevän kuvauksen. Kiinnitin huomiota henkilöahmojen toimintaan, kuvasommitteluun, leikkauksiin, kameran liikkeeseen ja ääneen (Bacon 2000; Pajala epm.; Bordwell & Thompson 2010). Käytän katkelmia näistä kuvauksista viedäkseen analyysia eteenpäin ja antaakseni lukijalle mahdollisuuden arvioida tulkintojani. Suorat lainaukset kertojan äänestä ja kuvassa

näytetyistä teksteistä on merkitty kursiivilla. Lopulta rakensin analyysin rikkomalla kronologian. Analyysi etenee videoiden keskeisten toimijoiden – ammattilaisten, asiakkaiden, kertojan äänen ja valistavien tekstien – kuvauksen kautta.

Analyysi on luonteeltaan kuvailevaa ja vien lukijani sen avulla videokerronnan sisään, ikään kuin katsojaksi. Vaikka edellä esittämäni teoreettiset ja metodologiset näkökulmat ohjaavat analyysia, en tuo seuraavissa luvuissa videoiden kuvauksen rinnalle muita ääniä enkä viittaa kirjallisuuteen. Sen sijaan teoria ja käsitteet ovat mukana jälleen, kun teen loppuluvussa yhteenvedon ja keskustelen analyysin tuloksista. Kulttuuristen esitysten teoreettisesti informoitu ja kriittinen kuvaus havahduttaa parhaassa tapauksessa näkemään asioita uudesta perspektiivistä – juuri siinä on kulttuurintutkimuksellisen analyysin voima.

AMMATTILAISTEN JA ASIAKKAIDEN HAASTAVAT KOHTAAMISET VIDEOLLA

Kuvaan seuraavaksi, miten ammattilainen, naisasiakas ja miesasiakas esitetään asiakastilanteiden vuorovaikutuksessa. Analyysin keskiössä ovat seksuaalisuutta koskeva tieto sekä vuorovaikutuksessa esitetyt tunteet. Tämän jälkeen analysoin sitä, miten suomalaista yhteiskuntaa koskeva tieto rakentuu kertojanäänän ja kuvassa esiintyvien erilaisten tekstuaalisten objektien, kuten välitekstien, esitteiden ja opaskirjojen, välityksellä videoiden viidenneksi ”päähenkilöksi”.

AMMATTILAINEN LUO VUOROVAIKUTUSTA JA HALLITSEE TUNTEENSA

Ensimmäinen video keskittyy ammattilaiseen. Kertoja aloittaa: *Ammatillisessa työssä on tärkeää käsitellä omaa suhtautumista, ajatuksia ja omaa arvoa maailmaa ennen asiakkaan kohtaamista.* Kuvassa ammattilainen selaa seksuaalisuuteen liittyviä sanoja korteilta ja katsoo itseään peilistä. *Millaisia tunteita sinulla herää, kun keskustellaan seksuaalioikeuksiin liittyvistä arvokysymyksistä,* kysyy kertoja. Ammatillisessa mahdollisesti heräävät tunteet näkyvät tämän kasvoilla ja kehossa vakavuutena ja keskittymisenä tiedon käsitteelyyn.

Sama vakava tunnesävy säilyy ammattilaisen kuvauksessa lähes rikkoutumatta koko videosarjan läpi (Kuva 1).

Ammattilaisen innostuessa hänen kehonkieleensä näkyy enemmän eloisuutta, kuten silloin kun hän puhuu naisasiakkaalle seksuaalisuudesta ja kirjaa tälle fläppitaululle *tulevaisuuskarttaa*. Näin myös silloin, kun hän sanallistaa kertojan äänen hankaliksi määrittelemiä tilanteita kolmannen videon lopussa:

Väliteksti vie kohti tapaamisen loppua: *Kotouttavassa työssä tavoitteena tulee olla haitallisten perinteiden ennaltaehkäisy*. Ammattilainen ojentuu käsivarret pöytänsä nojaten asiakasparia kohti vilkkaasti puhuen, kun kertoja jatkaa, että *riskien tunnistaminen, puheeksi ottaminen ja samanaikainen asiakkaan luottamuksen säilyttäminen on kuitenkin haastavaa, mutta välttämätöntä*.

Ammattilaisen eleetön vakavuus purkautuuikin juuri lyhyissä kohtauksissa, joissa kertoja neuvoo ammattilaista aktiiviseen vuorovaikutukseen. Neljännellä videolla kuva näyttää ammattilaista, joka puhuu käsillään, kun kertoja sanallistaa:

Ollaksesi aktiivinen kuuntelija on sinun jätettävä sivuun omat ennakkokäsityksesi. Tavoitteesi on ymmärtää, millaisessa tilanteessa asiakkaasi itse kokee olevansa. --Tehtäväsi on auttaa kuuntelemalla, pohtimalla, tarkentamalla ja asettumalla asiakkaan asemaan. Keskity kuuntelemiseen koko olemukselasi.

Positiivinen kehollinen elehdintä ei juurikaan heijastu ammattilaisen kasvoille. Hymy nähdään vain kohtauksissa, jossa hän hyvästelee naisasiakkaan tai juttelee toisen ammattilaisen kanssa työpaikan kahvihuoneessa. Toisaalta ammattilaisen kasvoilta ei myöskään heijastu negatiivisia tunteita edes silloin, kun kertojanääni nostaa esiin konfliktin työntekijän ja asiakkaan välillä, kuten viidennessä videossa. Väliteksti johdattaa: *Keskustelu seksuaalioikeuksista voi herättää asiakkaassa niin voimakkaita tunteita, että työntekijä kokee tilanteen pelottavana tai jopa uhkaavana*. Siinä missä työntekijä on kaikissa aiemmissa videoissa kuvattu affekteiltaan pikem-

minkin viileänä, asiallisena ja toisen tunteita tyyneesti tarkkailevana, ja tunteet ovat näkyneet hänen käytöksessään vain kuuntelevasti kallellaan olevana päänasentona, väliteksti kohdistaa huomion nyt hänen mahdollisiin voimakkaisiin negatiivisiin tunteisiinsa. Videokerronnassa nämä tunteet eivät kuitenkaan näy millään tavalla, ennen kuin työntekijä loppukohtauksessa puuttuu miesasiakkaan käytöseen. Väliteksti neuvoo: *Älä provosoitu, äläkä väistä puheenaihetta*. Provosoitumisen voi ajatella affektiksi, jossa vuorovaikutuksen osapuoli reagoi voimakkailla tunteilla toisen ilmaisemiin voimakkaisiin tunteisiin. Näitä voimakkaita tunneilmaisuja ei pelon lisäksi ole sanallistettu, mutta videon teema *uhkaavat tilanteet* viittaa asiakkaan potentiaaliseen vihaisuuteen, vihaan ja väkivaltaan. Videolla on niiden vuoro, kun mies silppuaa taskusta ottamansa perhevalokuvan ja heittää sen palaset ilmaan. Kertoja neuvoo: *Jos keskustelu syystä tai toisesta kärjistyy, voit keskeyttää tilanteen. Sano asiakkaalle, että aggressiivinen käytös ei ole ratkaisu*. Työntekijälle esitetty ohje tunteiden käsittelyyn onkin puhe, jolla hän sanallistaa asiakkaan tunteet aggressiiviseksi käytökseksi. Työntekijä istuu rauhallisena tuolissaan, kun kamera kuvaa, kuinka mies nousee ylös. Ammattilaisen edessä näkyy miehen nyrkki, joka iskee pöytänsä. Työntekijä reagoi nousemalla ylös ja nostamalla kätensä hallitusti suojakseen.

Nähtävissä on jännite ensimmäisen ja neljän muun videon välillä siinä, miten ammattilaista kuvataan. Ensimmäinen video kuvaa ammattilaisen reflektoivana, tiedonhaluisena, tuntevana ja näin ollen potentiaalisesti oppivana ja muuttuvana. Kaikissa muissa videoissa hänet esitetään tilanteisiin taitavasti reagoivana ja ammattimaisena työntekijänä, joka ei ilmaise tunteitaan vuorovaikutuskumppaneilleen.

NAINEN ON ESTYNYT JA VAIKENEE

Asiakasnainen esitellään toisella videolla, joka kuvaa hänen ensikäyntiään ammattilaisen luona. Alussa he istuvat vastakkain.

Väliteksti ja kertojaääni toteavat, että *dialogisuus ammattilaisen ja maahan muuttaneen asiakkaan välillä tarkoittaa avointa ja suoraa keskustelua, jossa*

tavoitellaan yhteistä ymmärrystä. Kertoja korostaa ohjauksen *luottamuksellista ja myönteistä* ilmapiiriä, kun työntekijä näyttää tietokoneelta palvelujen yhteystietoja. Ammatilainen puhuu elehtien, ja asiakas puolestaan nyökkäilee ja sanoo jotakin myötäsukaisesti. Kertoja neuvoo ammatilaista rakentamaan tietoisesti *luottamuksellista ja avointa ilmapiiriä, havainnoiden herkästi asiakkaiden reaktioita.* Lähikuva näyttää asiakkaan hienovaraisesti vaihtuvia ilmeitä.

Varovaisesti keskustelevalksi kuvattu asiakas muuttuu sulkeutuneeksi, kun ammatilainen ottaa esiin *vaietut aiheet:*

Asiakas katsoo vinosti, varautuneen oloisesti alas päin, kun taas ammatilainen puhuu eloisesti. Kamera kuvaa pöytää, jolta ammatilainen poimii käteensä siteitä, kuukautiskupin, kohtua, munasarjoja ja emätintä sekä penistä kuvaavan anatomisen mallin. *Sukupuoli-identiteetistä ei monessa ympäristössä puhuta, toteaa kertoja ja jatkaa, että samoin intiimielämään liittyvät ongelmat, lapsettomuus tai abortti ovat haastavia aiheita henkilölle, jonka vakaumus tai aiempi elämä ovat estäneet tiedonsaannin ja keskustelun asioista.* Ammatilainen tarttuu peniksen malliin ja katsoo sitä vakavana. Asiakas yllättyy, sulkee silmänsä ja laittaa kätensä kasvojen eteen. (Kuva 2.)

Ammatilaisten ja asiakkaan vuorovaikutus näytetään toisella videolla kahden naisen välisenä keskusteluna, joka sujuu hyvässä yhteisymmärryksessä, kunnes työntekijä ottaa puheeksi seksuaalisuuden ja sukuelimet. Vastaanottavainen nainen muuttuu torjuvaksi. Loppuvideolla hän kuitenkin jälleen rentoutuu, kun ammatilainen kirjaa hänelle elämäntähtäviä *luovalla visualisoinnilla*, johon kirjataan alkuun muutto Suomeen sekä tämän jälkeen lasten syntymät. Loppukohtauksessa naista kuvataan takaapäin vastaamassa ammatilaisten kysymyksiin. Hän nyökkäilee ja puhuu aiempaan verrattuna suorastaan innokkaasti.

Naisen kuvaus muuttuu radikaalisti kahdella videolla, joissa hänet nähdään asioimassa yhdessä miehen kanssa. Näissä häntä ei nähdä puhumassa kertaakaan. Sen sijaan häntä kuvataan toistuvasti

samoin kuin kohtauksessa videolta *Haitalliset perinteet*, jossa puhutaan pakkoavioliitosta:

Kamera kuvaa pariskuntaa läheltä. Nainen istuu liikkumatta ja lähes ilmeettömänä mutta vilkaisee kuitenkin ammatilaiseen päin, kun taas mies tekee suullaan torjuvan eleen ja kääntyy hieman pois päin. Kuva siirtyy erikoislähikuvaan naisen kädestä ja vihkisormuksesta samalla kun kertoja puhuu häpeästä, jota poikkeava käyttäytyminen tuottaa koko suvulle: *Tätä häpeää pyritään estämään rajoittamalla ja kontrolloimalla käyttäytymistä sekä rankaisemalla vääränlaisesta käytöksestä.* Puolilähikuvassa ammatilainen nyökkäilee vakavana ja näyttää kuuntelevan miestä. Kun kertoja toteaa, että *kontrolli ja väkivalta voi kohdistua myös miespuolisiin osallistujiin*, mies osoittaa erikoislähikuvassa sormustaan ja seuraavassa kuvassa naisen sormusta samalla kun hän puhuu iloisena näköisenä ja levittää kätensä. Kertoja jatkaa: *Mutta se voi liittyä myös muuhun kuuliaisuus- ja velvollisuusnormistoon, jolla pyritään takaamaan oma ja perheen hyvinvointi.* Kertojan ääni ja miehen puheen sisältö sulautuvat yhteen; mies ikään kuin selittää norveja omasta näkökulmastaan. Samaan aikaan nainen reagoi miehen puheeseen ravistamalla kahdesti torjuvasti päätään ja vilkaisemalla yläviistoon – kuin ravistellen miehen sanomaa ja norveja itsestään pois päin. Muutoin hän istuu lähes liikkumatta ja katsoen pois päin sekä miehestä että ammatilaisesta. (Kuva 3.)

Riippumatta puheenaiheesta nainen kuvataan toistuvasti istumassa kädet sylissä, silmät alas luotuna ja vain olkiaan vähän liikuttaen tai satunnaisesti nopeasti mieheen vilkaisten. Kun kertoja opastaa ammatilaista, että *tehtäväsi on auttaa kuuntelemalla, pohtimalla, tarkentamalla ja asettumalla asiakkaan asemaan*, nainen istuu tässä tutussa asennossa. Äkkiä hän kuitenkin kääntää neljästi katseensa mieheen, kahdesti ammatilaiseen päin ja takaisin syliinsä, samalla kun hän huokaa syvään. *Huomioi, että sensitiivisessä vuorovaikutustilanteessa pienilläkin ilmeillä ja eleillä on merkitystä*, toteaa kertoja. Naisen toiminta siis heijastaa ammatilaisten näkökulmaa, jonka mukaan miehen toiminta on ongelmallista ja nainen hakee tukea ammatilaiselta.

Kamera kuvaakin naista asiakkaana tavalla, joka myötäilee ammattilaisen näkökulmaa: nainen näytetään tämän silmin yhtäältä tuottamassa kuvaa onnistuneesta vuorovaikutuksesta, toisaalta luomassa kuvaa miehestä, jonka suhde naiseen on syvästi problemaattinen. Nainen ei katso alaviistoon syliinsä ja vaieten ensisijaisesti siksi, että ammattilainen nostaa esiin ”hankalia” aiheita, vaan siksi, että hän välttelee miehen reaktioita. Vähäeleisillä vilkaisuillaan hän hakee ammattilaiselta tukea, varsinkin kun pariskuntaa esittäviä videoita lukee aiemmin analysoitua naisen ja ammattilaisen kohtaamista kuvaavaa videota vastaan, jossa nainen esitettiin kylläkin pidättyväisenä mutta kuitenkin vuorovaikutukseen mieluusti lähtevänä. Videot esittävät naisen ammattilaisen katseen kautta alisteisessa ja jopa uhrin asemassa suhteessa mieheen – mies ei mitenkään pyri vaientamaan naista, kuten seuraavan luvun analysista käy ilmi. Itse asiassa naisen ja miehen välille ei rakennu juuri lainkaan vuorovaikutussuhdetta. Siirrynkään analysoimaan tarkemmin miehen esitystä.

MIEHEN TUNTEET KUUMENEVAT

Kolmannessa videossa *Haitalliset perinteet* mies ja nainen ovat ammattilaisen vastaanotolla avioparina. He ovat asettuneet nojatuoleihin rinnakkain, ja ammattilainen istuu jälleen työpöytänsä takana.

Kertoja aloittaa: *Pisy rauhallisena, kerro faktat ja perustelee.* Hän jatkaa, että *kaikkein haastavimmiksi kotouttavassa työssä ovat ammattilaiset kokeneet tilanteet, joissa on otettava puheeksi haitallisiin perinteisiin luettava FGM eli naisten sukuelinten silpominen ja kunniaväkivaltaan sekä pakkoavioliittoihin liittyvät kysymykset.* Kun termi selitetään, kamera siirtyy kuvaamaan lähikuvassa miestä, joka nojaa päätään käsiinsä otsa rypyssä, räpäyttää silmiään ja katsoo ammattilaiseen alta kulmain.

Miehellä on kaikissa videoissa vuoroin samantyyppinen torjuva asenne kuin tässä avauskohtauksessa – hän nojaa kasvojaan käsiinsä, heilauttaa päätään, hymähtelee, tekee kasvoillaan torjuvia tai turhautuneita eleitä ja rypistää otsaansa – vuoroin hän puhuu vilkkaasti käsillään ja näyttää eloisalta ja jopa iloisel-

ta. (Kuva 4.) Kun kertoja selittää, että *suvun harjoittama kontrolli ja väkivalta – voi liittyä myös muuhun kuuliaisuus- ja velvollisuusnormistoon, jolla pyritään takaamaan oma ja perheen hyvinvointi*, kertojan ja miehen ääni sulautuvat yhteen; mies ikään kuin selittää normeja omasta positiivisesta näkökulmastaan. Hetkeä aiemmin kertoja on ohimennen maininnut, että *kontrolli ja väkivalta voi kohdistua myös miespuolisiin osallistujiin.* Miehen potentiaalisen uhrin teema kuitenkin väistyy nopeasti. Kaikissa muissa kohtauksissa hän ruumiillistaa väkivallan uhkaa ja hänen toimintansa vahvistaa kuvaa naisesta alistettuna uhrina. Esimerkiksi kun kertojääni selittää, että *tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisella tarkoitetaan kaikkia kulttuurisista tai muista ei-hoidollisista syistä tehtäviä toimenpiteitä, joihin liittyy naisten ulkoisten sukuelinten osittainen tai täydellinen poistaminen tai niiden vahingoittaminen jollakin muulla tavalla, mies selittää asiaa vilkkaasti ja käsiään neljästi ylhäältä alas heilauttaen.*

Neljännän videon puheenaihe on arvostava keskustelu sekä kunnioitus, kuuntelu ja kysyminen – siis lähtökohtaisesti positiivisempi teema kuin kolmannessa videossa. Tästä huolimatta mies ja hänen tunteensa esitetään yhtä negatiivisessa valossa kuin edellisessä videossa. Kertoja selittää, että *tyttöjen sukuelinten silpomisen taustalla on vanhempien ajatus lapsen edusta ja yhteisöön liittämisestä, hyväksynnästä, naisen arvokkuudesta.* Samalla ammattilainen ojentaa miehelle opaskirjaisen *Tyttöjen sukuelinten silpominen.* Tämä vilkaisee siihen nopeasti ja antaa kirjasen edelleen naiselle. Kun kertoja jatkaa kunniaan liittyvän väkivallan ilmiön selittämistä perheen maineen suojelemisella ja avioliittoon pakottamisen monilla syillä, mies puhuu ja elehtii käsillään vilkkaasti: ojentaa oikeaa kättään ammattilaista kohti, heiluttaa sitä, naurahtaa ja nostaa lopulta molemmat kädet ylös turhautuneena. On vaikea olla tulkitsematta, että kertojan samaan aikaan esittämä toteamus *ajatus on yleensä aina edistää jonkinlaista tai joidenkin perheenjäsenten etua* vihjaa miehen etuun.

Empaattiseksi kuuntelijaksi ohjeistettu työnteekijä muuttuu toistuvasti tarkkaavaiseksi ja epäileväksi, kun hän kiinnittää huomiota miehen toimintaan. Samalla hän sanallistaa tulkintojaan miehen tunteista:

Väliteksi *Kiinnitä huomiota sanattomaan viestintään* vie tilanteeseen, jossa tunnesävy vaihtuu, kun kamera zoomaa lähemmäs puhuvaa ja hymyilevää miestä, joka kuitenkin myös ravistaa kerran päätään ikään kuin kieltääkseen jotakin ja päätyy katsomaan syliinsä sekä nostamaan käden otsalleen, silmiensä peitoksi. Kertoja neuvoo ammattilaista: *Jos huomaat, että asiakkaasi kertomassa ja kehonkielessä on mielestäsi ristiriitaisuuksia, ota asia puheeksi, kerro oma huomiosi ja kysy, oletko mahdollisesti oikeassa.* Kertoja eläytyy työntekijän puheeseen: *Kun kerroit tyttäresi käytöksestä, huomasiin, että ilmeesi ja äänensävy muuttui, vaikkosanoit, että et ole vihainen.*

Viimeisessä videossa työntekijä ja mies ovat kaksin. Tunnelataus kärjistyy kohti konfliktia. Edellä kuvasin, miten työntekijä voi kokea pelottavana ja uhkaavana tilanteen, jossa asiakkaan kanssa keskustellaan seksuaalioikeuksista, koska niistä puhuminen herättää asiakkaassa *voimakkaita tunteita*. Hieman myöhemmin nämä tunteet nimetään *ärkästykseksi* ja *vihaksi*, ja tunteiden luonnehdinnat pohjustavat tulevaa. Miehen potentiaalisiiin *negatiivisiin reaktioihin* suhtaudutaan aluksi kuitenkin ymmärtävästi, sillä niissä *on kyse tiedonpuutteesta ja pelosta sen suhteen, miten muu perhe, läheiset ja ympäristö reagoi*. Videon mies ei siis yksiselitteisesti edusta yhteisöä, joka kieltää seksuaalivähemmistöjen oikeudet tai olemassaolon, vaan pikemminkin tämän yhteisön kontrollin kohteena olevaa henkilöä, joka reagoi yhteisön edustamiin näkemyksiin pelolla.

Pelko muuttuu vihaisuudeksi, vihaksi ja väkivalaksi, kun miehen tunteet kuumenevat, ja hän silpuaa perhekuvan tilanteessa, jossa kertoja puhuu *oman seksuaalisen suuntautumisen mukaisesta seksuaalisuudesta*. Kertoja nimeää miehen käytöksen *aggressiiviseksi* ja neuvoo työntekijää, että jos keskustelu *syystä tai toisesta kärjistyy, voit keskeyttää tilanteen*.

Työntekijä istuu rauhallisena. Kamera kuvaa, kuinka mies nousee ylös tuolistaan ja iskee nyrkin pöytään heidän välissään. Työntekijä reagoi nousemalla ylös ja nostamalla kätensä. Mies kääntää selkensä ja astuu ovea kohti. *Tarvittaessa pois-*

tu tilanteesta tai kutsu paikalle kollega, neuvoo kertojan ääni.

Aivan kuten nainen myös mies esitetään videoissa ammattilaisen näkökulmasta. Näkökulmaa hallitsee epäily, joka kohdistuu miehen näyttämiin positiivisiin tunteisiin ja hyväntahtoiselta vaikuttavaan vuorovaikutukseen. Ammattilainen keskittyy huomaamaan miehen kertomassa ja kehonkielessä ristiriitaisuuksia, joiden takana piilee aggressio.

Tilanne ratkeaa, kun ammattilainen ei provosoitu miehen tunteista vaan puolustaa itseään ja pyytää apua. Videosarja päättyy, kun vartalon peittävään asuun ja huiviin pukeutunut kollega on astumassa sisään tyynenä. Sisällä odottaa mies tunteidensa vallassa. On miltei mahdotonta olla tulkitsematta lopputilannetta niin, että kollegan hahmossa asiakkaiden *yhteisön* edustaja astuu ratkaisemaan solmuun mennyttä vuorovaikutustilannetta. Samalla hän edustaa myös työntekijöitä, institutiota, suomalaista yhteiskuntaa ja *tietoa*, jota vailla asiakas on, ja jonka puutteen vuoksi hän ei hallitse omia tunteitaan. Siirrynkkin nyt tarkastelemaan, miten tieto esitetään videoissa kertoja äänen ja tekstin kautta.

KERTOJA VÄLITTÄÄ ARVOIHIN POHJAAVAA TIETOA VAKUUTTAVASTI

Videosarja nostaa esiin suomalaista yhteiskuntaa koskevan tiedon tavalla, joka mahdollistaa sen analysoimisen yhtenä sarjan päähenkilönä. Kertojan rauhallinen, matala ja maskuliininen *voice over* kuljettaa katsojaa kohtauksesta toiseen ammattilaiskatsojia puhuttelevien otsikkojen ja välitekstien kautta. Ääni on kuulunut jo aiemmissa esimerkeissä, koska se kietoutuu saumattomasti henkilöhahmojen kuvaukseen. Se kuljettaa kuvakerrontaa vuorotellen väliteksteihin, näyteltyihin kohtauksiin ja tekstiobjekteihin, kuten kirjoihin, opaskirjasiin, verkkosivuihin ja julisteisiin.

Kertojan äänellä on kaksi tehtävää. Ensiksikin se jakaa tietoa. Esimerkiksi kertoja avaa kunniaväki-valtaa seuraavasti:

Kunniaan liittyvä väkivalta ei ole sidoksissa tiettyihin maihin, etnisiin ryhmiin tai uskontoihin. Tapa näyt-

täytyy yhteisissä, joissa perheen tai suvun kunnian nähdään määrittyvän sen jäsenten käyttäytymisen, erityisesti tyttöjen ja naisten siveellisyyden kautta. Poikkeaminen hyväksytystä käyttäytymisestä tuottaa häpeää koko suvulle. Tätä häpeää pyritään estämään kontrolloimalla ja rajoittamalla käyttäytymistä sekä rankaisemalla vääränlaisesta käytöksestä. Kontrolli ja väkivalta voi kohdistua myös miespuolisiin osallisiin.

Tieto kietoutuu videoissa aina julki lausuttuihin arvoihin ja moraalisiin kannanottoihin, kuten ensimmäisen videon otsikko *Tieto, asenteet, arvot ja tunteet* kiteyttää.

Ihmisoikeuksiin kuuluu oikeus ilmaista ja toteuttaa oman seksuaalisen suuntautumisenensa mukaista seksuaalisuutta samalla kunnioittaen muiden oikeuksia. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että sama oikeus suojella itseään ja tulla suojelluksi, koskee kaikkia ihmisiä; naisia, miehiä, muunsukupuolisia, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia – ihan kaikkia.

Toiseksi kertojan ääni ohjaa suoraan videoiden ammattilaista ja häneen samaistuvaa katsojaa neuvoilaan. Ennen kaikkea se ohjaa kiinnittämään huomiota asiakkaiden toimintaan ja heidän tunteisiinsa vuoroin kiinnostuneena ja hyväksyvästi, vuoroin epäilevästi ja ristiriitaisuuksia etsien. Toisinaan ääni ehdottaa ammattilaiselle, miten puhutella asiakkaita:

Keskustele siitä, mitä kuuluu hyvään elämään, mitä tarkoittaa itsemääräämisoikeus, entä oikeus perhe-elämään, oikeus omaan kehoon tai oikeus tietoon?

”En ole kuullutkaan tuosta, kertoisitko enemmän...” tai ”En ole tullut ajatelleksi asiaa tuosta näkökulmasta...”

Videot on kehystetty kotouttamiseksi, ja kotouttamisen idea on välittää tietoa, joka liittyy suomalaiseen yhteiskuntaan. Kertojan ääni myös eksplikoi, että kyse on suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen arvoista, jotka puolestaan sulautuvat yhteen videon ammattilaisen näkemysten kanssa. Sen sijaan asi-

akkaan näkemykset ja arvot heijastavat aina jotakin muuta taustaa; kulttuuriero ja ero arvoissa ja näkemyksissä on keskeinen osa kerrontaa. Videoissa ei juurikaan kuvata tilanteita, joissa ammattilainen ja hänen asiakkaansa olisivat samaa mieltä asioista. Haastaviksi nimetyt tilanteet ovatkin sellaisia, joissa asiakkaat ymmärtävät seksuaalisuuden ja siihen liittyvät oikeudet eri tavalla kuin suomalainen ammattilainen.

Suomalaisen yhteiskunnan ja ammattilaisen arvojen takana on kuitenkin vielä laajempi puhetapa, joka kehystää seksuaalisuudesta välitettyä tietoa. Videot vetoavat globaaleihin ihmisoikeuksiin:

Tarjoa kuulijoille tietoa, mutta painota yhdenvertaisia ihmisoikeuksia riippumatta siitä, mistä tämä on lähtöisin, mitä uskontoa harjoittaa tai mihin ryhmään kuuluu. – – Painota asiakkaan kulttuuria ja suomalaista kulttuuria yhdistäviä arvoja. Suhtautuessasi kunnioittavasti ja arvostavasti asiakkaan näkemyksiin, pyydä asiakasta vuorostaan kunnioittamaan sinun näkemyksiäsi asiasta. Voit kertoa, miten Suomessa on aiemmin ajateltu monista perheen arvoon tai naisen kunniaan liittyvistä asioista toisin kuin nyt.

Kaiken kaikkiaan kertojanääni edustaa auktoriteettia, joka ohjaa ammattilaista empaattisesti hyvään vuorovaikutukseen asiakkaiden kanssa, kuuntelemaan näiden näkemyksiä, opastamaan ystävällisesti ja puuttumaan tarvittaessa ongelmiin. Asiakkaiden tilanteeseen myötäeläytymistä kuitenkin säröyttävät neuvot, joissa ohjeistetaan ammattilaista epäilemään asiakkaiden kertomaa ja kiinnittämään huomiota ristiriitaisuuksiin heidän puheissaan ja eleissään. Tämä korostuu aiemmin analysoidussa videokerronnassa, jota luonnehtii vahvasti pyrkimys saada asiakkaat (ja aivan erityisesti miesasiakas) kiinni vahingollisista asenteista ja tunteiden valheellisesta esittämisestä.

TEKSTIT VALISTAVAT JA UHKAAVAT RANGAISTUKSILLA

Tietoa välittävät tekstit ovat niin keskeinen osa kerrontaa, että niiden voi tulkita olevan yhtä keskeisiä kuin henkilöahmot tai kertojan ääni. Tieto siirtyy

asiakkaille joko heille suunnattuina valistuksellisia teksteinä, ammattilaisen teksteistä puheeksi välittämänä tai ammattilaisen toimintaa ohjaavina asiantuntijateksteinä.

Ensimmäisessä videossa, jossa ammattilainen esiintyy yksin, kertoja kehottaa ammattilaista ottamaan selvää lainsäädännöstä ja terveysvaikutuksista, jos tämä *huomaa olevansa jyrkästi eri mieltä asiakasperheensä kanssa poikalapsen ympärileikkauksen tarpeellisuudesta*. Kamera siirtyy kuvaamaan tietoa, jota videoissa edustavat ennen muuta kuvat erilaisista painetuista esitteistä, kirjoista ja julisteista, kuten esimerkiksi *Venäläiset perheet ja seksuaalisuus murroksessa*, *Seksuaalioikeudet* sekä *Uskonnot ja seksuaalisuus*. Kertoja kehottaa välittämään asiakkaalle *suomalaista yhteiskuntaa koskevaa tietoa*. Tämä tieto on sekä ajankohtaista että koskee sitä, *miten suomalainen arvomaailma ja lainsäädäntö on vuosien saatossa kehittynyt*. Ammattilainen reflektoi omia ajatuksiaan kirjaamalla niitä käsittekarttaan sekä lukemalla paksua kirjaa, samalla kun kertojan ääni kertoo kirjan mahdollisista ammatilliseen vuorovaikutukseen liittyvistä sisällöistä.

Ammattilainen opiskelee siis itse tietoa tekstien avulla, mutta ne toimivat myös tiedon välittäjinä asiakkaille (kuva 5).

Ammattilaista näytetään takaapäin, kun tämä ojentaa opaskirjan *Kysymyksiä ja vastauksia tyttöjen sukuelinten silpomisesta* miehelle, joka siirtää sen lyhyesti vilkaistuaan edelleen naisen käsiin. Pariskunnan kasvot on rajattu pois kuvasta. Kertoja vetoaa WHO:hon, joka *tuomitsee silpomisen kaikissa muodoissa, kaikissa olosuhteissa ja kenen tahansa suorittamana*.

Tekstiobjektien kautta nostetaan myös esiin aiheita, joista on haasteellista puhua. Videolla, joka käsittelee *uhkaavia tilanteita* ja *ilmoitusvelvollisuutta*, kamera zoomaa perä perään esitteiden kansikuviin:

Työntekijä puhuu *sukupuoli- ja seksuaali-identiteetistä*, joka on haastava tema sellaiselle asiakkaalle, jonka koko aikaisempi elämäkokemus on

perustunut seksuaalivähemmistöjen kieltämiseen, salaamiseen, tuomitsemiseen ja rankaisemiseen. Kertoja jatkaa: *Ryhmäkeskusteluissa seksuaalivähemmistöjen oikeuksien puheeksi otto saattaa herättää osassa kuulijoita närkästyttä ja vihaa, jolloin asian hyväksyvien on mahdotonta ilmaista mielipidettänsä asiasta*. Asiakkaan reaktioiden kuvaamisen sijaan kamera näyttää joukon esitteitä, joiden piirretyissä kansikuvissa esitetään samaa ja eri sukupuolta olevia pareja alasti tai alusvaatteillaan hyväilemässä toisiaan tai omia sukuelimiään, sekä kortteja, joissa lukee sellaisia avainsanoja kuin *seksuaalioikeudet*, *kunnioittaminen*, *arvomaailma* ja *seksuaalisuus*. Kamera siirtyy kuvaamaan paksua, kovakantista ja englanninkielistä käsikirjaa, joka käsittelee ”HLBT-myönteistä pari- ja perheterapiaa”. (Kuva 6.)

Tekstiobjekteilla on videoilla kuitenkin myös muu tehtävä kuin valistuksen välittäminen. Ne toimivat ammattilaisen tukena, kun tämän velvollisuus on *puuttua tilanteeseen, jos väkivallan uhka millään muotoa realisoituu*. Tilanteessa, jossa on kerrottu WHO:n kannasta tyttöjen sukuelinten silpomiseen, kamera zoomaa *Suomen lakiin* ja sen kannessa olevaan vaakunaleijonaan. Kertoja sanoo, että *tyttöjen sukuelinten silpominen on Suomessa aina rikos*. (Kuva 7.) Lakikirja näytetään videoilla lähikuvassa kahdesti. Samasta teemasta on kyse myös toisessa kohtauksessa:

Ammattilainen osoittaa erikoislähikuvassa julistetta *Turvataidot ja lapsen keho* ja nostaa toisen kappaleen asiakkaiden lähempää tarkasteltavaksi. Hän näyttää sormellaan kuvan tyttölasta. Kun kertoja jatkaa, että *kulttuuri tai perinne ei milloinkaan oikeuta loukkaamaan seksuaalioikeuksia eikä rikkomaan lakia*, kamera on käännetty mieheen. Tämä kääntää katseensa pois, sulkee silmänsä, nojaa kädellä otsaansa ja tekee suullaan torjuvan eleen. Kuva siirtyy näyttämään puolilähikuvaa ammattilaisesta ja tämän käsistä, jotka elehtivät vilkkaasti. Hänen kasvojaan ei näy. Kun kamera kääntyy pariskuntaan, nainen vilkaisee nopeasti mieheen ja nojaa sitten takaisin tuolin selkämykseen. Kertoja neuvoo: *Mikäli sinulla herää epäily yhden tai useamman henkilön vahingoittamisesta,*

itsemääräämisoikeuden loukkaamisesta tai vapauden rajoittamisesta, kerro asiasta esimiehellesi ja toimi saamiesi ohjeiden mukaan. Tämän jälkeen ammattilainen ojentaa erikoislähikuvassa miehelle käteen lomakkeen, joka näytetään *Lastensuojeluilmoitukseksi*. Lastensuojeluilmoitus on ammattilaisen työkalu; hän voi tehdä sen *ennakoivana*, samoin ilmoituksen rikosepäilystä, toteaa kertoja. Mies ottaa lomakkeen käteensä ja lukee sitä; hänen kasvoistaan näkyy vain osa.

Videoissa esitetyt tekstiohjelmit välittävät myös tunteita kuten henkilöhahmojen kuvauskin. Usein tekstit ovat viileän asiallisia, kuten ammattilaisen lukemat tietokirjat tai tulkin tilaamisen ohjeet. Toisinaan ne – erityisesti kuvituksensa kautta – julistavat seksuaalioikeuksien iloa kuten edellä mainitut seksioppaat tai tasa-arvoa koskevien verkkosivujen kuva sateenkaarilipuista mielenosoituksessa. Toisinaan ne puolestaan kuvittavat ammattilaisen velvollisuutta vedota yhteiskunnan rankaisuvaltaan, kuten silloin kun ammattilainen nostaa lakikirjan asiakkaiden eteen tai ojentaa lastensuojeluilmoitus-lomakkeen.

LOPUKSI: RODULLISTETUT TUNTEET

Olen kuvannut, miten kotouttamisen valistuksellinen tehtävä toteutuu Väestöliiton tuottamassa videosarjassa, jossa kuvataan suomalaisen yhteiskunnan ammattilaisten ja maahanmuuttaja-asiakkaiden kohtaamista käsiteltäessä vaikeita seksuaalisuuteen liittyviä aiheita. Olen kiinnittänyt huomiota erityisesti siihen, miten videot esittävät tietoa ja tietoon liittyviä tunteita. Tiedon tuottajiksi asettuvat ammattilaiset ja heidän käyttämänsä tekstit. Vaikka kertojan ääni korostaa toistuvasti asiakkaiden kuuntelua, videokerronta asettaa heidät tiedon kohteiksi. Kertojan ääni ja videokerronta ovatkin monella tapaa ristiriidassa keskenään.

Analyysini tulos on, että videoiden ammattilaiset edustavat suomalaisen yhteiskunnan globaaleihin ihmisoikeuksiin nojaavia arvoja ja asiakkaat toista, nimeämätöntä kulttuuria, joka kantaa haastavia ja potentiaalisesti väkivaltaisia tapoja ja normeja. Asiakkaiden näkemykset seksuaalisuudesta ovat problemaattisia, sillä ne eivät ole so-

puolessa suomalaisten arvojen tai globaalien ihmisoikeusperiaatteiden kanssa. Esitän, että nimenomaan tämä tekee tilanteista ammattilaisille ”haastavia” – ei niinkään se, että seksuaalisuudesta puhuminen olisi sinänsä vaikea aihe.

Tieto kietoutuu videoissa tunteisiin siten, että suomalaista yhteiskuntaa edustava ammattilainen ja häntä opastava kertoja rakentuvat ennen muuta vakaviksi, ilmaisussaan pidättyviksi ja korostetun asiallisiksi. Asiallisuus luonnehtii myös tekstejä, joihin videokerronta ulkoistaa ammattilaisen tietoa ja tunteita. Toisaalta videoilla näytetyt tekstit välittävät erityisesti kuvitustensa kautta myös positiivista ja iloista sanomaa seksuaalisuudesta. Tämä on silmiinpistävää silloin, kun kuvataan suomalaisen yhteiskunnan suhtautumista sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen. Homonationalismin käsitteen avulla on analysoitu, kuinka eroa ”meidän” ja ”muiden” kulttuurien ja yhteiskuntien välille rakennetaan suhtautumisella seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin (Puar 2007). On syytä muistaa, että videoilla konfliktin ammattilaisen ja miesasiakkaan välillä viriää tilanteessa, jossa mies reagoi ammattilaisen puheeseen *kaikkien* seksuaalioikeuksista ja tasa-arvoisesta avioliittolaista. Homonationalistien puhettavan mukaisesti suomalaisen yhteiskunnan normatiiviset asenteet kuvitellaan yhtenäisiksi. Ne samaistetaan ammattilaisen asenteisiin, jolloin ei ole mahdollista, että ammattilainen suhtautuisi sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviin tasa-arvokysymyksiin kielteisesti tai jättäisi ne ottamatta puheeksi.

Tekstit kuvittavat myös tilanteita, joissa ammattilaisen tehtäväksi asettuu *puuttuminen* asiakkaiden toimintaan ja heidän edustamaansa mahdolliseen väkivallan uhkaan, kuten sukuelinten silpomiseen tai kunniaväkivaltaan. Tulkitsen, että lakikirja tai lastensuojeluilmoituslomake ulkoistavat videokerronnassa ammattilaisen tällaisessa tilanteessa kokemat vaikeat ja ristiriitaiset tunteet, jolloin hänen neutraali viileytensä ei karise.

Maahanmuuttaja-asiakkaiden kuvauksessa korostuvat toisenlaiset tunteet, jotka myös esitetään vahvasti sukupuolittuneina. Naisasiakas suhtautuu ammattilaiseen tavalla, jota voi luonnehtia ujoksi ja pidättyväksi, mutta samalla hän hakee ammattilaisesta tukea. Vastavuoroisesti ammattilainen suhtautuu häneen myötämielisesti ja positiivisesti. Miesasi-

akas puolestaan näyttäytyy vuorovaikutuksessa ammattilaisen kanssa ristiriitaisena: toisaalta hän on avoin ja hyväntuulinen, mutta hänen positiivisuutensa takana on kuitenkin mahdollisuus todellisten tunteiden kätkemiseen ja ammattilaiseen kohdistuvaan aggressioon. Kertoja neuvoo ammattilaista suhtautumaan mieheen epäillen ja etäisyyttä ottaen.

Tällaista asetelmaa voi analysoida myös suhteessa ajatukseen pohjoismaisesta naisystävällisestä hyvinvointivaltiosta, jolloin sukupuolten välisen tasa-arvon nähdään rakentuvan hyvinvointivaltion ja sen naisammattilaisten ja naisasiakkaiden väliselle siteelle. Toisaalta femonationalistisessa ajattelussa – myös sen feministisissä versioissa – on nähty rodullistetut vähemmistönaiset lähinnä uhreina, jotka voimaantuvat, jos he omaksuvat hallitsevan käsityksen tasa-arvosta. (Stolz 2021; Vuori 2007 ja 2009). Analysoimaani videosarjaa ei ehkä voi pitää avoimesti femonationalistisena, mutta se ei kuitenkaan aktiivisesti pura mahdollisuutta tämänkaltaisiin tulkintoihin. Se myös esittää maahanmuuttajamiehen vihamielisenä naisten ja tyttöjen sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksille. Toisaalta videot näyttävät toisen ammattilaisen, hartaan muslimin tavoin pukeutuvan kollegan, osana naisten välistä liittoa seksuaalioikeuksien puolesta. Tämä purkaa femonationalismia, mutta vahvistaa ajatusta naisystävällisestä hyvinvointivaltiosta.

Miehen ja naisen välille rakentuvat tunteet videoilla ovat vihjeenomaisia ja lähinnä tukahdutettuja: mies ohittaa vuorovaikutuksessaan naisen, ja tämä puolestaan vetäytyy miehestä kauemmaksi ja ilmaisee vähäeleistä pelkoa. On syytä painottaa, että asiakkaat kuvataan videolla ammattilaisen näkökulmasta, ikään kuin hänen silmiensä ja hänen tunteidensa kautta. Viileä, asiallinen ammattilaisuus osoittautuukin lopulta ulkokuoreksi, joka kätkee alleen ammattilaisen potentiaalisen tunteiden kirjon.

Olen lukenut kriittisesti videokerronnan yksityiskohtia, jotka tulkitseen maahanmuuttajia toiseuttaviksi. Videoiden pohjalta en halua väittää, että kotouttamistyö olisi rasistista, mutta analyysini näyttää, kuinka sitkeitä ja useimmiten piiloon jääviä rodullistavia puhetapoja ja representaatioita maahanmuuttajien ja suomalaisen yhteiskunnan välisten suhteiden esittämiseen liittyy. Valkoisena tutkijana en välttämättä tunnista rodullistamisen

hienovaraisuutta, mutta rasismia ja rodullistamista koskevan käsitteistön ja videoiden lähiluvun avulla olen kuitenkin mielestäni saanut kiinni jotakin siitä, mikä häiritsi videoiden ensikatselussa.

Samalla kamppailen myös kriittisyyteen liittyvien toisenlaisten eettisten kysymysten kanssa. Empaattisempi lukutapa mahdollistaisi kenties samaistumisen videoiden työntekijöihin ja niihin ammattilaiskatsojiin, jotka kamppailevat arjessaan kotouttamistyön vaikeiden aiheiden, niukkojen resurssien, monimutkaisten vuorovaikutustilanteiden, jaksamisen ja omien tunteidensa ristiriitaisuuden kanssa. En vähättele sellaisten todellisten ongelmien kuin tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen, pakkoavioliittojen tai sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksien polkemisen vastaisen työn vaikeutta ja välttämättömyyttä. Nämä ovat globaaleja ihmisoikeuskysymyksiä, joita ammattilaiset kohtaavat kotouttamistyössä ja joihin heidän pitää yrittää puuttua. Tämä työ on kuitenkin vaikeaa ja edellyttää pitkäjänteistä luottamuksen rakentamista asiakkaisiin, tukea, apua ja neuvontaa, eikä yksisuuntaisella valistavalla tai ensisijaisesti rangaistuksilla uhkaavalla otteella saada aikaan muutosta. Työ vaatii nähdäkseni myös aina sellaisten ammattilaisten panosta, joilla on ymmärrystä maahanmuuttajien yhteiskunnallisista ja kulttuurisista taustoista itse niiden osallisina (Teshome 2023).

Onkin paradoksaalista, että hankkeessa, joka keskittyy monietnisten ammattilaisten kouluttamiseen vaikeissa tehtävissä, keskeinen julkinen tuotos on videosarja, jossa nojataan stereotyyppiseen esitystapaan. Tämä kertoo toiseuttavien puhe- ja esitystapojen voimasta ja sitkeydestä. Videoiden valistusta painottava näkökulma ohittaa mahdollisuuden nähdä maahanmuuttaja-asiakkaat – sekä naiset että miehet – oman elämänsä ja kulttuurinsa refleksiivisinä asiantuntijoina. He sekä tietävät asioista että kykenevät niihin vaikuttamaan.

Valitsin työkalukseni rodullistamisen käsitteen, koska se mahdollisti toiseuttamista ja etnisyyttä paremmin analyysin, jossa erot muiden ja meidän välillä paikantuvat ruumiillistuneeseen toimintaan, vuorovaikutukseen, eleisiin sekä tunteisiin. Tulkin tani mukaan videoissa tuotetaan ammattilaisesta tunteiltaan viileää valkoista samalla kun maahanmuuttaja-asiakkaita rodullistetaan ja sukupuoli-

tetaan tunteiltaan estyneeksi ja ne pakon edessä tukahduttavaksi maahanmuuttajanaisiksi ja tunteiltaan helposti kuumenevaksi maahanmuuttajamieheksi. Molemmat ovat monella tapaa tuttuja kulttuurisia tapoja esittää rodullistettuja, ei-valkoi- sia tai ei-länsimaisia ihmisiä.

Sara Ahmedin (2018, 9) mukaan tällaiset rodullistetut tunteiden representaatiot ovat tarttuvia. Niitä tuotetaan yhä uudestaan erilaisissa arjen tilanteissa ja kulttuurisissa esityksissä, ja ne ohjaavat sitä, millaisin tuntein ”toisiin” suhtaudutaan. Tunteet eivät *ole*, ne *tekevät*. Ne eivät myöskään ole yksilöllisiä vaan syvästi sosiaalisia. Analyysini valossa ne luovat nähdäkseen ennen muuta naisuhriin kohdistuvaa uhriuttavaa myötätuntoa ja sääliä, jotka ehkäisevät hänen näkemistään kykenevänä toimijana, kun taas mieheen ne luovat sosiaalista etäisyyttä sekä häneen kohdistuvaa pelkoa, epäluuloa ja inhoa, joka estää luottamuksen rakentamista.

Videoissa tuotetaan normatiivista valkoisuutta, johon maahanmuuttajia verrataan. Maahanmuut-

tajien kanssa tehtävä sosiaali- ja terveysalan kotouttamistyö määrittyy uhrien pelastamisena ja vääränlaisten muuttajien kontrollointina. Tämänkaltaista kotouttamistyötä luonnehtii stereotypisoiva yleistäminen sekä ongelmien ratkaisun etsiminen toisten puolesta. (Mikkonen 2023.) Ammattilaisen valkoisuus jäi kuitenkin nimeämättömäksi, näkymättömäksi ja artikuloimattomaksi taustaksi – valkoiseksi viattomuudeksi (Wekker 2016). Se oli tunnistettavissa vasta ”toisten” esityksen pienten yksityiskohtien lukemisen kautta.

Jaana Vuori, YTT, dosentti, toimii sukupuolentutkimuksen professorina Itä-Suomen yliopistossa. Hän on kiinnostunut kotouttamisesta ja siitä, miten erilaisissa kotouttamistyön opastavissa materiaaleissa kuvataan suomalaista yhteiskuntaa erityisesti sukupuolen, seksuaalisuuden ja perheen teemojen kautta. Muita hänen tutkimusalueitaan ovat asioimistulkkaus sekä vanhemmuus.

AINEISTO

Seksuaalioikeudet kotouttavassa työssä videosarja:

- 1/5 Tieto, asenteet, arvot ja tunteet
- 2/5 Palveluohjaus
- 3/5 Haitalliset perinteet
- 4/5 3K-Menetelmä
- 5/5 Uhkaavat tilanteet ja ilmoitusvelvollisuus

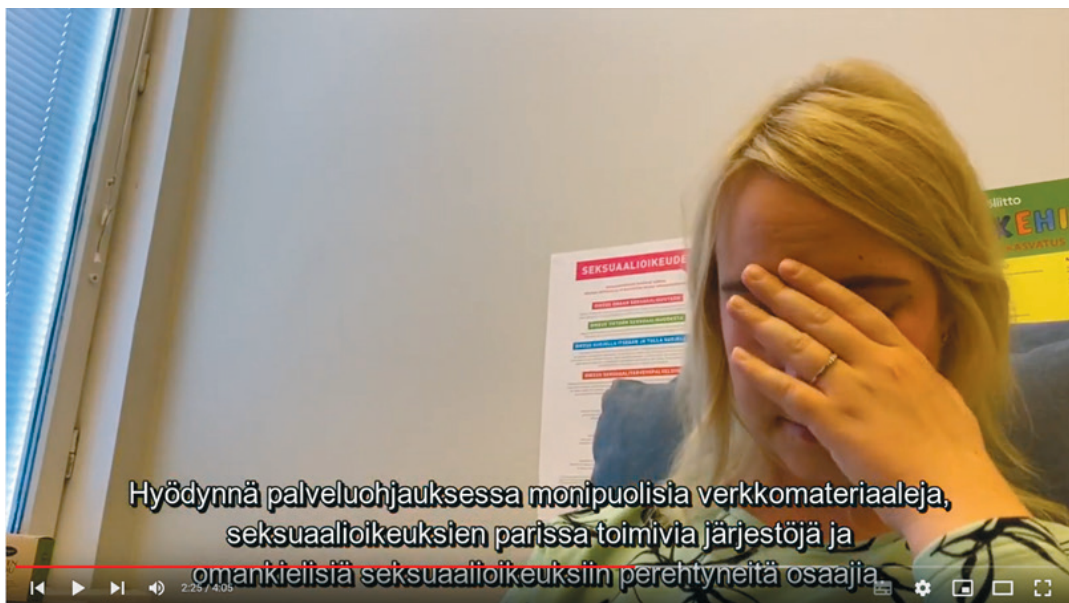
Tuottaja: Väestöliitto. Toteutus Pop-Guru Oy 2020. Videoissa lähteinä ja kuvitukse- na on käytetty seuraavia verkkosivuja: www.kotouttaminen.fi, www.vaestoliitto.fi, www.yhteiskuntaorientaatio.fi, www.thl.fi, www.ihmisoikeusliitto.fi, www.vigorhanke.fi sekä www.hyvakySYMYS.fi. Videot on julkaistu osoitteessa <https://www.vaestoliitto.fi/maahanmuuttajat/seksuaalioikeuksista-kotoutujalle/tasa-arvo-ja-seksuaalioikeudet-tase2-hanke/seksuaalioikeudet-ja-kotoutuminen/>. Taustatietoa hankkeesta <https://www.vaestoliitto.fi/maahanmuuttajat/seksuaalioikeuksista-kotoutujalle/tasa-arvo-ja-seksuaalioikeudet-tase-hanke/>. Videoista on olemassa ruotiksi ja englanniksi puhutut ja tekstitetyt versiot. (Haettu 17.1.2024.)

KUALIITE

Kuva 1: Video Uhkaavat tilanteet ja ilmoitusvelvollisuus. 0:51.

Kuva 2. Video Palveluohjaus, 2:25

Kuva 3. Video Haitalliset perinteet 1:20

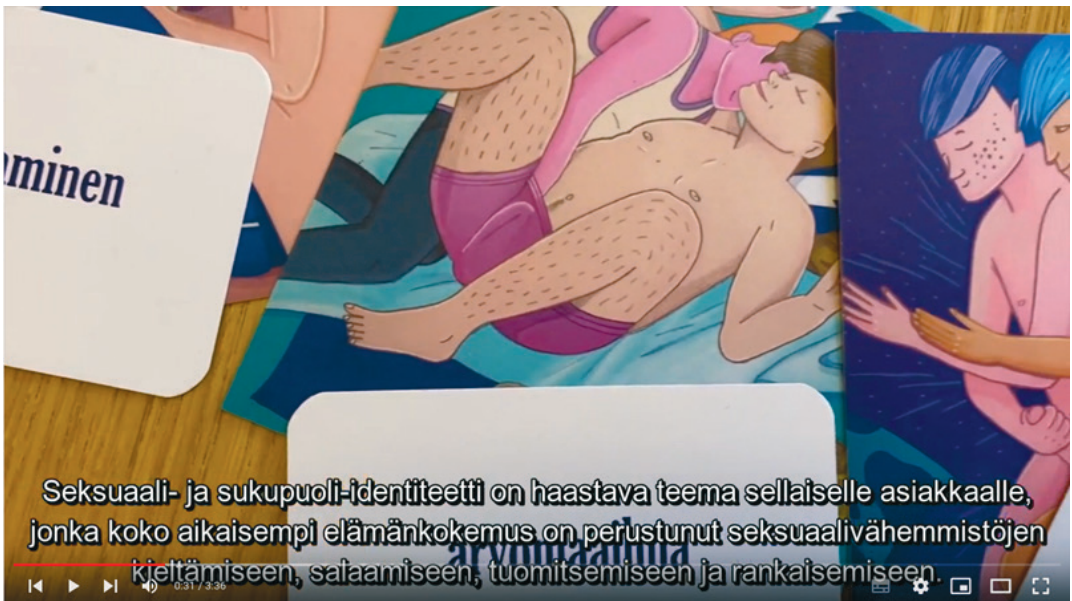
Kuva 4: Video Haitalliset perinteet. 0:21

Kuva 5. Video 3K-menetelmä. 1:01

Kuva 6. Video Uhkaavat tilanteet ja ilmoitusvelvollisuus. 0:30

Kuva 7. Video Haitalliset perinteet 2:17.

KIRJALLISUUS

- Ahmed, Sara (2018) *Tunteiden kulttuuripolitiikka. (Cultural Politics of Emotion, 2004.)* Tampere: niin & näin. Suomentanut Elina Halttunen-Riikonen.
- Bacon, Henry (2000) *Audiovisuaalisen kerronnan teoria.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Bal, Mieke (1997) *Narratology. Introduction to the Theory of Narrative.* Second edition. Toronto: University of Toronto Press. Käännös Christine van Boheemen.
- Bodström, Erna (2020) 'Wellcome to Fantasy Finland!' Integration as a Cultural Process in Information Packages of Finnish Ministries in Years 2000–2018. Helsinki: University of Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/items/c3a4c72d-9c6e-4340-b03b-44b8fd66a6> (haettu 9.3.2024).
- Bordwell, David & Thompson, Kristin (2010) *Film Art: An Introduction.* New York: McGraw-Hill Education.
- Brubaker, Rogers (2013) *Etnisyys ilman ryhmiä.* Toim. Petri Ruuska & Jarno Valkonen. Tampere: Vastapaino.
- no. Suomentaneet Erkki Vainikkala & David Kivinen.
- Farris, Sara (2017) *In the Name of Women's Rights. The Rise of Femonationalism.* Durham: Duke University Press.
- Hall, Stuart (1999) *Identiteetti.* Toim. ja suom. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Honkasalo, Veronika & Hjelm, Titus (2020) Tasa-arvo erojen tuottajana ja eriarvoisuuden oikeuttajana. Femonationalismi, turvapaikanhakijat ja media. Teoksessa Kantola, Johanna, Koskinen-Sandberg, Paula & Ylöstalo, Hanna (toim.) *Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutoksia. Talouskriiseistä tasa-arvon kriiseihin.* Helsinki: Gaudeamus, 93–112.
- Huttunen, Laura (2005) *Etnisyys.* Teoksessa Rastas, Anna, Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta.* Tampere: Vastapaino, 117–160.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) *Dis-*

- kurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö.* Tampere: Vastapaino.
- Keskinen, Suvi & Seikkula, Minna (2021) Johdanto. Muuntautuva rasismi ja moninainen antirasismi. Teoksessa Keskinen, Suvi, Seikkula, Minna & Mk-wesha, Faith (toim.) *Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa.* Helsinki: Gaudeamus, 9–21.
- Keskinen, Suvi, Mkvesha, Faith & Seikkula, Minna (2021) Teoreettisen keskustelun avaimet. Rasismi, valkoisuus ja koloniaalisuuden purkaminen. Teoksessa Keskinen, Suvi, Seikkula, Minna & Mkvesha, Faith (toim.) *Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa.* Helsinki: Gaudeamus, 45–68.
- Koivunen, Anu (2010) The Affective Turn? Reimagining the Subject of Feminist Theory. Teoksessa Liljeström, Marianne & Paasonen, Susanna (toim.) *Working with Affect in Feminist Reading. Disturbing Differences.* London: Routledge, 8–28.
- Kurki, Tuuli (2018) Immigrant-ness as (Mis)fortune? Immigrantisation through Integration Policies and Practices in Education. Helsinki Studies in Education 40. Helsinki: University of Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/items/fbba70d3-d81e-46c9-ae0a-d2bbd4fd5d36> (haettu 10.3.2024).
- Kyrölä, Katariina (2017): Feeling Bad and Precious (2009): Black Suffering, White Guilt, and Intercorporal Subjectivity. *Subjectivity* 10:3, 1–18. DOI 10.1057/s41286-017-0029-7 (haettu 10.3.2024).
- Lutz, Helma, Herrera Vivar, Maria & Supik, Linda (toim.) (2011) *Framing Intersectionality. Debates on a Multi-Faceted Concept in Gender Studies.* Farnham: Ashgate.
- Löytty, Olli (2005) Toiseus. Teoksessa Rastas, Anna, Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta.* Tampere: Vastapaino, 161–227.
- Masoud, Ameera (2023) Constructing the Integrateable Refugee and Immigrant through Integration Policies and Practices in Finland. Helsinki Studies in Education 177. Helsinki: University of Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/items/32c49007-c26c-425e-8de1-1f07dc6af177> (haettu 10.3.2024).
- Materiaaleja ammattilaisille (epm). Väestöliitto. [https://www.vaestoliitto.fi/maahanmuuttajat/seksuaalioikeuksista-kotoutujalle/tasa-arvo-ja-seksuaalioikeudet-tase-hanke/](https://www.vaestoliitto.fi/maahanmuuttajat/seksuaalioikeuksista-kotoutujalle/tasa-arvo-ja-seksuaalioikeudet-tase-hanke/seksuaalioikeudet-ja-kotoutuminen/) (haettu 16.2.2024).
- Mikkonen, Enni (2023) “Se menee erityisen kipeään paikkaan”. Sosiaalityöntekijöiden ammatillisia orientoitumisia valkoisuuteen ja rodullistaviin rakenteisiin. *Janus* 31:3, 253–271.
- Mohanty, Chandra Talpade (1988) Under Western Eyes. Feminist Scholarship and Colonial Discourses. *Feminist Review* 30:1, 61–88. <https://doi.org/10.2307/1395054> (haettu 10.3.2024).
- Pajala, Mari (epm) Audiovisuaalisen aineiston analyysi. Teoksessa Vuori, Jaana (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja.* Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/> (haettu 28.3.2023).
- Puar, Jasbir (2007) *Terrorist Assemblages. Homonationalism in Queer Times.* Durham: Duke University Press.
- Pöysä, Jyrki (2015) *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen.* Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Rastas, Anna (2005) Rasismi. Teoksessa Rastas, Anna, Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta.* Tampere: Vastapaino, 69–116.
- Rimmon-Kenan, Sholomith (1991) *Kertomuksen poetiikka.* Helsinki: SKS. Suomentanut Auli Viikari.
- Rojola, Lea (2004) Sukupuolen lukeminen. Feministinen kirjallisuudentutkimus. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta.* Tampere: Vastapaino, 25–43.
- Sedaghat, Hamide (2024) Miten Suomi toimii? *Helsingin Sanomat.* HS Viikko 03/2024 A, 38–40.
- Teshome, Solomie (2023) Tunnen iloa ja surua, kun yhteisössä oivalletaan, mitä tyttöjen silpomisesta seuraa. Ihmisoikeusliitto. <https://ihmisoikeusliitto.fi/tunnen-iloa-ja-surua-kun-yhteisossa-oivalletaan-mita-tyttojen-silpomisesta-seuraa/> (haettu 1.6.2023).
- Tietoa tasa-arvosta ja seksuaalioikeuksista kotoutujille (epm). Tase-hankkeen esittely. <https://www.vaestoliitto.fi/maahanmuuttajat/seksuaalioikeuksista-kotoutujalle/tasa-arvo-ja-seksuaalioikeudet-tase-hanke/> (haettu 16.2.2024).
- Stolz, Pauline (2021) Co-optation and Feminisms in the Nordic Region: ‘Gender-friendly’ Welfare States, ‘Nordic exceptionalism’ and Intersectionality. Teoksessa Keskinen, Suvi, Stolz, Pauline & Mulinari, Di-

- ana (eds.) *Feminisms in the Nordic Region. Neoliberalism, Nationalism and Decolonial Critiques*. Cham: Palgrave Macmillan, 23–43.
- Venäläinen, Satu & Virkki, Tuija (2019) Struggles for Moral Value and the Reproduction of Gendered and Racialized Hierarchies in Online Discussions of Violence. *The Sociological Review*, 67:6, 1367–1382. DOI: 10.1177/0038026119866635 (haettu 10.3.2024).
- Vuori, Jaana (2009) Guiding Migrants to the Realm of Gender Equality. Teoksessa Keskinen, Suvi & Tuori, Salla & Irni, Sari & Mulinari, Diana (toim.) *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate, 207–224.
- (2007) Perheen nimissä: maahanmuuttajien opastusta tasa-arvoon. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 129–168.
- (2001) *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnemat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Tampere: Tampere University Press.
- Wekker, Gloria (2016) *White Innocence. Paradoxes of Colonialism and Race*. Durham: Duke University Press.

A COOL-HEADED PROFESSIONAL MEETS INHIBITED AND HOT-TEMPERED IMMIGRANTS. KNOWLEDGE AND AFFECTS IN MIGRANT INTEGRATION GUIDANCE VIDEOS.

In the article, I analyse video materials produced to support professionals in their migrant integration work. The roles depicted in the videos are performed by actors and feature situations in which a social and health care professional representing the white ethnic majority raises various issues related to sexuality in interactions with male and female clients from migrant backgrounds. The video voice-over (narrator) explains the situations being addressed and also shares information with and advises the professional. In addition to the actors and the voice-over, important information is provided textually throughout the videos, both in the form of on-screen captions and objects such as books and leaflets featured in the scenes. Through representational analysis grounded in cultural studies, I explore the ways in which these videos depict the knowledge of the clients and professionals, as well as their affective responses to this knowledge. The videos are constructed from the perspective of a *cool-headed* and *matter-of-fact* professional, who embodies knowledge of Finnish society and the international human rights discourse. In contrast, the clients' knowledge is portrayed as *cultural* and is embodied by an *affectively inhibited* woman and a *hot-tempered* man. Ultimately, the analysis posits the cultural representation in the video series as othering and even racialising.

KEYWORDS: EDUCATIONAL MATERIALS, MIGRANT INTEGRATION WORK, RACIALISATION, SEXUALITY

Yhteistyö on voimaa sukupuolen- tutkimuksessakin

Leena-Maija Rossi

Tämä on viimeinen puheenjohtajanpalstani, kaksivuotinen kausi Sukupuolentutkimuksen seuran (SUNS) toiminnan vetäjänä päättyy. On aika kiittää kaikesta yhdessä tehdystä. Ympyrä sulkeutuu myös tämän tekstin aiheessa: aloitin palstani kirjoittamalla sukupuolentutkimuksen voimasta ja feministisestä yhdessä tekemisestä. Lopetan samaan teemaan.

Sukupuolentutkimus on oman, yli kolmekymmenvuotisen kokemukseni mukaan olennaisesti yhteistyötä. Se on sitä niin tutkimuksen, opetuksen kuin yhteiskunnallisen vuorovaikutuksenkin osalta. Tutkimuksessa ovat viimeisten viidentoista vuoden ajan vahvistuneet muutkin yhteistyömuodot kuin tutkimushankkeiden hakeminen: yhä enemmän kirjoitetaan yhdessä, ja esimerkiksi väitöskirjojen ohjaaminen tapahtuu usein ohjaajien ja ohjattavan yhteisessä porukassa. Opetusta on perinteisestikin suunniteltu yhdessä. Itse olen onnekkaasti päässyt oman oppiaineen lisäksi miettimään opetettavia asioita yli tiedekunta- ja yliopistorajojen myös Hilma-yliopistoverkostossa, joka on opetuksen puolella SUNSin valtakunnallinen sisartoimija. Feministiseen ajatteluun ja tutkimukseen niveltävä opetus on mitä olennaisinta yhteiskunnallista vaikuttamista, mutta niin on myös mediatyö, jota tehdään toimittajien kanssa yhdessä.

Kahdeksassa kotimaisessa yliopistossa toimivan sukupuolentutkimuksen oppiaineen tai yksikön yh-

teistyö SUNSin puitteissa on ollut kuluneen kahden vuoden aikana moninaista. Aluksi sitä väritti tieteen koronapandemiasta eteenpäin suuntaaminen. Yliopistoissa palailtiin kampuksille, ja SUNSissa hyödynnettiin sitä, että korona oli kaiken pahan ohella tuonut mukanaan jotain hyvääkin: etätoiminnan käytännöt, jotka helpottivat erityisesti kokoustamista. Hallitus otti zoomailun napakasti haltuun – tämä teki aikatauluista kerralla demokraattisempia muille kuin pääkaupunkiseutulaisille, ja matkustamiseen aiemmin kuluneet tunnit saattoi käyttää muihin tarkoituksiin. Kokoukset olivat tietenkin täynnä asiaa, ja ajattelin nostaa tässä yhteydessä esiin muutamia kohokohtia toiminnasta kaudella 2022–2024, keväästä kevääseen. Kiitellen.

Sukupuolentutkimuksen päivät järjestettiin vuonna 2022 Oulun yliopistossa teemalla *Feminist matters: Indigenous and Arctic engagement*. Päivien osanotto oli massiivinen, osin koska ne olivat ensimmäiset päivät koronan jälkeen ja sukupuolentutkimuksen yhteisö koki suurta kaipuuta jälleennäkemiseen, osin koska päivät järjestettiin hybridisti ja lähes kaikkiin työryhmiin oli mahdollista osallistua etänä. Sydämellinen kiitos Joa Hiitolalle ja koko Oulun järjestäjäjoukolle.

Vuoden 2022 alusta seuran lehti *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* on ilmestynyt ainoastaan Journal.fi-alustalla. Siirtymä osui Tampereen toi-

mituksen”, Elina Helosvuoren ja Maria Temmeksen päätoimittaja-aikaan, ja toimitussihteerin Ilmari Lepihalmeella oli tietenkin iso työ julkaisukäytäntöjen muutoksen läpiviemisessä. Suuret kiitokset laadukkaan lehden tekemisestä. Keväällä 2024 päätoimittajuuden aloittivat kolmesta eri yliopistosta käsin Sanna Karhu (HY), Varpu Alasuutari (TUNI/TY) ja Heidi Kosonen (JY). Näin toimituksesta tuli todella valtakunnallinen Ilmarin edustaessa Oulun yliopistoa. Onnea uudelle toimitukselle! Ja samalla kannustus koko sukupuolentutkimuksen yhteisölle: lehti toivoo artikkelikäsitteitä ja muitakin tekstityyppisiä edustavia käsikirjoituksia eri uravaiheissa olevilta tutkijoilta. Mitä tulee lehden kaikkien vanhojen numeroiden saattamiseen sähköiselle alustalle, varapuheenjohtaja Sofia Kari on työskennellyt uuden arkiston käyttöön saamiseksi – kiitos Sofialle paitsi puheenjohtajayhteistyöstä, myös tästä.

Sukupuolentutkimuksen seura on kaudella 2022–2024 antanut lausuntoja erilaisista valtionhallinnon ja tiedepolitiikan esityksistä, esimerkiksi mainittakoon niin sanotun translain uudistaminen ja Suomen Akatemian asiantuntijapaneelien rakennuudistus. Lausunnot syntyivät hallituksen yhteistyönä – kiitos erinomaista keskusteluista niihin liittyen. Lausuminen on myös aivan olennainen yhteiskunnallisen ja akateemisen vaikuttamisen muoto, ja on hienoa, että seura mielletään asiantuntijaorganisaatioksi, jolta saa kysyttäessä perusteltuja näkemyksiä. Seura teki eduskunnan suuntaan myös aloitteen ylimääräisen tutkijaeläkkeen perustamiseksi. Kiitos akateemisesta ja yhteiskunnallisesta yhteisvaikuttamisesta koko hallitukselle sekä sihteeri Venla Korhosen, taloudenhoitaja Jenny Säilävaaran ja varapuheenjohtaja Sofia Karin muodostamalle työvaliokunnalle, jonka yhteistyö sujui samettisesti akselilla Rovaniemi-Oulu-Jyväskylä.

Yhteiskunnallista vaikuttavuutta voi harjoittaa epävirallisemman ja kevyemmänkin kaavan kautta kuin lausuntoja antaen. Syksyllä 2023 seura lan-

seerasi uuden, laajalle yleisölle suunnatun tilaisuuksien sarjan: SUNS-afterworkit. Ensimmäisen kerran teemana oli Orpon hallituksen tasa-arvopolitiikka ja rasismi, toisella kerralla moninaisuus ja erot pandemia-aikana. Osaavina alustajina olivat Anna Elomäki (TUNI), Suvi Keskinen (HY), Marjut Jyrkinen (HY) ja Jukka Lehtonen (HY/THL). Kiitokset innostavista ja kriittisistä puheenvuoroista, innokkaasti vastaanotetut afterworkit jatkuvat. Uudenlaisia yhteistyön muotoja kehitettiin myös tutkimuksen esittelemiseksi ja tutkimuspäivien järjestämiseksi. Vuonna 2023 ei järjestetty erillisiä Sukupuolentutkimuksen päiviä, vaan oltiin Hilma-verkoston kanssa mukana THL:n tasa-arvopäivillä. Sinne organisoitiin paneeli aiheesta ”Sukupuolen kielet tutkimuksessa, opetuksessa ja lainsäädännössä”. Kun vaikutti siltä, että minkään yksittäisen yksikön resurssit eivät riittäneet vuoden 2024 päivien järjestämiseen, saimme hallituksessa kuningataridean, joka toteutuu 2.–3. toukokuuta 2024: ensimmäistä kertaa historiassa kaikki kotimaiset akateemista sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimusta edustavat tahot yhdistävät voimansa. Yhdessä Tampereen yliopiston sukupuolentutkimuksen oppiaineen, Suomen Miestutkimuksen seuran, Suomen Queer-tutkimuksen seuran ja Transtutkimusverkoston kanssa SUNS järjestää *Paluu juurille* -konferenssin, jossa kaikkien näiden alojen toimijat pääsevät yhdessä pohtimaan eri tutkimusperspektiivien keskinäisiä yhteisvaikutuksia, juuria ja yhteisiä hedelmiä. Kenties voi myös sanoa: empiiristä haaroitumista ja teoreettista juurikasvua. Tervetuloa Tampereelle!

Rovaniemellä naistenpäivän aattona 7.3.2024

Leena-Maija Rossi

Leena-Maija Rossi on sukupuolentutkimuksen professori ja toimi SUNS:n puheenjohtajana kauden 1.1.22–20.3.24.

TASA-ARVO JA RISTEÄVÄT EROT POHJOISMAIDEN ARKTISISSA YLIOPISTOISSA

SUKUPOOLENTUTKIJOIDEN NOS-HS-TYÖPAJOJEN SARJA

Mervi Heikkinen, Eveliina Ylitalo & Anna Reetta Rönkä

Kuva 1. Viisi pohjoisinta yliopistoa Fennoskandiassa. Nämä keskinäistä yhteistyötä tekevät *The Arctic Five*-naapuriyliopistot muodostavat rajat ylittävän monitieteisen arktisen asiantuntijuuskeskittymän yhteispohjoismaisella alueella. Henkilökuntaa näissä yliopistoissa on yhteensä 14 545 henkeä ja opiskelijoita kaikkiaan 93 390. Etäisyydet ja kulkuyhteydet näiden naapuriyliopistojen välillä ovat kohtuulliset. Oulusta Luulajan yliopistoon on matkaa 250 km eli saman verran kuin Rovaniemelle, jonne voi matkustaa myös junalla. Etäisyys Luulajasta Uumajaan on 270 km. Matkaa Oulusta Tromssaan Rovaniemen kautta on noin 800 km, joka kesäkuukausina taittuu linja-autolla kahdessaatoista tunnissa.

Intersektionaalisen sukupuolten tasa-arvon edistämisen näkökulmasta tutkimus, joka keskittyy korkeakouluissa tapahtuvaan sukupuolten tasa-arvoon pohjoisilla alueilla – ja erityisesti tutkimus, joka myös kontekstualisoi tutkimuksen näihin pohjoisten korkeakoulutuksen ja tutkimuksen ympäristöihin – on arvokasta mutta harvinaista. Otollinen mahdollisuus tällaiselle tutkimukselle avautui yhteispohjoismaisen arktisen yliopistoyhteistyön viritämisen ansiosta sekä pohjoismaisen, humanistisia ja yhteiskuntatieteitä tukevan rahoituksen *Promoting Nordic research within the Humanities and Social Sciences* (eli lyhyemmin NOS-HS¹) tuella. Tässä hankepuheenvuorossamme avaamme kokemuksellisia näkökulmiamme tähän yhteistyöhön.

Pohjoismaiden pohjoisimmat, eli Oulun, Lapin, Uumajan, Luulajan ja Tromssan yliopistot laativat yhteistyön perustamisasiakirjan *Joint Arctic Agenda*² ja perustivat *The Arctic Five* -nimeä kantavan yhteistyöverkoston rehtoreidensa allekirjoittamalla yhteistyösopimuksella vuonna 2017. Yhteistyön tavoitteena on ollut lisätä alueen tutkimusintensiiteettiä ja houkuttelevuutta muun muassa yliopistojen ainutlaatuisen tutkimusinfrastruktuurien yhteiskäyttöä lisäämällä. Tämä verkosto ei kuitenkaan näyttänyt sisältävän sukupuolen ja muiden risteävien erojen tarkastelua.³ Niinpä ajatus feministisen tieteentutkimuksen verkostosta yliopistojen sukupuolentutkijoiden kesken alkoi viritä. Yhtenä lisäkeinona lisätä alueen tutkimusintensiiteettiä oli *Arctic Five Chair* - ja *Fellows* -ohjelmien⁴ perustaminen, joissa tutkija kokoaa tutkimusverkoston aihepiirinsä ympärille. Tällä kertaa myös feministinen tieteentutkimus on mukana omana alueenaan⁵ kysyen arktisen tutkimuksen sukupuolivastuullisuuden perään.

Kaikilla *Arctic Five* -yliopistoilla on sukupuolentutkimuksen tutkijoita ja tutkimusryhmiä eri oppiaineissa sekä tieteenaloilla. Yleisesti ottaen sukupuolentutkimuksen yksiköiden käytössä olevat resurssit

vaihtelevat; osalla on useita virkoja (mukaan lukien professoreita) ja osalla sivuaineena opetettava oppiaine. Uumajan yliopistossa on Sukupuolentutkimuksen keskus, joka rahoittaa kokopäiväisiä väitöskirjatutkijoita neljän vuoden työsuhteisiin ja josta on valmistunut jo 79 tohtoria.⁶ *Arctic Five* -yliopistoissa voisi potentiaalisesti työskennellä lukuisia alueella koulutettuja sukupuolentutkijoita. Sukupuolentutkimuksen näkökulma on aivan keskeinen sosioekonomisen kestävänsä tulevaisuuden ja sitä koskevan päätöksenteon kannalta, mutta se on vielä kehittymässä oleva ulottuvuus arktisessa tutkimuksessa, kuten *Gender Equality in the Arctic (GEA) III:n* tuloksena syntyneessä *Pan-Arctic* raportissa tulee esille (Oddsödöttir & Ágústsson, 2021).

Nykyisin kaikilla eurooppalaisilla yliopistoilla on velvoite laatia sukupuolten tasa-arvoa, monimuotoisuutta ja syrjimättömyyttä edistäviä suunnitelmia. Voisi odottaa, että tällaiset suunnitelmat perustuvat tutkimukseen erityisesti tutkimuslaitoksissa, jotka tekevät myös sukupuolentutkimusta. Tästä syystä näemme tärkeäksi tarkastella NOS-HS-työpajoissamme sukupuolten tasa-arvoon ja risteäviin eroihin liittyvää tutkimusta näissä *Arctic Five* -yliopistoissa. Tästä aiheesta ei ole aiemmin tehty tutkimusyhteistyötä pohjoisimpien yliopistojen kesken. Yhteiskunnalliskulttuuriset olosuhteet näiden pohjoismaiden pohjoisempien yliopistojen alueilla ovat toistensa kaltaisia mutta eroavat Pohjoismaiden pääkaupunkiseutujen ja myös eteläisimpien yliopistojen kampuksista.

Yleisesti ottaen feministien keskuudessa on esitetty, että sukupuolten tasa-arvo etenee liian hitaasti kaikilla yhteiskunnan sektoreilla myös tasa-arvon kärkenä pidetyissä Pohjoismaissa, tutkimus ja kehitys mukaan lukien. Pohjoismaat ovat edistyksellisimpiä sukupuolten tasa-arvossa erilaisilla mittareilla mitattuna maailmanlaajuisesti, mutta silti pohjoismaisten yliopistojen professoreista vain noin

1 NOS-HS: <https://nos-hs.org/>

2 *Joint Arctic Agenda of the Arctic Five* : <https://arcticfive.org/wp-content/uploads/2021/10/Joint-Arctic-Agenda-signed-in-Rovaniemi-Nov-2017.pdf>

3 Arctic Five -yliopistoyhteistyön teema-alueet olivat aluksi ennalta määriteltäviä: energia, terveys, kaivannaisalat, aluekehitys, alkuperäiskansa ja koulutus.

4 *Arctic Five Chairs and Fellows*: <https://arcticfive.org/home/research/chairs-fellows/>

5 *Arctic Five Chairs*: <https://arcticfive.org/home/research/>

6 Umeå Centre for Gender Studies (UCGS): <https://www.umu.se/en/umea-centre-for-gender-studies/about-the-department/>

28% on naisia (*SheFigures Nordic 2023*). Vaihtelu on huomattavaa tieteenaloittain ja aihealueittain. Suurin sukupuolenumukainen segregatio on nähtävissä luonnontieteissä ja teknologiassa sekä sosiaali- ja kasvatustieteissä. Nordforskin *Nordic Center of Excellence (NCoE) – Solving Gender Paradox*-ohjelman viisivuotinen pohjoismainen huippuyksikkörahoitus päättyi viime vuonna. Ohjelmasta rahoitettujen *Nordicore⁷* ja *Nordwit⁸* NCoE-hankkeiden erityisenä pyrkimyksenä oli tutkia pohjoismaista sukupuoliparadoksia ja tuottaa tietoa siitä, mitkä tekijät edistävät ja estävät sukupuolten välistä tasa-arvoa, sekä lisätä ymmärrystä sukupuolten tasa-arvosta korkeakouluissa ja naisten uralla teknologiavetoisissa työympäristöissä. Näiden ja lukuisten muiden tutkimushankkeiden ansiosta sukupuolten eriarvoisuudesta Pohjoismaissa, myös akateeminen ympäristö huomioden, on olemassa huomattava määrä tutkimustietoa.

Pohjoismaisessa kontekstissa on merkillepantavaa, että kaikkein pohjoisimmissa yliopistoissa naisten osuus professorikunnassa on maan keskitasoa korkeampi. Yliopistotasolla professorin tehtävissä toimivista jopa 30–55% voi olla naisia. Millaiset alueelliset sukupuolijärjestelmät (Walby 2020) tai tasa-arvoa edistävät organisaation käytännöt (Acker 2006) luovat puitteet keskimääräistä korkeampaan naisprofessoreiden prosentuaaliseen osuuteen näissä yliopistoissa? Näkyykö tämä jollakin tavalla tutkimuksessa, koulutuksessa, tiedolla johtamisessa tai muuten organisaation kulttuurissa tai ilmapiirissä? Muun muassa näihin kysymyksiin NOS-HS-työpajojen sarjamme etsi vastauksia.

SUKUPOULTEN TASA-ARVO JA RISTEÄVÄT EROT POHJOISMAIDEN ARKTISISSA YLIOPISTOISSA

NOS-HS on Pohjoismaisten humanististen ja yhteiskuntatieteellisten tutkimusneuvostojen yhteistyökomitea, ja se koostuu Tanskan, Suomen, Islannin,

Norjan ja Ruotsin humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen tutkimuksesta vastaavista tutkimusneuvostoista. NOS-HS-komitea⁹ tukee myös pohjoismaisten tutkijoiden välistä yhteistyötä rahoittamalla heidän tutkimusaloitteitaan edistäviä työpajoja. Hakuaika näille työpajarahoituksille on ollut syksyisin, mutta rahoitusmuoto on tauolla vuosina 2023–2024. Myönnetty rahoitus on ollut enimmillään 43 000 EUR hanketta kohden, jolla on voinut rahoittaa tutkijoiden matka- ja majoituskuluja työpajoihin osallistumiseksi. Päämääränä NOS-HS-toiminnassa on edistää tutkijalähtöistä humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen tutkimusta Pohjoismaissa. Rahoitus tukee eri uravaiheissa olevien pohjoismaisten tutkijoiden kansainvälisten yhteyksien luomista. NOS-HS pyrkii myös osallistumaan politiikkatyöhön ja tutkimusstrategioihin sekä edistämään laadukasta avointa julkaisutoimintaa humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä.

Hankevalmistelu tasa-arvotutkimuksen edistämiseksi aloitettiin NOS-HS-hakukuulutuksen avauttuna virtuaalisissa kokouksissa vuonna 2019. Etätapaamisten myötä tutustuimme paitsi toisiimme, myös muihin sukupuolentutkimuksen yksiköissä meneillään oleviin hankkeisiin. Haasteeksi koettiin paikallisesti pienet resurssit, jotka myös tuovat omat rajoitteensa yhteydenpitoon naapuriyliopistojen kesken. Keskinäinen alueellinen yhteistyö nähtiin merkitykselliseksi myös institutionaalisten tasa-arvotoimien yhdessä tutkimisen ja niiden kehittämisen vuoksi.

Haimme pohjoismaista yhteiskuntatieteellisille- ja humanistisille aloille suunnattua rahoitusta vuoden 2021 haussa hankkeelle *NOS-HS Exploratory Workshop – Intersectional Gender Equality in Arctic Academia – Exploring Sustainable Futures*.¹⁰ Hankkeellemme myönnettiin kaksivuotinen rahoitus pohjoismaisen yhteistyön vahvistamiseksi ja tutkimusverkoston rakentamiseksi korkeakoulujen kesken vuosille 2022–2023. Hankkeessa edistetään tutkijoiden yhteistyötä intersektionaalista sukupuolten

7 *Nordicore*: <https://www.samfunnsforskning.no/core/english/projects/nordicore/index.html>

8 *Nordwit*: <https://nordwit.wordpress.com/>

9 NOS-HS tavoitteet ja pyrkimykset: <https://nos-hs.org/wp-content/uploads/2021/11/nos-hs-aims-and-objectives-4-feb-2021.pdf>

10 Nordforsk NOS-HS funding: Intersectional Gender Equality in Academia - Exploring Sustainable Futures in the Arctic North (Reference number ID 123966).

tasa-arvoa käsittelevän verkostoyhteistyön avulla erityisesti viidessä Pohjoismaiden pohjoisimmissa yliopistoissa, jotka sijaitsevat Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Verkoston koordinaattorina toimii Oulun yliopisto. Partneriyliopistot ja niiden yhteyshenkilöt hankkeessa ovat Kirsti Lempiäinen Lapin yliopistosta, Lena Abrahamsson Luulajan Teknillisestä Yliopistosta, Britt-Inger Keisu Uumajan yliopistosta ja Lilli Mittner Tromssan yliopistosta. Oulun yliopistosta hankkeessa ovat olleet mukana Mervi Heikkinen, Eveliina Ylitalo sekä Anna Reetta Rönkä.

Rahoituksen avulla toteutimme kolme tutkivaa työpajaa, jotka järjestettiin Tromssassa 15.–17.6.2022, Oulussa 30.11.–2.12.2022 ja Uumajassa 27.–28.3.2023. Näihin työpajoihin osallistui sekä *Arctic Five* -yliopistojen sukupuolentutkijoiden tiimin jäseniä että laajemman tutkijaverkoston toimijoita. Järjestämässämme tilaisuuksissa oli lukuisia kutsuttuja puheenvuoroja, ja osallistujia oli kussakin tapaamisessa noin 30. Tarkastelimme tapaamisissa arktisten yliopistojen intersektionaalista sukupuolten tasa-arvoa useasta näkökulmasta. Tutkivien työpajojen ohjelmat löytyvät NOS-HS-hankkeemme www.sivulta.fi.¹¹ Paikalliset erityisteemat, kuten alueen alkupeäräiskansan saamelaisten esiin nostama sukupuolen ja risteävien erojen tutkimus, ovat olleet tärkeä osa ohjelmaamme. Keskustelut liittyivät arktisen alueen monitieteisen sukupuolentutkimuksen rakentumiseen ja ajankohtaisiin kestäväen tulevaisuuden haasteisiin. Työpajat avasivat alueelliset erityispiirteet huomioivan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustutkimuksen ja siihen liittyvään koulutuksen tarvetta. Kuvaamme seuraavissa kappaleissa järjestämiemme työpajojen sisältöä ja niiden keskeistä antia.

TUTKIVAT TYÖPAJAT TROMSSASSA, OULUSSA JA UUMAJASSA

Ensimmäinen NOS-HS:n tutkiva työpaja järjestettiin 16.–17. kesäkuuta 2022 Tromssassa. Oulun ja Rovaniemen yliopistojen pieni osallistujajoukko matkusti reittilinja-autolla läpi Lapin upeiden maisemien suoraan Tromssan keskustaan.¹² Muut työpajan

osallistujat pääsivät seuraamaan tapahtumaa hyvin järjestetyn online-yhteyden kautta. Tromssan ensimmäisen työpajan laajempi teema oli yhdenvertaisten tulevaisuuksien tarkasteleminen Pohjoismaiden pohjoisissa yliopistoissa. Ensimmäisenä päivänä pääsimme osallistumaan Norjan tiedeuniversoston BALANSE-ohjelman ja Tromssan yliopiston rahoittaman *Prestige*-hankkeen päätösseminariin. *Prestige*-hanke¹³ (2018–2023) tutki sukupuolten tasapuolista edustusta tutkimuksen johtamisessa. Päätösseminarin yhteydessä esiteltiin kattavasti hankkeen tuloksia liittyen sukupuolijakaumaan sekä uran ja työskentelyn esteisiin tutkimustyössä. Hankkeessa kehitetyn avoimesti saatavilla olevan Balancinator-työkalun avulla voidaan seurata organisaatioiden sukupuolijakauman ajallista muutosta visualisoidusti pelkän numeerisen tilannetiedon lisäksi. Lilli Mittner ja Matthias Mittner Tromssan yliopistosta ovat työkalun keskeisiä kehittäjiä. Kuulimme seminaarissa myös opiskelijoille suunnatuista yhteistyöverkostoista Tromssan yliopistossa ja Narvikin kampuksella, joilla pyritään parantamaan sukupuolten tasa-arvoa yliopistossa.

Toisena päivän ohjelma alkoi tutkivan työpajasarjan esittelyllä. Kuulimme päivän aikana turvallisuustutkimusta edustavan Gunhild Hoogenen Gjørvin puheenvuoron sukupuolesta arktisella alueella, jonka jälkeen projektin osallistujien edustajat antoivat kuvauksensa omien yliopistojensa esteistä ja mahdollisuuksista tasa-arvoisen arktisen tulevaisuuden saavuttamiseksi. Päivän aikana kaikkien osallistujayliopistojen aloittelevat tutkijat pääsivät myös esittelemään väitöskirjatutkimuksiaan. Tromssan työpajan päätti NOS-HS-projektipartnereiden tapaaminen, jossa keskusteltiin tulevista yhteistyömahdollisuuksista, projektin toivotuista tuotoksista sekä seuraavasta työpajasta. Yhteistä päivällistä päästiin nauttimaan ravintola Skirrin pitkien pöytien ääreen Tromssan keskustaan, veden äärelle.

Toinen tutkiva työpaja järjestettiin Oulun yliopistossa 30.11.–2.12.2022. Tällöin saimme vieraiksemme partnerit verkoston jäsenyliopistoista sekä osallis-

¹¹ *Intersectional Gender Equality in Academia in the Arctic North - Exploring sustainable futures*: <https://www oulu.fi/en/projects/intersectional-gender-equality-academia-arctic-north>

¹² Eskelisen Lapin liikenteen Arctic Route: <https://www.eskelisen.fi/eskelinen/arctic-route/>

¹³ Norwegian Research Council: grant number 281862.

tujia ja luennoitsijoita muista yliopistoista. Työpaja oli yhdistetty samaan aikaan Oulun yliopistossa järjestettyihin Sukupuolentutkimuksen päiviin, joiden teemana oli *Feminist Mattering – Indigenous and Arctic Engagements*. Alkuperäiskansojen ja arktisen tutkimuksen painotus sopi hyvin yhteen työpajan teemojen kanssa. Työpajassa ja Sukupuolentutkimuksen päivillä painotettiin tiedon ja vallan yhteyttä pohjoisesta näkökulmasta.

Työskentely alkoi pienemmän ryhmän kesken 30.11., ja se toimi myös eräänä Sukupuolentutkimuksen päivien esiseminaarina. Työpajassa käsiteltiin tiedon tuottamista alkuperäiskansojen, eritoten saamelaisten, näkökulmasta. Siitä puhuivat Rauna Kuokkanen Lapin yliopistosta ja Kristina Rolin Tampereen yliopistosta. Työpajaa oli myös seuraamassa yksi Sukupuolentutkimuksen päivien pääpuhujista, professori Kim TallBear Albertan yliopistosta Kanadasta. Oulussa saimme luennoitsijoiksi partneri yliopistojen edustajien lisäksi myös vierailijoita muista pohjoisista yliopistoista. Firouz Gaini osallistui etänä Färsaarten yliopistosta ja käsitteli puheenvuorossaan isyyttä ja sen muuttumista. Jeff Hearn Hankenista haastoi tarkastelemaan maskuliinisuuksia, akatemiaa ja tiedettä. Melina Duarte Tromssan yliopistosta esitteli oppikirjaksi soveltuvaa kirjaa *Gender Diversity, Equity, and Inclusion in Academia. A Conceptual Framework for Sustainable Transformation* (Duarte ym. 2023). Sukupuolten tasa-arvoa tutkimusrahoituksessa GRANTeD-hankkeen¹⁴ tuloksien perusteella esitteli Liisa Husu Örebron yliopistosta. Lena Abrahamsson Luulajan teknillisestä yliopistosta kertoi sukupuolentutkimuksen neljästä vuosikymmenestä yliopistossa. Kirsti Lempiäinen esitteli eurooppalaiseen UniSafe-hankkeen¹⁵ aineistonkeräykseen liittynyttä vastaanottoa Lapin yliopistossa. Työpaja päätettiin keskusteluun yhteisen toimitetun kirjan tarpeesta ja sen mahdollisesta aikataulusta. Seuraavina päivinä NOS-HS-työpajan osallistujat pääsivät seuraamaan Sukupuolentutkimuksen päiviä ja jatkamaan keskustelua.

Uumajan yliopisto ja Luulajan teknillinen yliopisto järjestivät yhdessä kolmannen työpajan 27.–28.3.2023 Uumajassa, jonne matkattiin Oulusta autokyydillä läpi auringonpaisteisen pohjo-

sen talvimaiseman. Uumajassa jatkettiin jo Oulussa alkanutta keskustelua saamelaisten tutkijoiden kanssa, ja kuulumme työpajassa useista saamelaisista ja alkuperäiskansoja käsittelevistä tutkimuksista. Tervetulo puheiden jälkeen työpajan aloittivat dekolonisaatiota ja saamelaisten tutkimusta ja opetusta käsittelevät Angelika Sjöstedt Landen (Mid Sweden University) ja Astri Dankertsen (Nord University) puheenvuorot. Ensimmäisenä päivänä kuulumme myös Anna Wahlin (KTH Royal Institute of Technology) ja Sara Wilsonin (Uumajan yliopisto, U-NET-verkosto) kokemuksia ja konkreettisia neuvoja akatemian muuttamiseksi tasa-arvoiseksi sisältä päin. Luentosalista jatkoimme Uumajan kaupungin järjestämälle innovatiiviselle Linda Gustafssonin opastamalle *Gendered Landscapes*-bussikierrokselle. Kierroksella vierailimme Uumajan eri kaupunginosissa tutustumassa paikkoihin, joita on kehitetty hyödyntämällä feminististä kaupunkisuunnittelua. Uumajan kaupunki on palkannut kaksi tasa-arvoja yhdenvertaisuusasiantuntijaa, joiden tehtävänä on tukea kaupunkia kehittymään hyväksi asuinpaikaksi kaikille sukupuolesta, etnisestä taustasta, iästä tai muista risteävistä eroista riippumatta. Vierailimme bussikierroksen aikana esimerkiksi Uumajan kampuksella sijaitsevassa päiväkodissa, urheilukentällä, alikulkutunnelissa, kunnanvaltuuston tiloissa ja puistossa. Kaupungin edustaja esitteli tehtyjä muutoksia, niihin vaikuttaneita tutkimustuloksia ja muutosten vaikutuksia. Tutustuimme Uumajan kaupunginkirjastoon, jonka avaaminen oli osa Euroopan kulttuuripääkaupunkivuoden tapahtumia vuonna 2014. Kirjastossa pääsimme tutustumaan Ruotsin #Metoo-kampanjasta kertovaan näyttelyyn ja kirjakauppaan, josta mukaan tarttui Kerstin Thörnin *Kvinnor i Umeå – en historisk guide* (2022). Päivä päättyi verkostoitumisillalliseen 13. kerroksen Brasserie NÖR-ravintolassa, jossa keskustelimme osallistujien kesken päivän luentojen kohokohdista, tutkimuksistamme ja ajankohtaisista asioista.

Uumajan työpajan toisena päivänä Maria Carbinin puheenvuoron keskiössä oli anti-gender-liike, tiedon haastaminen ja kehittäminen. Lisäksi kuulumme Ina Knoblockin koskettavasta, omakohtaisesta henkilöhistoriasta ammentavasta väitöskir-

14 GRANTeD: <https://www.granted-project.eu/>

15 UniSafe: <https://unisafe-gbv.eu/>

jatutkimuksesta *Writing-weaving Sámi Feminisms: Stories and Conversations*¹⁶, joka paikantuu sekä saamelaisuuteen että Torniojokilaaksoon. Työpa- ja päättyi hankepartnereiden tapaamiseen, jossa työstiittiin yhteisen tutkimusartikkelin aineiston analyysiä. Yhdessä työstettävät tieteelliset artikkelit ovatkin olleet tutkimustapaamisten lisäksi keskeinen ja erittäin antoisa konkreettinen toimi, johon olemme yhdessä verkoston toimijoiden kanssa ryhtyneet. Odotamme yhteisartikkeleiden avaavan tärkeitä näkökulmia yliopistojen tasa-arvoa koskevaan tutkimukseen.

Verkostomme seuraava NOS-HS-rahoituksen jälkeinen tapaamisemme järjestetään Arktisessa Kongressissa¹⁷ 29.5.–3.6.2024 Bodøssa Norjassa. Aitutlaatuinen tapahtuma on kolmen kansainvälisen arktisen organisaation yhteinen aikaansaannos: sen toteuttamisesta vastaavat *International Arctic Social Science Association (IASSA)*, *University of Arctic (UArctic)* ja *High North Dialogue*. Verkostomme laati työryhmäesityksen pohjoisen ihmisiä ja sukupuolten tasa-arvoa inklusiivisissa arktisissa yhteisöissä käsittelevälle teema-alueelle. Tutkivaan työpajatyöskentelyymme perustuva työryhmäehdotuksemme *Intersectional Gender Equality Challenges within Arctic Academia* on julkaistu konferenssin työryhmien esittelyssä.

Haluamme jatkaa keskustelua arktisten yliopistojen roolista alueiden kehittämisessä. Yliopistot ovat mukana kehittämässä joustavia, monimuotoisia ja inklusiivisia arktisia yhteisöjä, joiden myötä ne myös mahdollistavat tiedon yhteistuottamista esimerkiksi osallistavien menetelmien, kuten kansalaistieteen avulla. Kuitenkin sukupuolten epätasa-arvo muiden erojen ja erontekojen kanssa vaikuttaa samanaikaisesti ja kauaskantoisesti niin pohjoisissa yhteisöissä kuin myös arktisissa yliopistoissa. Kyse on inhimillisen potentiaalin toteutumismahdollisuudesta ja sen aktualisoitumisesta: miten mahdollistaa osallistuminen akateemiseen tiedon tuottamiseen ja osallisuus sellaisten tiedontuotantokäytäntöjen kehittämiseen, jotka sopisivat arktisiin yhteisöihin? Erityistä huomiota on kiinnitettävä naisten, alkuperäiskansojen ja vähemmistöjen

kohtaamiin haasteisiin akateemisella uralla. Miten voisimme tunnistaa hegemonisen sukupuolentutkimuksen sekä pohjoismaisen kolonialismin ja antaa tilaa saamelaiselle feministiselle tiedonmuodostukselle (Knoblock 2022)? Epätasa-arvo liittyy myös horisontaaliseen ja vertikaaliseen sukupuolten eriytymiseen, mikä puolestaan kytkeytyy ammattialojen eriytymiseen sekä alojen eriarvoiseen palkkakehitykseen sekä edelleen ennakkoluulojen ylläpitoon yliopistoissa. Moninaisuuden johtamiseen tarvitaan tutkimustietoa ja tiedolla johtamista (Duarte ym. 2023).

Tutkimustiedon puutteita on havaittu intersektionaaliseen sukupuolten tasa-arvoon liittyen arktisilla alueilla, erityisesti alueen korkeakouluja käsittelevissä tutkimuksissa. *Arctic Congress*-työryhmässämme tarkastellaan intersektionaalista sukupuolten tasa-arvotutkimusta, jota tekevät arktisissa yliopistoissa toimivat tutkijat sekä ne tutkijat, joiden tutkimuskohde on arktinen. Tarkoituksemme on selvittää, millaista tutkimusta on tehty napapiirin ja sen lähialueiden yliopistoissa tästä aihepiiristä, paikantaa tiedon aukkoja ja tunnistaa tasa-arvoon liittyviä haasteita tehdyn tutkimuksen perusteella. Tarkastelemme tiedontuotannon potentiaaleja ja intersektionaalisen sukupuolten tasa-arvon merkitystä sekä sukupuolen ja risteävät erot samanaikaisesti huomioivan tasa-arvon parissa tehtävää työtä ja sen tarpeita arktisella alueella. Työryhmään hyväksytyillä esityksillä on mahdollisuus osallistua aihepiiriin liittyvään kirjahankkeeseen.

TUTKIVIEN TYÖPAJOJEN TULOKSIA – KOHTI ARKTISTEN YLIOPISTO-ORGANISAATIOIDEN INTERSEKTIONAALISEN TASA-ARVOTUTKIMUKSEN AGENDAA

Olemme saattaneet kaksivuotisen verkostohankkeen päätökseen, ja olemme sen raportointivaiheessa: mitä olemme oppineet ja saaneet rahoituksen avulla aikaiseksi verkostoon kuuluvien toimijoiden kesken tai laajemmin yliopistoissamme? Jokaisessa *Arctic Five*-yliopistossa toimivat sukupuolentutki-

16 Ina Knoblock (2022) *Writing-weaving Sámi Feminisms: Stories and Conversations*: <https://www.lunduniversity.lu.se/lup/publication/a581037e-aa70-402d-9eec-72f8e73401c4>

17 *Arctic Congress Bodø 2024* 29 May - 3 June 2024: <https://www.arcticcongress.com/>

jat muodostavat paikalliset sukupuolentutkimuksen käytäntöyhteisöt, joissa sukupuolentutkimusta on kehitetty vuosikymmenten kuluessa myös tieteenalarajat ylittävässä yhteistyössä. Tämä kunkin yliopiston omanlainen sukupuolentutkimuksen rakentuminen on ollut mielenkiintoista ja merkittävää yhteistyön rakentumisen ja myös sen tulevaisuuden visioiden kannalta. Yhteistyömme jatkuu muun muassa yhteisen sukupuolten tasa-arvoa ja risteäviä eroja arktisella alueella moniulotteisesti tarkastelevan verkkokoulutuksen järjestämisen tiimoilta. Viritteillä on hankeyhteistyötä sekä yhteisarikkeleiden ja yhteisen kirjan kirjoittamista.

NOS-HS-hankkeen aikana on luotu tietoa sukupuolen kanssa risteäviä eroja huomioivista tasa-arvokysymyksistä. Tarkastelimme erityisesti arktisten yliopistojen yhteydessä alueellisuuden ja paikantuneisuuden merkitystä suhteessa pohjoismaiseen, eurooppalaiseen ja laajempaan kansanväliseen tiedon tuottamista koskevaan keskusteluun. NOS-HS-hankkeessa on toteutettu kollektiivisen yhteissuunnittelun periaatteita yhteisten aktiviteettien suunnittelussa ja toteuttamisessa. Kaikki verkoston jäsenet ovat osallistuneet toimintaan aktiivisesti omista lähtökohdistaan. Olemme oppineet yhdessä toisiltamme, toistemme osaamista arvostaen ja paikallisista haasteista oppien.

Jatkamme näiden kahden vuoden jälkeen yliopistoissamme tehdyn sukupuolten tasa-arvoa käsittelevän tutkimuksen tarkastelua, sukupuolten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön institutionalisoitumisen, sekä intersektionaalisen sukupuolten tasa-arvoa käsittelevän opetustarjonnan kehittämistä. Yhteinen toimintamme on sisältänyt tutkivien työpajojen lisäksi tieteellisten yhteisarikkeleiden kirjoittamista, kokoomateoksen ideointia ja yhteiskurssin järjestämistä. Työryhmäkokouksissa on voinut runsaasti ideoita yhteisen tutkimuksen eteenpäin viemiseksi, mutta myös työryhmäkokousten luonne koulutuksellisina tilaisuuksina on noussut esiin, kuten arktiset yliopistot erityisenä tutkimuksellisenä kontekstina.

Pohjoismainen, kansallinen tai yliopistotasoinen rahoitus sukupuolentutkimukselle on edelleen niukkaa. Sukupuolentutkimuksen tuottama asiantuntemus ja kysymyksenasettelut tiedon uudistamiseksi ovat merkittäviä. Nais-, feministisen ja

sukupuolentutkimuksen tuottama tutkimus- ja menetelmätieto sisältyvät tutkimusetiikkaan, ovat osa sukupuolivastuullista tutkimusta ja tutkijan asiantuntemusta sekä vaikuttavat myös tutkimuksen rahoituspolitiikkaan. Tälle asiantuntemukselle on nyt erityisesti tarvetta alueen geopolitiikan merkityksellistyttyä uudella tavalla Venäjän Ukrainaan aloittaman hyökkäyssodan seurauksena: samalla kun Suomen, Ruotsin ja Norjan yhteistyö tiivistyi puolustusliitto Natoon liittymisen myötä myös tämän yhteispohjoismaisen alueen itärajasta tuli Naton itäraja. Virallinen yhteistyö venäläisiin yliopistoihin ja niissä toimiviin tutkijoihin katkesi hyökkäyssodan seurauksena. Tässä tilanteessa arktisen tutkimuksen intersektionaalinen sukupuolten tasa-arvo ja sukupuolittietoisuus myös merkityksellistyy uudella tavalla. *Arctic Five* -yliopistoista valmistuneet tarvitsevat tiedot ja taidot arktisen tutkimuksen ymmärtämiseksi, tekemiseksi sekä sukupuolivastuullisen tiedon tuottamiseksi muun muassa arktisen alueen päätöksentekoa varten.

NOS-HS-rahoitus oli merkittävä tuki yliopistojemme sukupuolentutkijoiden verkostoitumiselle. Nyt merkittävää on tutkijoiden sitoutuminen yhteistyöhön jatkossa. *Intersectional Gender Equality in Academia – Exploring Sustainable Futures in the Arctic North* toimii *Arctic Five* -yliopistojen sukupuolentutkimuksen tutkijoiden monitieteisenä verkostona. Se on tarjonnut osallistujilleen sekä pääsyn että hyödyllisen näköalan alueen yliopistoissa tehtävään sukupuolta ja risteäviä eroja käsittelevään tutkimukseen. Lisäksi se on auttanut luomaan erinomaisia puitteita yhteiselle tutkimukselle ja koulutuksen järjestämiselle myös jatkossa.

Dosentti, KT Mervi Heikkinen on yliopistopedagogiikan yliopistonlehtori ja tutkija Oulun yliopiston Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunnassa. Hän tutkii feminististä tietoa, intersektionaalista sukupuolten tasa-arvoa, episteemistä kontribuutiota ja sosiomateriaalisia kietoumia digitalisoituvassa arktisessa yliopistossa ja tiedontuotannossa.

Tutkimusavustaja, KM Eveliina Ylitalo, valmistui Oulun yliopiston Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunnasta sukupuolentutkimus pitkänä sivuaineenaan. Hän osallistui kaikkiin kolmeen NOS-HS-

hankkeen järjestämään työryhmätapaamiseen ja laati näitä koskevan hankepuheenvuoron kuvaukseen.

Tutkijatohtori, FT Anna Reetta Rönkä sukupuolentutkimuksen oppiaineesta Oulun yliopiston Kasva-

tustieteiden ja psykologian tiedekunnassa on toiminut aktiivisesti Arktisen tutkijana viimeisten viidentoista vuoden ajan muun muassa Pohjois-Suomen kohorttitutkimusaineiston kautta. Rõngån tutkimus kohdentuu yksinäisyyteen ja Arktisuuteen.

KIRJALLISUUS

- Acker, Joan (2006) Inequality Regimes: Gender, Class, and Race in Organizations. *Gender & Society* 20:4, 441–464. <https://doi.org/10.1177/0891243206289499> (haettu 21.3.2024).
- Duarte, Melina, Losleben, Katrin & Fjørtoft, Kjersti (toim.) (2023) *Gender Diversity, Equity, and Inclusion in Academia: A Conceptual Framework for Sustainable Transformation* (1st ed.). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003363590> (haettu 23.3.2024).
- Joint Arctic Agenda of the Arctic Five. <https://arcticfive.org/wp-content/uploads/2021/10/Joint-Arctic-Agenda-signed-in-Rovaniemi-Nov-2017.pdf> (haettu 23.3.2024).
- Knobblock, Ina (2022) *Writing-Weaving Sámi Feminisms: Stories and Conversations*. Dissertation. Lund: Lund University. <https://www.lunduniversity.lu.se/lup/publication/a581037e-aa70-402d-9eec-72f8e73401c4> (haettu 23.3.2024).
- Oddsóttir, Embla Eir & Ágústsson, Hjalti Ómar (eds) (2021) *Pan-Arctic Report. Gender Equality in the Arctic, Phase 3*. Iceland's Arctic Council Chairmanship and the Arctic Council Sustainable Development Working Group, with the Icelandic Arctic Cooperation Network, the Icelandic Directorate for Equality, and the Stefansson Arctic Institute. <https://arcticgenderquality.network/phase-3/pan-arctic-report> (haettu 23.3.2024).
- SheFigures Nordic: Women in academia. Share of women in professor positions. Fact sheet* (2023). https://www.samfunnsforskning.no/core/english/publications/Infographics/a4_core_faktaflak_shefigures_eng_v6_uu.pdf (haettu 23.3.2024).
- Walby, Sylvia (2020) Varieties of Gender Regimes, Social Politics. *International Studies in Gender, State & Society* 27:3, 414–431. <https://doi.org/10.1093/sp/jxaa018> (haettu 23.3.2024).

Seksologiset tulkinnat halun ja seksin merkityksestä heteroparisuhteessa

Maiju Parviainen

Kuvassa vasemmalla vastaväittäjä dosentti Marjo Kolehmainen, keskellä kustos professori Jaana Vuori ja oikealla väittäjä Maiju Parviainen.

Seksuaalisuuteen ja seksiin liittyvät asiat kiinnostavat ja askarruttavat ihmisiä. Seksuaalisuus vaikuttaakin olevan aihe, joka on aina ajankohtainen ja joka tarjoaa ehtymättömästi uusia ilmiöitä ihmeteltäväksi niin julkiseen keskusteluun kuin tieteelliseen tutkimukseen. Seksuaalisuuteen tavalla tai toisella liittyvien aiheiden kirjo on laaja. Tämä tekee seksuaalisuudesta hankalasti hahmotettavan, abstraktin käsitteen, joka taipuu niin arkipuheessa kuin tutkimuksissakin moneen eri käyttötarkoitukseen.

Seksuaalisuuden tutkijalle käsitteen monimerkityksellisyys aiheuttaa omat haasteensa. Sukupuolentutkimuksen alan väitöstutkimukseni alkuvaiheessa törmäsin sattumalta feministisessä *Spare Rib*-aikakauslehdessä (1984) julkaistuun Carol Morrellin toteamukseen siitä, kuinka ”we’ve found we just don’t know what sexuality is at all, at the moment. A

sort of panic starts in your mind, you wonder, what is this subject I’m trying to think about.” Paniikki ja hämmennys ovat aloittelevalla (seksuaalisuuden) tutkijalle tuttuja tunteita, mutta samalla ajatus siitä, ettemme voi tietää, mitä seksuaalisuus on, on lohdullinen ja auttaa tutkijaa jäsentämään ja rajaamaan tutkimuskohdettaan.

Omalla kohdallani väitöskirjan aiheen rajausta ohjasi kiinnostukseni seksologiaan sekä heteroseksuaalisuuden ja -seksin tutkimukseen. Väitöstutkimuksessani tutkin seksologisen parisuhdetyön ammattilaisten käsityksiä heteroseksuaalisen parisuhteen seksuaalisuudesta, seksistä ja halusta sekä näihin liittyvistä ongelmista. Pidän seksologien jakkamien käsitysten tutkimista ja näkyväksi tekemistä tärkeänä, koska ammattilaiset ovat yhteiskunnallisesti keskeisessä asemassa muotoillessaan ymmär-

rystä siitä, millaista heteroparisuhteen seksielämän tulisi olla. Näitä käsityksiä muotoillaan niin asiakkaiden kanssa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa, julkisessa keskustelussa kuin alan ammattilaisten keskuudessa. Toivon, että tutkimuksessani esille tuomani havainnot tarjoavat uusia näkökulmia paitsi seksologiseen parisuhdetyöhön myös heteroparisuhteessa oleville ihmisille.

Väitöstutkimuksessani halusin selvittää, miten seksologit itse tulkitsevat heteroseksuaalisen parisuhteen seksuaalisuuteen ja seksiin liittyviä kysymyksiä. Tätä tarkoitusta varten muodostin moniaineksisen aineiston, johon sisältyy seksuaaliterapeuttien haastatteluja, suorittamani seksuaaliterapeuttien haastatteluja, suorittamani seksuaaliterapeuttien haastatteluja, suorittamani seksuaaliterapeuttien haastatteluja, suorittamani seksuaaliterapeuttien haastatteluja, suorittamani seksuaaliterapeuttien haastatteluja.

Tutkin seksologisen parisuhdetyön ammattilaisten käsityksiä ja tulkintoja diskurssianalyysin ja etnometodologisen kategoria-analyysin teoreettis-metodologisessa viitekehyksessä. Diskurssianalyysistä luentaani ohjasi *moraalisen järjestyksen* käsite, jonka avulla tarkastelin ammattilaisten selonteissa realisoituvia heteroparisuhteen seksuaalisuuteen, seksiin ja haluun liittyviä seksologisia ja kulttuurisia odotuksia. Analysoin siis sitä, millaista on toivottava ja tavoiteltava heteroparisuhteen seksuaalisuus, ja toisaalta sitä, mikä tulkitaan heteroparisuhteen seksuaalisuuden kannalta ei-toivottavaksi ja haitalliseksi.¹

Seksologiassa ollaan kiinnostuneita ihmisen seksuaalisuudesta. Seksologiaa luonnehtii innostunut ja hyväksyvä suhtautuminen seksuaalisuuteen ja sen erilaisiin toteuttamistapoihin. Seksologiassa seksuaalisuus ymmärretään jokaisen ihmisen sisäisenä ominaisuutena ja toimintaa ohjaavana perustarpeena. Psykoanalyttisiin teorioihin nojautuen seksuaalisuuden kuvataan olevan ”energiaa” ja ”elämänvoimaa”.

Seksologialla viitataan sekä tieteenalaan että ammatilliseen toimintaan, kuten seksologiseen ohjaus-, neuvonta- ja terapiatyöhön. Seksologisen parisuhdetyön ammattilaisten työtä ohjaa huoli pari-

suhteiden seksuaalisista ongelmista, ja sitä tehdään parisuhteiden seksuaalisen hyvinvoinnin nimissä. Ammattilaisten työtä ohjaavat ammattieettiset periaatteet, joista keskeisimpiä ovat seksuaalioikeudet ja ammatillisuus (*Seksologian ammattietiikan ohjeisto* 2009). Seksologinen käsitys seksuaalioikeuksista nojaa liberaaliin seksuaalietiikkaan ja seksiposiitivisuuden periaatteeseen. Liberaali seksuaalietiikka ja seksiposiitivisuus perustuvat ajatukselle, että seksuaalisuuden ilmaisussa ja seksuaalisessa toiminnassa tulisi noudattaa yksilönvapauden periaatetta. Tällaisessa seksuaalioikeuksien tulkinnassa painotetaan sitä, että ihmisillä tulee olla vapaus olla ja tehdä seksuaalisesti mitä itse haluavat, kunhan se ei ole haitallista muille. Ammatillisuuden kannalta tämä tarkoittaa sitä, että seksologian ammattilaisten esitetään olevan moraalisesti neutraaleja ihmisten erilaisia seksuaalisuutta, ihmissuhteita ja elämäntapoja koskevia arvoja ja valintoja kohtaan.

Väitöstutkimuksessani problematisoin tätä seksologisessa parisuhdetyössä toistettua käsitystä, jonka mukaan ammattilaisten tieto ja toiminta on objektiivista ja arvovapaata. Tutkimukseni osoittaa, että neutraaliuden ja arvovapauden ihanteista huolimatta seksologisessa parisuhdetyössä sekä nojataan kulttuurissa vallitseviin heteroparisuhteen seksuaalisuutta koskeviin moraalisiin järjestyksiin että tuotetaan näitä moraalisia järjestyksiä.

SEKSUAALIKESKEINEN JA SEKSIMYÖNTEINEN NÄKÖKULMA HETEROPARISUHTEESEEN

Sosiologisten analyysien mukaan elämme terapeutisessa kulttuurissa. Aikaamme leimaa erilaisten psykologisten käytäntöjen, puhetapojen ja selitysmallien yleistymisen arjessamme. Tutkimuskeskusteluissa terapeuttisen kulttuurin ongelmiksi on nähty esimerkiksi epäpoliittisuus ja yksilökeskeisyys. Terapeuttisen ajan ja terapeuttisten hoitokäytäntöjen mukaisesti seksologit tarkastelevat parisuhteen seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä usein yksilöpsykologisesta näkökulmasta. Huomio on yksilön

¹ Valtaosassa tutkimusaineistoani puhe parisuhteen seksuaalisuudesta on nimenomaan heteroseksuaalista, cis-ihmisten muodostaman parisuhteen seksuaalisuutta koskevaa puhetta. Esimerkiksi haastattelemani seksuaaliterapeutit kertoivat työskentelevänsä pääasiassa lähtökohtaisesti monogaamisessa parisuhteessa olevien heteroseksuaalisten cis-ihmisten kanssa. Osalla oli kokemusta myös monisuhteisten ihmisten sekä LHBTIAQ+-ihmisten kanssa työskentelystä.

tilanteessa, kokemuksessa ja tunteissa sekä subjektiivisessa muutoksessa.

Yksilölähtöinen näkökulma tarkoittaa myös sitä, että ammattilaiset usein välttävät ottamasta kantaa sukupuoleen, sukupuolten välisiin hierarkioihin ja valtasuhteisiin liittyviin kysymyksiin. Tulkitsen, että sukupuolineutraali lähestymistapa on yksi ammattieettisistä periaatteista seksologisessa parisuhdetyössä. Sukupuolineutraalius ei ole ominaista vain seksologialle, sillä haluttomuus tai joskus myös osaamattomuus käsitellä sukupuoleen ja sukupuolten välisiin valtasuhteisiin liittyviä kysymyksiä luonnehtii muutakin parisuhde- ja auttamistyötä (Päivinen 2016; Petrelius 2005). Taustalla on paitsi nykyaikaisen ammatillisen auttamistyön ajattelutapaan syvälle rakentunut arvoneutraaliuden ja kantaottamattomuuden etiikka myös sukupuolten tasa-arvon ideologia, joka pitää sisällään idean yksilöstä, jota sukupuoli ei määrittele. Yksilölähtöinen, sukupuolineutraaliutta suosiva näkökulma johtaa kyvyttömyyteen tunnistaa sukupuolen merkitystä heteroparisuhteen osapuolten kokemuksissa. Käytännössä tämä näkyy siinä, kuinka selkeästi sukupuolistuneita seksuaalisia kokemuksia ja ilmiöitä, kuten seksuaalista haluttomuutta ja seksiin myöntymistä, pyritään käsittelemään sukupuolen merkityksen sivuuttavasta näkökulmasta.

Sukupuolentutkimuksessa kysymyksiä sukupuolesta ja sukupuolistuneista valtasuhteista on kuitenkin mahdotonta sivuuttaa. Sukupuolentutkijana lähtökohtanani on, että sukupuoli on sosiaalinen ja kulttuurinen erontekijä, joka merkityksellistää ja organisoii yksilön toimijuutta. Tutkimuksessani havaitsin, että seksologisen parisuhdetyön ammattilaisten sukupuolineutraali puhe voikin olla vain näennäisesti sukupuoletonta. Käytännössä ammattilaisten puhe voi siis pohjautua kulttuurissamme jaettuihin käsityksiin ja uskomuksiin siitä, millaisia naisten ja miesten seksuaaliset halut ja taipumukset ovat ja millaista toimintaa heiltä seksin suhteen heteroparisuhteessa odetaan. Sukupuolia koskevia käsityksiä ja sukupuolitt-

tuneita asetelmia ei vain lausuta ääneen.

Parisuhteella on vahva kulttuurinen asema nyky-yhteiskunnassa. Parisuhdetta pidetään tärkeänä aiheena niin yhteiskunnallisesti kuin ihmisten kokemuksissa omassa elämässään. Analyysini osoitti, että seksologiassa parisuhde ymmärretään luontaisesti seksuaaliseksi kiintymyssuhteeksi. Vaikka seksologisen parisuhdetyön ammattilaiset kieltäytyvät asettamasta suoraan mitään määritelmää hyvälle parisuhteelle, tekemäni analyysi tuo esille, että seksologisesta näkökulmasta parisuhteen ihanteellisina ominaisuuksina nähdään seksuaalinen läheisyys, kahdensivisyys ja vastavuoroisuus.

Seksuaalisesti läheinen, kahdensivinen ja vastavuoroinen parisuhde vaikuttaa kuitenkin enemmän idealisoidulta kuvaukselta kuin heteroparisuhteen todellisuutta kuvaavalta tilanteelta. Seksologisen parisuhdetyön ammattilaiset tunnistavat tämän itsekkin, sillä ammattilaisten kuvauksissa todellisen elämän parisuhteiden seksuaalisuutta luonnehtii harmillisen usein läheisyyden sijaan seksuaalinen kohtaamattomuus ja kumppaneiden välisen vastavuoroisuuden tilalla voi olla seksuaalinen yksipuolisuus ja epätasa-arvo. Seksuaalista kahdensivisyyttä puolestaan kyseenalaistavat parisuhteen ulkopuoliset seksikumppanit.

Seksologien tulkinnoissa seksillä on heteroparisuhteessa keskeinen rooli ja suuri merkitys. Seksin ajatellaan ilmentävän rakkautta ja huolenpitoa sekä edistävän parisuhteessa olevan ihmisen terveyttä ja kokonaisvaltaista hyvinvointia. Ammattilaiset toistavat ajatusta, että seksi sitoo kumppanit yhteen ja tekee parisuhteesta onnellisen ja kestävän. Toisaalta seksologian ammattilaiset painottavat seksuaalisuuden yksilöllisyyttä ja siitä seuraavaa moninaisuutta. Tämä tarkoittaa parisuhteen tapauksessa sitä, että mikäli osapuolet ovat itse tyytyväisiä seksittömyyteen, ei tilanteessa ole mitään ongelmaa.²

Seksologisen parisuhdetyön seksuaalikeskeiset ja seksimyönteiset lähtökohdat huomioon ottaen ei ole yllättävää, että työssä kannetaan erityistä huolta parisuhteessa olevien ihmisten seksuaalisesta halusta ja

2 Tarkastelin tutkimuksessani, millaisia syitä ammattilaiset antavat heteroparisuhteen seksittömyydelle. Seksittömyyden selitysten avulla tehdään ymmärrettäväksi sitä, miksi kaikissa parisuhteissa ei ole seksiä. Seksuaalisuuden yksilöllisyyden ja moninaisuuden näkökulmasta seksittömyyttä selitetään kumppaneiden yhteisellä sopimuksella, aseksuaalisuudella sekä niin sanotusti tavallisesta heteroparisuhteesta poikkeavilla suhteilla, kuten hetero- ja homoseksuaalisesti tuntevien ihmisten muodostamalla parisuhteella.

parisuhteen seksin määrästä. Ammatillaiset puhuvat halujen erilaisuudesta ja eripaisuudesta, mutta varsinainen ongelma vaikuttaa olevan halun vähäisyys ja sen epätoivottava vaikutus parisuhteessa harjoitettavan seksin määrään.³ Heteroparisuhteiden seksin vähäisyys on seksologinen ja laajemminkin kulttuurinen huolenaihe, josta kertoo esimerkiksi se, että halun ja seksin vähäisyys ovat median seksikeskustelujen kestoteemoja. Julkisessa keskustelussa asiantuntijoina toimivien seksologian ammattilaisten tehtävänä on yhtäältä selittää tilannetta eli antaa arkijärjellä ymmärrettäviä syitä sille, mistä halun ja seksin vähäisyys johtuvat ja toisaalta antaa käytännöllis-opastavaa neuvontaa halun ja seksin lisäämiseksi.

REILUA SEKSIÄ? SEKSOLOGISIA TULKINTOJA SEKSISTÄ ILMAN OMAA HALUA

Tarkastelin väitöstutkimuksessani myös seksologisen parisuhdetyön ammattilaisten käsityksiä seksiin painostamisesta ja myöntymisestä. Nämä ovat aiheita, joista ei havaintojeni mukaan juurikaan keskustella seksologisen parisuhdetyön kentällä. Ilman omaa halua seksin harjoittaminen parisuhteessa ei myöskään herätä samassa määrin yleistä mielenkiintoa kuin halun ja seksin vähäisyys.

Seksologisen parisuhdetyön ammattilaiset tekevät seksiin painostamista ja myöntymistä ymmärrettäväksi kumppanien halujen erilaisuuden näkökulmasta: enemmän seksiä haluavaa harmittaa ja turhauttaa, kun seksiä ei ole tarpeeksi, ja hän saattaa siksi käyttäytyä painostavasti tai painostavalta tuntuvalla tavalla. Ammattilaisten kuvausten perusteella painostamista voi parhaiten kuvata toiminnaksi, joka tuottaa parisuhteeseen seksiin painostavan ilmapiirin. Tällaista ilmapiiriä tuottaa esimerkiksi se, että seksiä haluava osapuoli jatkuvas-

ti puhuu tai ei-verbaalisilla tavoilla vihjailee seksistä tai sen puutteesta, syyttää ja syyllistää vähemmän haluavaa osapuolta siitä, ettei seksiä ole (riittävästi), vaatii seksiä ja loukkaantuu, jos seksiä ei ole silloin kun itse haluaa. Painostamiseksi voi tulkita senkin, jos kumppani vihjailee tai uhkailee muilla seksisuhteilla, maksullisen seksin hankkimisella tai erolla, mikäli toinen ei suostu seksiin.

Seksologisena lähtökohtana on, ettei minkäänlainen seksuaalinen väkivalta, kontrolloiminen, pakottaminen tai painostaminen saa kuulua parisuhteeseen. Ammatillaiset saattavat tulkintani mukaan kuitenkin käsitellä seksiin painostamista myös neutraalisti ilman, että ottavat suoraan kantaa siihen, onko seksiin painostaminen parisuhteessa hyväksyttävää vai paheksuttavaa toimintaa. Painostaminen tuntuu olevan ammattilaisille vaikea ja arkaluontoinen aihe käsiteltäväksi. Tämän tulkitsen johtuvan siitä, että ollaan tekemisissä ammatillisia neutraaliuden ja objektiivisuuden ihanteita haastavan, eettisesti kyseenalaisen ja mahdollisesti myös juridisesti tuomittavan toiminnan kanssa.⁴

Myöntyminen eli seksiin suostuminen ilman omaa halua tulkitaan usein keinoksi yhteensovittaa parisuhteen osapuolten erilaisia haluja. Vaikka myös miehet suostuvat seksiin, jota eivät itse halua, on heteroparisuhteessa seksiin myöntyjä kuitenkin useimmiten nainen. Tätä selitetään sillä, että yleisesti ottaen naiset haluavat seksiä vähemmän kuin miehet. Suomalaisessa psykologian alan tutkimuksessa (Himanen & Gunst 2023) esitetään, että ajoittainen seksiin myöntyminen on yleistä heteroparisuhteessa olevien naisten keskuudessa. Tutkimuksen mukaan erityisesti nuoremmat ja vähemmän koulutetut naiset myöntyvät seksiin (emt.).

Seksologian ammattilaisten kuvausten perusteella seksiin myöntyminen vaikuttaa olevan heteroparisuhteissa varsin arkinen asia. Myöntyminen

3 Tarkastelin tutkimuksessani seksologian ammattilaisten käsityksiä niin sanotusta seksuaalisesta haluttomuudesta. Seksuaalinen haluttomuus on eri asia kuin aseksuaalisuus. Seksuaalinen haluttomuus tarkoittaa sitä, että parisuhteessa oleva ihminen ei koe juurikaan halua ja mielenkiintoa seksiin oman kumppaninsa kanssa. Ajoittaisen tai pysyvemmän halun puuttumisen tai vähäisyyden esitetään olevan erityisesti heteroparisuhteessa olevien naisten seksuaaliongelmia. ”FINSEX: Miehet haluavat seksiä useammin kuin naiset”. Osoitteessa <https://www.vaestoliitto.fi/artikkelit/miehet-haluavat-seksia-useammin-kuin-naiset/> (luettu 7.2.2024).

4 Vuoden 2023 alussa voimaan tulleessa uudessa seksuaalirikoslaisissa muutenkin kuin koskettelemalla tehdyt seksuaaliset ahdisteluteot tulivat rangaistavaksi. Nykyisin rangaistavaksi seksuaaliseksi ahdisteluteoksi tulkitaan myös henkinen tai fyysinen painostaminen seksuaaliseen tekoon. (Ks. Uusi seksuaalirikoslaki). Tutkimusaineistoni on kerätty ennen lakimuutosta.

tulkitaan usein toivottavaksi toimintatavaksi, koska sen avulla ylläpidetään kumppaneiden välistä läheisyyttä, huolehditaan kumppanin seksuaalisesta tyytyväisyydestä ja parisuhteen kestävyyydestä sekä samalla ennaltaehkäistään seksin vähäisyydestä johtuvaa mielipahaa ja konflikteja. Joiltakin osin ammattilaisten näkemysten voi tulkita normalisoivan naisten seksiin myöntymistä heteroparisuhteeseen kuuluvana toimintana. Ajatuksena tuntuu olevan, että mikäli halutaan, että heteroparisuhteissa on seksiä, naisten tulisi ainakin aika ajoin suostua myös ei-haluttuun seksiin. On hankala kuvitella, että kenellekään muille kuin heteroparisuhteissa oleville naisille ehdotettaisiin, että seksiin tulisi suostua, vaikkei sitä itse halua.

Feministisissä tutkimuksissa (Cahill 2016; Angel 2021) esitetään, että jos heteroparisuhteen seksin halutaan olevan eettistä eli reilua ja oikeudenmukaista, huomio tulisi siirtää suostumuksesta seksuaalisen halun merkitykseen. Halu on oleellista, sillä halulla on keskeinen merkitys siihen, millainen affektiivinen kokemus seksi on eli millaisia tunteita ja tuntemuksia seksissä koetaan. Ihmisten omiin kokemuksiin perustuvat tutkimukset osoittavat, että ei-halutun seksin harjoittaminen oman kumppanin, eli oletettavasti itselle rakkaan ihmisen kanssa, aiheuttaa usein affektiivista epämukavuutta, saa seksin tuntumaan fyysisesti epämiellyttävältä ja voi pidemmän päälle olla psyykkisesti traumatisoivaa. Vastaavasti, jos seksiä on omasta halusta, se on useimmiten myönteinen kokemus. (Impett, Pepsau & Gable 2005; Himanen & Gunst 2023.)

Seksuaalisen tyytyväisyyden merkitystä painottava seksologinen näkökulma on nähdäkseni tärkeä parisuhdeyössä. Heteroparisuhteissa olevilla ihmisillä on muiden parisuhteeseen kohdistettujen odotusten ohella usein myös toive, että oma parisuhde tarjoaa mahdollisuuden antoisaan seksielämään. Onkin tärkeää, että parisuhdeyön kentällä tehdään työtä seksuaalisesti hyvinvoivien ihmisten ja parisuhteiden puolesta. Seksologinen näkökulma parisuhteeseen on kuitenkin rajallinen. Seksuaalista tyytyväisyyttä painottava näkökulma johtaa esimerkiksi siihen, että heteroparisuhteisiin väistämättä liittyvät kysymykset sukupuolten tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta sivuutetaan laajemmin.

Tulkitsin myös yksipuoliseksi seksologisen käsityksen siitä, mitä seksuaalinen tyytyväisyys tarkoittaa ja kenen seksuaalisesta hyvinvoinnista parisuhteessa huolehditaan. Seksologian ammattilaisten kuvauksissa seksuaalisesti hyvinvoiva yksilö näyttäytyy usein sellaisena, joka haluaa seksiä ja nauttii siitä. Tällainen ihminen on myös hyvä kumppani, koska hän ymmärtää seksuaalisen tyytyväisyyden merkityksen parisuhteessa. Vastaavasti seksiä vähän haluaminen tulkitaan parisuhteessa ei-toivottavaksi ja haitalliseksi toiminnaksi. Erityisesti seksiä vähän haluaviin naisiin liitetään sellaisia kielteisiä assosiaatioita kuin välinpitämättömyys seksiä, omaa seksuaaliterveyttä, kumppanin seksuaalista tyytyväisyyttä ja parisuhteen seksuaalista hyvinvointia kohtaan. Seksologisessa parisuhdeyössä ei juuri pohdita sitä, miten voidaan huolehtia sellaisen heteroparisuhteessa olevan ihmisen seksuaalisesta tyytyväisyydestä, joka ei ole erityisemmin kiinnostunut seksistä.

Seksologisessa *Lemmen paula – Seksuaalinen hyvinvointi parisuhdeonnen avaimena* -tutkimuksessa (2016) esitetään, että parisuhteiden onnellisuutta voitaisiin edistää paljon, jos pystyttäisiin lisäämään kumppaneiden välisen halun ja seksin määrää. Itse ajattelen, että halun ja seksin määrän lisäämisen sijaan parisuhdeseksiä koskevassa keskustelussa pitäisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota siihen, millaista seksiä parisuhteissa on. Parisuhteessa voi olla paljonkin seksiä esimerkiksi ilman molempuolista halua ja nautintoa, eikä seksin määrä siksi välttämättä kerro mitään seksuaalisesta tyytyväisyydestä. Tosielämän parisuhteissa kannattaisikin huolehtia siitä, että ihmiset kunnioittavat itseään, toisiaan, seksuaalisia halujaan ja rajojaan siten, että parisuhteissa harjoitetaan vain sellaista seksiä, jota osapuolet haluavat.

FT Maiju Parviaisen väitöskirja Seksologiset tulokset halun ja seksin merkityksestä heteroparisuhteessa tarkastettiin Itä-Suomen yliopistossa 15.12.2023. Väitöskirja on luettavissa osoitteessa <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/30884>. Maiju Parviainen työskentelee tutkijana Itä-Suomen yliopistossa.

KIRJALLISUUS

- Angel, Katherine (2021) *Tomorrow Sex Will Be Good Again: Women and Desire in the Age of Consent*. New York: Verso.
- Cahill, Ann, J. (2016) Unjust Sex vs. Rape. *Hypatia* 31:4, 746–761.
- Himanen, Marianne & Gunst, Annika (2023) Sexual Compliance in Finnish Committed Relationships: Sexual Self-Control, Relationship Power, and Experienced Consequences. *The Journal of Sex Research* 21, 1–13.
- Impett, Emily A., Peplau, Letitia A. & Gable, Shelly L. (2005) Approach and Avoidance Sexual Motives: Implications for Personal and Interpersonal Well-Being. *Personal Relationships* 12:4, 465–482.
- Petrelus, Päivi (2005) *Sukupuoli ja subjektiivinen sosiaalisuus. Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista*. Väitöskirjatutkimus. Jyväskylä–studies in education, psychology, and social research, 266. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Päivinen, Helena (2016) *Gendered Positioning. Addressing Gendered Power and Cultural Discourses in Therapeutic Conversations*. Väitöskirjatutkimus. Jyväskylä–studies in education, psychology, and social research, 569. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Suomen seksologinen seura (2009) *Seksologian ammattieteen ohjeisto*. <https://seksologinenseura.fi/wp-content/uploads/2017/02/Seksologian-ammattieteen-ohjeisto.pdf> (haettu 14.12.2023).
- Uusi seksuaalirikoslaki. Oikeusministeriö. <https://oikeusministerio.fi/seksuaalirikoslaki> (haettu 7.2.2024).

Suurin rakkauteni on kuva

Marttu Väisänen

Kun olin lapsi, sain käteeni ja käytettäväksi perheemme kameran. Se oli vanha, isäni oli hankkinut sen jo nuoruudessa. Taisin olla 7-vuotias kun otin ensimmäisen kuvan, siinä oli jokin taika heti läsnä.

Siitä syttyi halu tallentaa, tutkia maailmaa ja ympäristöä valokuvauksen avulla. Valokuvauksesta tuli tapa hahmottaa myös itseä, tunteita ja elämää. Sen kautta pääsi myös salaisille poluille: takapihoille,

hylättyihin taloihin ja jättömaille. Pikkuhiljaa laajensin kuvaamista ihmisiin ja näin sen, miten ihmisen voi tehdä näkyväksi, kokonaiseksi ja todeksi kuvan avulla. Tapani toimia on ollut aina kantaottavaa ja muutokseen pyrkivää: nuorena valtasin taloa, olin mukana eläinoikeusliikkeessä. Olen tehnyt 25 vuotta ihmisoikeistyötä Setan eri yhteyksissä, vettänyt lukemattomia ryhmiä, auttanut eri elämäntilanteissa olevia ihmisiä tehden pyyteetöntä työtä hyvinvoinnin eteen. Kenet olin kuitenkin unohtanut? Oman itseni.

Minulle taide on kannanotto, keino vaikuttaa vallitseviin asenteisiin ja rakenteisiin. Se on mahdollisuus parantaa maailmaa ja olla utelias. Taiteeni lähtee elämäkokemuksesta ja tarkkanäköisestä katseesta. Se vaatii hyvää yleissivistystä ja aitoa kiinnostusta ihmisiin, ilmiöihin ja tapahtumiin. Taiteen avulla voin tehdä asioita ja ihmisiä näkyväksi, purkaa kalkkeutuneita asenteita ja arvomaailmaa. Jos taide tekee vetämäni taideryhmän osallistujalle vahvemman ja näkyvämmän olon, niin uskon, että se tekee myös taiteen katsojille jotain, joka jättää jäljen sieluun. Taiteeni kautta voin osallistaa ihmiset tekemään sitä yhdessä kanssani: osallistujina ja oppilaina he pääsevät osaksi luomisprosessia, ja näin saavat itselleen uusia, korjaannuttaviakin elämyksiä. Taiteen tekemisessä osallistuja ei ikinä ole vain väline omin taiteellisiin visioihini, vaan teoksia tehdessäni osallistujien persoona, toiveet ja haaveet pyritään aina toteuttamaan. Minulle taiteen tekeminen on vuorovaikutusta, avointa keskustelua ja turvallisemman tilan luomista. Kun turvallisemman tilan luo, niin silloin keskustelu ja kohtaamiset ovat avoinna kaikille tunteille.

Taide on auttanut myös siinä, että olen löytänyt oman itseni. Sen avulla olen pystynyt avaamaan ja hahmottamaan identiteettiä, paikkaani yhteisössä ja omaa yksilöllisyyttäni. Taiteen avulla olen myös turvassa: neuroepätyypillisenä muunsukupuolisena

yksilönä osana suurempaa kokonaisuutta ja verkostoja. Taide on antanut minulle paljon välineitä, joilla tukea myös toisia, olla vertainen ja kanssakulkija välillä vaikeissakin tilanteissa. Koen että taiteen on hyvä olla tasa-arvoinen: se kuuluu kaikille, ja se voidaan viedä myös niille ihmisille, jotka eivät muuten pääse osalliseksi taiteen maailmaan.

Tällä hetkellä teen pääasiallisesti sosiaalista taidetyötä. Koen ja näen, että se on kiteytys kaikista lukemattomista työtehtävistä, joita olen elämäni aikana tehnyt. Tämä kiteytys ei ole ollut pelkästään helppoa ja kevyttä, vaan se on vaatinut suurta rajaamista ja myös oman itsensä kanssa keskustelua. Haluanko repiä itseäni moneen suuntaan vai keskittää osaamiseni ydinalueeseen: sosiaalisen taidetyön ohjaamiseen. Useampi loppuunpalaminen, joka näin kulttuurin ja taiteen kentällä on valitettavan yleistä, oli suurin sysäys tälle muutokselle. Se, että saavuttaa ja tekee paljon, voi toki palvella yhteisöä, mutta tekijän kannalta se on kuormittavaa. Näin sai jäädä Priden tuottaminen, yksittäiset valokuvakeikat ja kaupallinen valokuvaus. Sai jäädä kiire, lomattomuus ja jatkuva stressi. Näin pikkuhiljaa saavutin tasapainoa, joka oli kauan kadoksissa. Tilalle tuli mielenrauhaa, vapautta tehdä lisää omia taiteellisia projekteja ja mahdollisuus syventyä vielä voimakkaammin sosiaalisen taiteen eri muotoihin.

Ja rajaamisen myötä löytyi myös pikkuhiljaa kadoksissa ollut itseni. Koen että nyt voin olla rauhasa ja tasapainossa. Voin ajella Jopolla keväisiä katuja Oulussa, käydä kasaamassa itseään kylmässä jokivedessä, aistia kun kesä taas tulee, tehdä mielekkäitä projekteja, hakea apurahoja ja nukkua päivänia eläinten kanssa. Ja rakastaa edelleen taidetta, ihmisoikeuksia, kohtaamisia sekä sitä sisäistä rauhaa, joka on vihdoinkin läsnä.

Lisätietoja: www.martuvaisanen.fi

Ohjeita kirjoittajille

Sukupuolentutkimus–Genusforskning on monitieteinen aikakauslehti, joka julkaisee etupäässä Suomessa tehtyä nais- ja sukupuolentutkimusta suomeksi ja ruotsiksi. Lehteen voi tarjota tieteellisiä artikkeleita, katsauksia, luentoja, tieteellisiä ja yhteiskunnallisia keskustelupuheenvuoroja sekä kirja-arvioita. Lehti julkaisee myös feminististä taidetta. Lehti ei ennalta sitoudu julkaisemaan mitään tarjottua aineistoa, ei edes kirjoittajalta tilattua. Lehti ei valitettavasti voi maksaa kirjoituspalkkioita eikä teettää eripainoksia. Kaikkiin kirjoituksiin liitetään seuraavat tiedot: otsikko, kirjoittajan lyhyt esittely (nimi, oppiarvo ja esimerkiksi ammatti, työpaikka ja kuvaus tutkimusintresseistä), yhteystiedot (puhelinnumero sekä posti- ja sähköpostiosoite) sekä tekstin kokonaismerkkimäärä. Kaikki tekstit toimitetaan doc/docx/rtf-tiedostoina sähköpostitse osoitteeseen ilmari.leppihalme@oulu.fi.

TIETEELLISET ARTIKKELIT

Käsitteellisen ensimmäiselle sivulle ennen leipätekstiä liitetään seuraavat tiedot: otsikko, enintään 100 sanan suomenkielinen tiivistelmä ja 3–5 suomenkielistä avainsanaa.

Artikkelien enimmäispituus on 40–50 000 merkkiä sisältäen välilyönnit, kirjallisuuslistan, suomenkielisen tiivistelmän ja avainsanat (n. 20–25 liuskaa 1,5-rivivälillä kirjoitettuna).

Artikkelikäsitteelliset tulee lähettää anonymisoituina. Tällöin kirjoituksesta poistetaan kirjoittajan nimi, viittaukset omiin aiempiin julkaisuihin ja mahdolliset kytköksiä ilmaisevat kiitokset.

150 sanan mittainen englanninkielinen tiivistelmä toimitetaan erillisenä tiedostona. Kirjoittajan vastuulla on tarkistuttaa tiivistelmän kieliasu.

PUHEENVUOROT

Puheenvuoron enimmäispituus on 15 000 merkkiä sisältäen välilyönnit (n. 8 liuskaa 1,5-rivivälillä kirjoitettuna). Tekstin loppuun liitetään tarpeen mukaan lähdeluettelo.

LEKTIOT

Lektio on väittelijän puheenvuoro, joka on muokattu sujuvaksi kirjoitelmaksi. Lektiolle annetaan sen sisältöä kuvaava nimi ja teksti väliotsikoidaan. Tekstissä voidaan käyttää muutamia lähdeviitteitä. Tekstin loppuun liitetään mahdollinen lähdeluette

lo sekä perustiedot kirjoittajasta, väitöskirjan otsikosta, tarkastusaika ja -paikka. Enimmäispituus on noin 15 000 merkkiä sisältäen välilyönnit (n. 8 liuskaa 1,5-rivivälillä kirjoitettuna).

KIRJA-ARVIOT

Kirja-arvioiden enimmäispituus on 10 000 merkkiä sisältäen välilyönnit (n. 5 liuskaa 1,5-rivivälillä kirjoitettuna). Arvioitavista kirjoista annetaan seuraavat tiedot: teoksen kirjoittajan nimi (suomen- ja ruotsinkieliset), julkaisuvuosi, teoksen nimi, kustantaja, julkaisupaikka ja teoksen sivumäärä.

KIRJOITUSTEN ULKOASU JA LÄHDEVIITTEIDEN KÄYTTÖ

Katso ohjeet osoitteesta www.sukupuolentutkimus.fi/sukupuolentutkimus-lehti/kirjoita/.

SÄHKÖINEN JULKAISEMINEN JA RINNAKKAISTALLENNUS

Antaessaan kirjoituksensa julkaistavaksi *Sukupuolentutkimus–Genusforskning*-lehdessä kirjoittaja suostuu siihen, että hänen kirjoituksensa voidaan julkaista lehden elektronisessa versiossa.

Kirjoittajalla on oikeus rinnakkaistallentaa artikkelin referoitu ja toimitettu versio (ei artikkelin lopullista taittoversiota) 12 kk viiveellä.